

9.12.70 22.7.40 12.5.70 31.8.69
24.11.69 22.10.68 26.10.69 70

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

משרד

ועדת השנים לעניין ירושלים
המקומה הקצוץ

מס' תיק מקורי

ועדת השנים לעניין ירושלים

שם:

א - 30 / 8220

מזהה פנימי:

2450188 מס פריט: 77.4/22 - 168
22/05/2014 02-111-08-11-10

מזהה לוגי:
כתובת:

מחלקה

ס ו ד י

טשינוגרמה

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועדת השרים לענין ירושלים
י"א בכסלו תשל"א - 9.12.70

בכח השרים :

- ג. מאיר - יו"ר,
- י. בורג (עד אמצע סעיף 2),
- י. גילוי (מאמצע סעיף 1 עד אמצע סעיף 3),
- ח. גבתי,
- ט. הלל,
- ז. ורהפטיג,
- מ. קול,
- י.ש. שפירא,
- ז. שרף.

בעזר השרים:

- א. אבן,
- מ. דיין (בחור"ל),
- ש. פדס,
- ר. שם-טוב.

מזכיר הממשלה -	מ. ארזון
עירית ירושלים -	מ. בבבזשתי
משרד הבטחון -	תא"ל שג גזית
משרד האוצר -	א. גפני
לשכת ראש הממשלה (מאמצע סעיף 1) -	ש. דיביץ
מזכיר צבאי לראש הממשלה -	תא"ל י. ליאור
לשכת שר המשפטים -	ע. סיון
משרד האוצר (בסעיף 3) -	ש. פרבוקל
ראש עירית ירושלים -	ט. קולק
מטרת ישראל -	ש. רוזוליו
לשכת שר המשטרה -	צ. רפיה
היועץ המשפטי לממשלה -	מ. שמגור
משרד החוץ -	מ. ששון
משרד ראש הממשלה -	י. תמיר

רשמה - א. אדלר

סדר היום:

1. מחירי הדירות בעיר העתיקה
2. תכנית שחזור בית הכנסת ה"חורבה"
3. בקיטת אמצעים נגד מסחר בלתי חוקי במטבע חוץ במזרח ירושלים
4. הקמת מצבות חדשות לקברים בנחל קדרון

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

אני פותחת את הישיבה.

הינ'ר רה'ט ג. מאיר:

1. מחירי הדירות בעיר העתיקה

שר הדתות:

אקדים בהערה. לאחר סיור נרחב שערכתי

בעיר העתיקה ביחד עם אבניאלי, אני חייב

לומר שהתרשמתי מאד מהתפתחות העבודה, עם זאת שאני מצטער על שעריין אין שם 5,000 יהודים. עבודה רבה וטובה נעשתה שם.

הדירות עדיין אינן מוכנות. חלקן אמנם כבר

מוכן וחלקן עדיין בבניה. אבל אם נלך בקצב כזה של עבודה כפי שהיה עד היום - יעבור זמן רב עד שיאוכלס השטח. כי המחירים שדורשים בעד הדירות הללו - המועמדים לאיכלוס העיר העתיקה לא יוכלו לעמוד בהם.

יש בעיר העתיקה שני סוגי דירות. יש דירות

המשופצות בבתים עתיקים וישנים, ששיפוצן עולה הרבה כסף. הן משפצות כפי שמשופצות גם בכוונה לשמור על אופי הבתים ואופי העיר, וזה עולה בכסף רב, אולי יותר מבניה חדשה. אבל ערכן השימושי של דירות אלו קטן בהרבה משל דירה חדשה. יש בהן הרבה פינות, מדרגות ושטח מבוזבז. יוצא שהמחיר יקר ביותר לעומת הערך השימושי של הדירות הללו.

סוג שני של דירות - בבתים חדשים שייבנו.

אין רבות כאלו. הדירות שם יפות וגם שימושיות, אבל ייתכן שגם הוצאות הבניה בעיר העתיקה יקרות יותר, ושוב המחיר גבוה ביותר.

שלישית, תנאי הסגורים בעיר העתיקה מבחינת

סגורים אינם קלים, ועוד הרבה שנים לא יהיו קלים: אבק, חוסר סדר וכו'. בקצב הבניה הנוכחי יקח הדבר עוד הרבה שנים, ואנו יודעים איזה סבל זה לדיירים להיכנס לדירות בתוך כדי בניה. אני יודעים איזה סבל אלה שבאו לשם לפני שלוש שנים. ופי שיצטרך לשלם שם מחיר כמו מחיר השוק ומחיר דירה בניה-וגן - יימנע מלהיכנס לשם, כי רק הנימוק של קדושת המקום מושך היום

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

זוגות צעירים להירשם לדירה בעיר העתיקה. מבחינת נוחיות יש מקומות הרבה יותר נוחים. שוחחתי אפוא גם עם הנהלת החברה בענין זה. הנרשמים לא יוכלו לעמוד בתנאים ולהיכנס לדירות.

אני יורע שברמות-אש כול, בשלב הראשון של

הבניה, עד שהדברים סודרו, היו הנחות ומחירים מיוחדים, יותר נוחים. לאחר שכבר נכנסו מאות אנשים - אפשר היה בשלב שני להעלות את המחירים לרמת

המחירים המקובלת. אבל המחיר הראשון היה פחות מהקרן, פחות ממה שעלתה הבניה.

גם תנאי התשלומים טובים יותר. על אחת כמה וכמה שצריך לעשות זאת בעיר

העתיקה. חברת ירושלים מקבלת מהממשלה סכומי כסף, ואני חושב שחלק מהכסף

צריך להיות מיועד לעזור לאנשים אלה להיכנס לדירות אלו תמורת חצי ממחיר

השוק. אחרת לא תאוכלם העיר העתיקה. והיות ואני חושב שאיכלוס העיר העתיקה

באותן 150 או 200 המשפחות שאושרו להן דירות הוא דבר חיוני ביותר, וצריך

להיעשות תוך חודשים אם לא השבועות הקרובים, וכל יום חשוב - צריך לעשות

זאת מהר.

יש שם 200 דירות ריקות?

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

אושרו כ-190 דירות. מהן נחצצית כבר

שר הדתות:

מאוכלסת. לא כל ה-190 כבר מוכנות.

והדירות המוכנות עומדות ריקות מפני שאין

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

מי שייכנס?

כי אלה שנרשמו וצריכים להיכנס צריכים

שר הדתות:

לשלם כסף.

אתה אומר: יש דירות מוכנות; יש אנשים

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

שנרשמו ואינם נכנסים בגלל מחיר הדירה.

אני חושב כך.

שר הדתות:

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אתה כונה נאום על כך.

שר התחנות:

אני יודע מכלי שני, ואענה עד כמה שידוע
לי.

יש דירות שהן מוכנות, ויש דיירים שאושרו

להם דירות ואינם נכנסים מפני שהתנאים הכספיים שהוצעו להם הם כאלה שלא
יכולים לעמוד בהם. ומפני כך הדירות נשארות ריקות. אני חושב שיש מספר
דירות כזה. ויש מספר גדול יותר של דירות הנמצאות בשלב סופי של ביצוע,
והדיירים הפרוטסטנטיים אינם מחסלים את מקומות מגוריהם האחרים (כי
למעבר ממקום למקום צריך להתכוונן) משום שאין להם סיכויים להיכנס בגלל
המחירים. זה נוגע גם לדירות הבנויות וגם לאלו הנמצאות בבניה.

הצעתי אפוא הצעה. יכולות להיות גם הצעות

אחרות. שמעתי הצעות גם מטר תמיר.

ומעניין לעניין באותו עניין. יש כמה מוסדות

שכבר נכנסו מזמן לעיר העתיקה, או שעומדים להיכנס, ואושרו להם דירות או
בתים, ותובעים מהם עכשיו שכר דירה שהוא למעלה מכוחותיהם. ייתכן ששכר
הדירה שנקבע להם הוא מוצדק מבחינת הוצאות ביצוע השיפוץ. אבל מבחינת
אפשרות קיום של אותם מוסדות זה בלתי אפשרי.

אושר בית לבני-עקיבא לקליטת סטודנטים

מחו"ל, והם קולטים הרבה סטודנטים מחו"ל שבאים ללמוד פה באוניברסיטה
העברית. דורשים מהם דמי חכירה של 40 אלף לירות לשנה. באו אלי שאעזור
להם לאסוף כסף. 40 אלף לירות לשנה. מניין יקחו 40 אלף לירות לשנה בעד
בית לסטודנטים?

או ישיבת הכותל. ישיבת הכותל נכנסה לעיר

העתיקה בתנאים הברועים ביותר; בזמן הראשון - ללא מים וללא חשמל. וכל
השיפוצים שם נעשו תוך כדי כך שהם לומדים שם וגרים שם. אם דורשים מהם
עכשיו, לאחר שהשיפוצים יסתיימו, דמי חכירה של רבבות לירות לשנה - מניין

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

יקחו זאת? אני חושב שדין העיר העתיקה צריך להיות אחר ולא כמו בכל מקום אחר, והמחירים צריכים להיות כאלה שיהיו בגדר אפשרותם של המוסדות הללו.

מר תמיר:

כיצד אנו קובעים את מחיר הדירה? מחיר

הדירה לא נקבע לפי העלות שלה. לא לפי

המחיר שזה עולה, אלא לפי מחירה של דירה דומה באותו מטרז' ברמות-אשכול או בגבעה הצרפתית. אחת לשלושה חודשים אנחנו מקבלים ממשרד השיכון סכתב ובו כתוב מה מחיר דירה בגודל מסויים - ובמקביל קובעים את מחיר הדירה ברובע, בלי קשר עם המחיר שזה עולה. עובדה שעם הוצאות הפיתוח וכו' עולה דירה עוד כ-30%. דהיינו, יש בענין זה סובסידיה של 30% בערך.

אני מצטער על שהאינפורמציה שקיבל שר

הדתות לא נכונה: אין אף דירה מוכנה וריקה. יש דירות שהן בשלב גמר, ויש כבר מועמדים שהסכימו לשלם את המחירים. למאה הדירות שכבר נמצאות בשלב גמר ולעוד שלושים שיעברו עוד כמה חודשים עד שיסתיימו. יש מועמדים שכבר הסכימו לשלם, וזה אחרי ניסוי מתוך 300 מועמדים שחלקם אמרו שאין להם עדיין יכולת כספית ונדחו לשלב מאוחר יותר. אבל אלה שהוזמנו לחתום על חוזים - הסכימו לעמוד בתנאים: מחיר והלוואות כמו ברמות-אשכול - 4,500 ל"י הלוואה עומדת, 15,000 לירות הלוואה לזמן ארוך, ועוד 10 אלפים לירות הלוואה לזמן קצר יותר, תלוי בגודל הדירה.

שר הדתות:

ומחיר דירה של שלושה חודשים - כמה הוא?

מר תמיר:

מחיר דירה של שלושה חודשים הוא כ-60 עד 65

אלף לירות. זה המחיר שמשלם המשתכן, ולא

המחיר שעולה בניית הדירה. דירה של 95 עד 100 מט'ר מחירה נע בין 70

ל-75 אלף ל"י. אלה הם המחירים של רמות-אשכול בדצמבר 1970.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הרמות:

מה היו המחירים ברמות-אשכול בשלב הראשון?

מר תמיר:

היו זולים מזה בערך ב-20%-25%. ראשית, היו התייקרויות גדולות מאז. ושנית, היו תלונות בעתונות על השלב הראשון, שרבים מאלה שקיבלו את הדירות במחיר לא ריאלי עשו מזה למעשה ספקולציה; השכירו זאת לאחרים או העבירו מיד ליד. עכ"פ, קביעת המחירים הזאת אינה מפלה לדעה את מי שרוצה ללכת לעיר העתיקה, והיא עומדת בגבול ההגיון, וכל הקלה גדולה יותר תחזור על שלב א' של רמות-אשכול. לא הייתי מקבל על עצמי לפקח על כך. עכ"פ, לא נחקלתי במצב שאין מספיק יהודים המוכנים להיכנס לרובע בתנאים אלה.

נוסף לדירות לפכירה יש כ-35 דירות בנות

1,5 ושני חדרים לזוגות צעירים, עם עדיפות לתלמידי הישיבות שבמקום, כששכר-הדירה שלהן הוא 125 לירות לחדר עם מטבח ושירותים, ולשני חדרים - 175 לירות לחודש.

מ. טול:

כמה דירות כאלו יש?

מר תמיר:

כרגע - 35.

היו"ר בה"מ ג. מאיר:

כמה משלמים שכר דירה בירושלים בעד חדר?

מר תמיר:

סטודנטים משלמים קרוב ל-100-150 לירות כשגרים בחדר אחד בתוך דירה של שלושה חדרים.

י. בורג:

אני מציע שגלך לפשרה: להקל על אלה שרוצים ללכת לשם, בכיוון הדברים המודפסים בקטע

האחרון שבחומר שלפנינו. החשש הוא מפני הוזלה גדולה מדי שתגרום לספקולציה; אם מחיר השוק הוא מסויים, ואדם יקבל את הדירה בעד איקס סינוס איגרק - הוא ימכור אותה אח"כ ויקבל בעדה איקס פלוס איגרק. אם תינתן; אפוא הלוואה קצת יותר גדולה ומותנית בטספר השנים שאדם נמצא שם - הדבר עשוי לפתור את הבעיה.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

האם שר הפנים מציע להגדיל את סכום
ההלוואה העומדת, שהוא ברמות-אשכול
4,500?

ז. שרת:

ולהתנות זאת בכך שזוהי הלוואה עומדת
כדי לגור שם, ולא כעבור שנה למכור את

י. בורג:

הדירה ולהכניס את הרווח לכיס.

כדאי להטביר מה זו "הלוואה עומדת".
מירושה שמי שגר במקום חמש שנים - מוחקים

מר תמיר:

לו את ההלוואה, והכסף הופך למענק. אם הוא עוזב קודם - זוהי הלוואה
שצריך להחזירה.

אני מבינה שזהו מענק שנהפך להלוואה לתשלום
אם האיש עוזב את הבית או מוכר אותו.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני חושב שאנחנו יכולים לחסוך לנו את
הויכוח אם נעלה את סכום ההלוואה העומדת

י. בורג:

ונתנה אותו במספר שנים שהחברה מוצאת לנכון.

אני רוצה להבין: אומרים שיש מספר דירות,
ויש אנשים המוכנים להיכנס; אין בעיה של

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

דירה ריקה כתוצאה מגובה המחיר. אינני מבינה אפוא מה הבעיה פה?

הייתי תופך בהצעה שיתנו דירות חינם בעיר
העתיקה אילו היה מחסור צאצ בדיירים. אבל

שר המשפטים:

כשיש מחסור בדיירות - אינני רואה שום הגיון שבעולם לכך. איננו עושים
ספקולציה ואיננו אומרים שנעלה את המחירים משום שיש הרבה קונים ואנו
רוצים להרויח מזה. בכל מקרה אנחנו מוכרים בסובסידיה של 30%, ועל זה
יש כשני מועמדים לכל דירה. מה ההגיון שנוזיר את המחיר?

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

יש אנשים שנרשמו לפני שנתיים, כשהיה
זול יותר.

י. גורג:

שר המשפטים:
אני מוכן ללכת לכל דבר הגיוני. אם יש
תור - מי שעומד ראשון בתור, קודם. אבל
אבל בסופו של דבר אנחנו נאמנים על כספי הציבור, ואינני רואה מהי המטרה
שבגללה אתה רוצה לתת את כספי הציבור במתנה. אני חושב שאסור לנו לעשות
זאת. אילו היה המצב שאין דיירים - כל הכבוד. כשאני שומע שיש דירות
להשכרה ורוצים להשכיר אותן לאנשים הלומדים בישיבות - זהו דבר גדול.
מפני שמתברר לי בינתיים (ואני שומע גם מן הצד) שבונים יותר מדי ומשפצים
יותר מדי בתי-כנסת בעיר העתיקה. לא שעיני צרה בבתי-כנסת, אלא שאין להם
שימוש. מפני שאם גרות שם מאתיים משפחות - מסתבר שדרושים בתי-כנסת ל-200
משפחות, אולי ל-300. יהודים שהולכים מקצה העיר בשבת להתפלל בעיר העתיקה
אינם הולכים להתפלל בבית-כנסת פלוני, אלא הולכים להתפלל בכותל-המערבי.
זאת האטרקציה.

לכן אני אומר: כל עוד יש עודף של דיירים
על מספר הדירות - אסור לנו להוריד את המחיר, ואסור לנו להקל בענין זה.
ייתכן שלא שמענו אינפורמציה מספקת; ייתכן שאלה שלומדים בישיבות ושוכרים
שם דירה - במקום לשלם 175 לירות אולי שש מקום להוריד להם את דמי השכירות
ל-150 לירות. אז יש מטרה; יש אצ' לך מספר מוגבל של מועמדים בשביל הדירות
הללו, ושם אולי אתה יכול ללכת להקלה. אבל למכור דירות במחיר מוזל כשיש
עודף מועמדים - זה לא מתקבל על דעתי.

אני חושב שסוגיית בתי-הכנסת תועלה בסעיף
הבא, ואז אגיד מה שיש לי לומר.

ז. שרת:

הצטרף שיש לנו ברמות-אשכול, ולא רק ברמות-
אשכול, מראה שאין אפשרות לפקח. מה קורה? נניח שמסרנו דירות, ואלו נמכרו
או הושכרו. נניח שבחוזר החתום כתוב שאין אפשרות של העברה (וזה לא רק

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

ז. שרף:

כרמות-אשכול אלא זה חל בייחוד על משפחות של עולים שעוזבות את הארץ או עוברות למקום אחר; אלא שבכרמות-אשכול זה חל על כולם). קורה תהליך משפטי כזה: יש עורך-דין באמן על שני הצדדים. המוכר, שקיבל את הדירה בתנאים נוחים, מפקיד יפוי-כוח בלתי חוזר להעברה בטאבו. הקונה מפקיד מכתב התחייבות (אם יש צורך - בערבות בנקאית) שהוא ישלם את התשלומים לבנק במקום בעל הדירה. הזמנים זהים והכל מסודר. אין שום העברת בעלות. יורעים על זה שלושה: המוכר, הקונה ועורך-הדין. אתה בא לדירה ומוצא שגרים בה אנשים אחרים לגמרי. בירושלים ערכנו סקר לגבי עולים, וכבר גמרנו אותו: רבע מהדירות החליפו ידים (דירות כרמות-אשכול ודירות עולים בכל השכונות האחרות); חלקן כבר עברו ליד שלישיית והדיירים הנוכחיים אינם יורעים כלל את שט העולה. עורכי הסקר הלכו מדירה לדירה. זה לא היה סקר של מידגם. 800 900 דירות הועברו ונרשמו כות וכדין, עד לתאריך מסויים. והחומר בידינו.

מה האמצעים שיש בידינו בהלוואה עומדת?

אנחנו יכולים לתת הלוואה עומדת ולהתנות במפורש שאם אנחנו מוצאים מישהו אחר ברדירה - הוא חייב להחזיר אותה. אין הופכים אותה להלוואה רבילה; הוא פשוט צריך להחזיר את הכסף מיד. או, אם קנה את הדירה ב-20 אלף לירות פחות משהיה צריך לשלם בעדה אצל קבלן פרטי (ובירושלים זה הבדל של 30 אלף) - הוא מחזיר את הסכום של 4,500 ל"י. היום אין לנו סעיף בחוזה. אבל מכאן ואילך נכניס סעיף האומר שהוא חייב בהחזרה פיידית - אם אנחנו מוצאים את האיש (כי הרי איננו יכולים לתבוע זאת מהקונה אלא לגלות את המוכר). אנו הולכים אז לבית-המשפט ומתדיינים במשך חצי שנה, וגם אם החזיר את הכסף הזה - עדיין הוא יוצא ברווח של 25 אלף ל"י.

אני נגד הגדלת ההלוואה העומדת, כל זמן

שיש מועמדים. והם ישנם. אמנם, הוועדה הזאת פמונה על השכונה היהודית בעיר העתיקה, אבל הדבר כלול בתקציב משרד השיכון, וכל סעיף שהוא בסדר-גורל של 10-15 אלפים לירות - אני עוקב אחריו. פניתי בטוגיה זו ליועץ המשפטי,

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

ז. שרף:

וישבתי גם עם האכילוגים, טוב היה עושה שר הדתות אילו שאל אותי מקודם.
(בינתיים גם נתפרסם בעתונים שצריך להוריד את המחירים). בינתיים יש כבר
בוודאי כאלה המחכים לתוצאות השיכנוע של שר הדתות כאן.

אני מתנגד לשינוי התנאים. בענין השכירות

הייתי הולך בעקבות שר המשפטים, במ כן זמנית: שנה או שנתיים ראשונות,
עד שהאיש מתבסס - לגבות ממנו פחות. השכירות שנבנית היא בדיוק מחצית
השכירות הכלכלית, והסובסידיה היא ספויה. היא אינה ניתנת כסובסידיה,
כי בעל הדירה הוא מוסר ציבורי, מוסר של המדינה.

ה. סולס: ההבדל בין רשות-אשכול בתחילתה ובין הסקום

הזה ברור: בהתחלה לא חשכנו שאנשים יעמדו

בתור ללכת לרשות-אשכול, ואז נתנו כל מיני הקלות והוזלות. היום עומדים
בתור ללכת לעיר העתיקה, ואין כל הצדקה להוזלות. אינני בטוח גם שיש
הצדקה להלוואה עומדת.

מ. סול: אני רוצה לשאול את מר חמיר: כשמשכירים

אותן דירות - האם חוק הגנת הדייר חל

עליהן? כלומר, מי שמקבל דירה בשכירות - האם הוא יכול להשאר שם קבע?

מי זכאי לקבל שם דירה בשכירות? האם

משוחררי צה"ל רשאים לקבל שם דירה בשכירות, או רק מי שלא משרת בצה"ל?

אם שר הדתות אומר שהזכאים הם רק בחורי ישיבה - יש לכך משמעות.

באמר: בחורי ישיבה שנמצאים בתוך העיר

הינו' רה"מ ג. מאיר:

העתיקה, מתחנכים ודרושה להם דירה.

ומה קורה עם בחור שהיה בין משוחררי העיר

מ. סול:

העתיקה ורוצה לגור בה? האם הוא רשאי

לקבל שם דירה? האם יש לו פריבילגיה כמו למי שלופד שם, או לא?

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

אין "נומרוס קלאוזוס", והשאלה איננה
הוגנת.

י. בורג:

מה שנוגע להעברת דירות ולבעיה שעורר השר
שרף: - בא עולה חדש ומקבלת דירת עולה,

מ. סול:

ואח"כ משפחתו גדלה ופתחו ספים לו ילדים, והוא רוצה להחליף את הדירה
בגדולה יותר. הוא מוכר אפוא את דירתו, וקונה לו דירה אחרת. הרי לא לעולם
הוא עולה, ואנו שמחים לכך שהוא חדל להיות עולה. יש אפוא בדרך הטבע
אצטעז חילופים כאלה; אנשים מתחילים בדרך כלל בדירה זנועה יותר, ואח"כ
רוצים לעבור, עם התפתחות הנסיבות הכלכליות או המשפחתיות. מה הפסול בזה
שחלק מהדירות מחליפות בעלים, אם זה נעשה בצורה נכונה ולא ספקולטיבית?
לבעיה שהעלה שר הדתות - דעתי היא כדעת

שר המשפטים.

בבניה נספאות כיום 270 דירות, ועוד כ-100
מתוכננות לשנה הבאה. מדובר אפוא ב-370

א. גפני:

דירות בשלב זה, עד סוף שנת התקציב הבאה. למעשה, הטובסידיה הניתנת
לנושא זה איננה קטנה. יש הפרש של כ-20 אלף ל"י לעומת המחיר העצמי של
הבניה.

25 עד 30 אלף ל"י הוא ההפרש בין מחיר
העלות ומחיר הקניה, כולל ההלוואה העומדת.

י. שרף:

הדבר מגיע לטובסידיה של למעלה מ-10 מיליון
ל"י מתקציב המדינה רק לדירות אלו בעיר

א. גפני:

העתיקה. בענין ההלוואה העומדת אנו עומדים בלחצים די גדולים (אולי מוטב
לקרוא לזה "מענק מותנה"). הלחצים הם גם סוציאליים וגם של עובדי מדינה
המועברים לירושלים, בעיקר עם התייקרות מחירי הדירות בירושלים. הלחצים
נאים מכל הכיוונים, ואני מניח שיהיו לחצים גם כאשר נפתח דירות לעולים
חדשים שאינם בעלי הכנסות גבוהות, ונטפל בפינוי משכנות עוני. צריך אפוא

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

א. בפני:

להזהר פיצירת תקדימים בהגדלת ההלוואות העומדות. רציתי להוסיף את הדברים הללו לרקע שעמדו עליו שר המשפטים ושר השיכון. אני חושב שכל החלטה לתת סובסידיה גדולה יותר היא מסוכנת. מה עוד שהדיירים ישנם - וזוהי הנקודה החשובה ביותר.

מר תמיר: חוק הבנת הדייר לא חל על הדירות הללו, ובחוזים הדבר הזה פורגש.

כרבע אנו גותנים דירות בשכירות לתלמידים

שתי הישיבות הקיימות במקום, משום שאנשים אלה נכנסו ובאמת גרו במקום במשך שנתיים בתנאים שלקבוצות אחרות הצענו לגור בהן והן לא רצו. אגב, במקרה זה כולם יוצאי צבא, גם נח'ל מוריה וגם בני-עקיבא. היינו צריכים פשוט לפתור בעיה שנוצרה במקום, וחשכנו לנכון לפתור במקום את בעייתם של אלה שגרו שם והתחתנו שם. דירות רבות כאלו בשכירות לא יהיו לנו, וביתרן אנו מצוניינים במשפחות עם ילדים, ויש כאלו.

שר הרמות: לשאלה מדוע הבאתי זאת לוועדה הזאת ומדוע לא פניתי לשר השיכון: - אני חבר בהנהלת

חברת ירושלים, ופניתי לכתובת הראשונה שהיא הנהלת חברת ירושלים. והם הפנו אותי לוועדת ירושלים. תמיר ואבניאלי אמרו שאת הדבר הזה צריך לברר בוועדת ירושלים, ומשום כך הבאתי זאת לכאן.

אני חושב שצריך בכל זאת להביא בחשבון

יחס מיוחד לבתים בעיר העתיקה. אם נלך רק בדרך של היצע וביקוש - תצא העיר העתיקה מקופחת, בשני דברים: ראשית, לא ישתכנו בה אלה שזיקתם לעיר העתיקה היא טבעית ושיכולים להיות את האלמנט המשתכן הטוב ביותר. אם ישנו שם למשל נחל מוריה, שמקום פרנסתו שם והוא נמצא שם מהרבע הראשון, ואם הצעירים הללו יוכלו להגיע שם לדירה - זהו הטיפוס המשתכן הטוב ביותר. יש שם למשל בית-כנסת חב"ד, ששופץ, והם רוצים להקים שם

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

שכונה של 10-12 משפחות חב"ד על-יד בית-הכנסת - אם הם יצטרכו לשלם מחיר של 80-90 אלף לירות לדירה, ייתכן שאפשר יהיה להשיג משתכנים לדירות, אבל אלה לא יהיו אותם משתכנים שצריכים להיות שם.

אבל הם יהיו יהודים?

היו"ר דה"ס ג. מאיר:

שנית, אני יודע על דירות שנמסרו לאנשים שלא

שר הדתות:

יביאו ילדים לעיר העתיקה; תהיה להם דירה

שהיא קצת לוקסוס בשביל אדם שהוא בעל אמצעים ויכול להרשות לעצמו לוקסוס זה, אבל לא תהיה זו תוספת כריאה של משתכנים לעיר העתיקה, אם אמנם יעמידו להם דרישה למחירים שהם מחירי השוק.

אני יכול להביא לכם שתיים-שלוש דוגמאות

קונקרטיות, אבל לא הייתי רוצה להלאות אתכם בזה.

מי מדבר על מחיר השוק? הרי כבר יש פה

שר המשפטים:

סובסידיה.

יהודי למשל כמו הרב גץ, שיש לו עשרה ילדים

שר הדתות:

(למעשה נשארו תשעה, כי אחד נפל על-יד

הכותל, ומשום כך למעשה הוא העתיק את מקומו לשם), והוא רוצה לגור שם - בשום פנים הוא לא יוכל לשלם מכום זה, ויחזילו אפוא לאסוף בשבילו כספים. והוא משתכן רצוי ביותר. מקום עבודתו שם, מקום פרנסתו שם, והוא קשור מאד למקום. אם יעמידו לו דרישות כאלה - ייתכן שאיזה יהודי גביר שיש לו דירה אחרת וזאת תהיה עבורו דירה נוספת יוכל לרכוש אותה ויימצא בה כמה פעמים בשבוע, אבל זה לא יהיה אכלוס של העיר העתיקה. ויכולתי להביא עוד דוגמה.

לכן גרמה לי שבכל אופן זאת צריכה להיות

הגיישה. אני יכול להבין הצעה של הלוואה עומדת. הלוואה עומדת פירושה שהאיש

לא יוכל לסחור בדירה הזאת. בזה אני מסכים עם השר קול שאיבנו רואה שום

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

אסון בכך שימכור את הדירה, אם יעבירה לאדם אחר בתנאים מסודרים. בקביעת המחיר איננו צריכים לחת מתנות; זה נכון. אם זוהי אפוא הלוואה עומדת, ומי שיקבל את הדירה יצטרך לשלם אותה - איננו נוהגים לו מתנה. אבל בכל שנה אפשר להוריד חלק מההלוואה העומדת, ואם אדם יגור בדירה באמת חמש שנים - זה מגיע לו.

הממשלה הפקיעה את העיר העתיקה, ועדיין לא שילמה אף פרוטה אחת פיצויים לאיש. יש בין המשתכנים כאלה שהם צאצאי הדיירים שם מלפני מלחמת השחרור. להם מגיעה זכות הבכורה. האם יורשו מהם עכשיו סכומים כאלה? הרי הממשלה מביאה בחשבון את כל הדיירים הללו בעת קביעת המחיר. אבל אנו חייבים להביא גם בחשבון שעדיין לא שילמו פיצויים, ורבים מן האנשים אינם נמצאים כאן ובסופו של דבר לא יצטרכו כלל לשלם להם פיצויים. גם זאת צריך להביא בחשבון בעת קביעת המחיר, ולא רק לדבר על מחיר השוק וחזו לא.

ובקשר לשכר הדירה - הכוונה איננה להורדה

של 10%, אלא שכר הדירה צריך להיות הרבה יותר נמוך, אם אמנם מדובר על אנשים ששם מקורם, ששם הם נמצאים, מתחתנים וזקוקים לדירה שם. ו-175 לירות לחודש עבור חדר-וחצי שכר דירה הרי זה אותו מחיר כמו בעיר כולה. ואם חדר-וחצי שם באותו מחיר כמו חדר-וחצי בבית-ובן - בבית-ובן נוח יותר.

בעד חדר-וחצי שכר הדירה בעיר העתיקה הוא

1. ש"ח:

125 ל"י.

שר הדתות:

לדורש ממרכז בני-עקיבא שכר דירה של

40 א"ף לירות לשנה - זהו מחיר מתוח עד

קצה הגבול, ואינני יודע אם יש לו הצדקה. אולי בשוק זה המחיר, אבל כאן אני חושב שצריכים להיות מחירים אחרים.

לכן אני עומד על כך שמחיר הדירה ייקבע

בדרך שהדבר יאפשר לאותם המשתכנים הרצויים והטובים בשביל העיר העתיקה

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

להשתכן שם גם אם אין להם כסף.

השר קול הודיע שיש קבוצת אזרחים החיים לפי החוק וצריך להפלותם לרעה בגלל סיבה זו או אחרת. יציע אפוא לא לתת להם דירות. אבל אינני חושב שזאת הדרך, שבכל ענין וענין ידבר על כך. כל עוד לא שונה החוק - אני מתנגד לריבורים כאלה של אפליה לרעה. עד היום הם אזרחים שווים-זכויות, אפילו הם יהודים דתיים.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לפי מיטב ידיעתי לא נתקבלה החלטה בממשלה

שהעיר העתיקה צריכה להיות מאוכלסת במה שאתה קורא "אוכלוסיה רצויה" לעיר העתיקה. בוודאי לא דרושה החלטה על כך שאנחנו מעוניינים להכניס עד כמה שאפשר יותר יהודים למה שנקרא העיר העתיקה. את זה אני מבינה. אתה רודש מהשר קול שלא יפלה לרעה יהודי דתי, ובצדק. אבל לא שמעתי עדיין שהחלטנו שיהודי לא דתי בהקשר להשתכנות בעיר העתיקה צריך להיות מופלה לרעה. אני מבינה בהחלט את רצונו של השר נהפטיג ואחרים שהיו רוצים שהעיר העתיקה תהיה מקום במדינת ישראל המאוכלסת (לא אניד אפילו "בעיקר" אלא "כולה") ע"י יהודים שומרי מצוות. זהו רצון, מוצדק או לא מוצדק. אבל אי-אפשר לבוא לממשלה ולהגיד: יהודי שאיננו דתי ורוצה לחיות בעיר העתיקה - אנחנו במדינת ישראל נגיד שיש מקום במדינה שעליו לעבור בחינה כדי להשתכן שם. לאן נגיע כך? אינני מכירה חוק במדינת ישראל האומר שאסור לערבי להתיישב באיזו פינה בארץ. האם נעשה חוק, למעשה, של "מחוץ לתחום", שהעיר העתיקה היא תחום שיהודי שאיננו שומר מצוות אסור לו להתיישב שם? אני פשוט נדהמת. אני מבינה את רצונך; אבל איך אתה יכול להביא זאת לממשלה ולבקש שהיא תתן יד לכך?

שר הדתות:

הצעתי היתה לתת להם אותם תנאים שנתנו

ברמות-אשכול בשלב א'.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

היו"ר דה"ס ג. מאיר:

מנין לך שאפיקורסים לא ילכו בתנאים טובים

יותר? אתה חושב שהם הולכים רק למקום בו

הדירה עולה יותר ביוקר, ולא יסכימו בשום אופן ללכת לדירה כשהיא יותר
זולה? איך תשמור על זה? הרי אתה יודע שהמחיר לא ישמור על כך. אתה רוצה
פשוט סלקציה של אנשים לעיר העתיקה, וזהו דבר חמור שאין כמוהו.

שר הדתות:

זה אולי מה שאני רוצה, אבל לא הצעתי זאת.

ולמה להתווכח עם דבר שלא הצעתי? הצעתי משהו
אחר.

היו"ר דה"ס ג. מאיר:

הצעת זאת, לא בטלים אלו. איש לא יחשוד כך

שכך תנסח את הדבר. אבל מה חשוב הניסוח? חשוב

למה אתה רוצה להגיד ע"י כך. ואני אומרת: אינך יכול להגיד לכך רק ע"י
מחיר הדירה; זה לא יספיק. מה שתצטרך אפוא לעשות הוא סלקציה: אם אתה
דתי - תיכנס; אם אינך דתי - לא תיכנס.

אני מקנאה תמיד בחברי ממשלה, ובכלל יהודים

בארץ, על יכולת פנטסטית להפליג ממישור למישור עפ"י הענין שדנים בו,

ושכחה נפלאה לגבי מה שהיה לפני שעה או לפני יום כשדנו בענין אחר. מעולם

לא עלה על דעתי להתנגד למתן שירות דתי כלשהו ליהודים שוטרי מצוות.

אבל האם מיליוני לירות באמת אינן אוסרות שום דבר, כיון אם זה דרוש ובין

אם לא דרוש? אני מבינה שיש ענין חיוני מאד למדינה, גם מבחינה יהודית

אפוציונלית וגם מבחינה מדינית, שהעיר העתיקה תהיה מאוכלסת. יפה. ועד

כמה שיותר מהר, ועד כמה שאפשר ביותר יהודים. זה טוב, ולזה יש תקציב,

וצריך להיות תקציב. אבל עוד 10 מיליון, עוד 15 מיליון, עוד 5 מיליון?

אינני מבינה זאת. על מה אנו אוכלים את עצבינו ואת לבנו עם גוש המורים,

עם התלמידים, עם ההורים? האם אתה חושב שאני חושבת כי מה שהמורים דורשים

זהו לוקטוס שבכלל אסור? לא. על מה המלחמה הזאת?

ועוד שרים לענין ירושלים
9.12.70

היו"ר דה"פ ג. מאיר:

אבל לא זו בלבד. האין אנשים בארץ שגרים
בתנאי שיכון בלתי אפשריים (ואינני יודעת אם הם דתיים או לא דתיים;
הם בני-אדם)? אני פשוט נדהמת מהדיון הזה. שר הפנים הוא יהודי נוח;
יש לו הצעת פשרה - "צו מען דארף צו טען דארף נישט"; יורירו קצת. אם
אפשר לתת עוד מיליון - יש לי מקום לזה: לבנות עוד דירות לזוגות
צעירים, בכל הארץ. אני מכירה קצת את בעיות הסטודנטים בירושלים. בעד
חדר שגרים בו שלושה סטודנטים משלמים 150 לירות לחודש, חדר ולא דירה.

אם ההצעות הללו לא יתקבלו - אני חושבת
שהחברה צריכה להודיע ברבים מה הם התנאים, מה הוא המצב. ספני שהדו"ש
שמתקבל מדיבור פה ושם הוא שדירות עומדות ריקות ואין פי שייכנס אליהן.

לשרים קול וורהפטיג אני רוצה להגיד:
אם משהו נכנס פעם לדירה - איש לא הציע שזה יהיה לבצח. מה שאסור הוא
שהודי יקבל דירה בהיותו עולה, בתנאים מיוחדים, והוא ירויח על כך
כשהוא עובר. עפ"י המושגים שלי, אם הממשלה נותנת לעולה באשר הוא עולה
דירה במחירים נוחים, אם אפשר להעביר זאת - ההפסד שהממשלה הפסידה
מגיע לממשלה ולא לעולה. מי שקנה דירה בכסף וסכר אותה - שירויח
100 אלף ל"י; זה לא עסקנו. אבל אם עולה קיבל דירה ששוויה 40 אלף ל"י
תמורת 20 אלף ל"י והוא מרויח עליה - הכסף מגיע לממשלה, כי הוא קיבל
אותה רק באשר הוא עולה.

מ. טול:
אבל כשהוא עובר לדירה אחרת - הוא צריך
לשלם בעדה יותר, כי בינתיים היא התייקרה.

היו"ר דה"פ ג. מאיר:
הממשלה חייבת אצא לתת לכל עולה לא רק
דירה כשהוא בא, אלא גם כשהוא מחליף דירה?

שר הדתות:
ואם בינתיים גדלה משפחתו?

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

הינ'ר דה'ס ג. מאיר: יש במדינה הזאת משפחות של שש, שמונה ו-10

נפשות בשני חדרים. מגיע להם מכספי המדינה

לפני שמגיע לזה שרוצה בדירה יותר טובה. האם לזה התחייבת?

לפעמים אני שומעת מושגים שבאים כאילו

להגן על הפרט, והם באמת הגנה על הפרט המסויים, ואילו על פרטים אחרים

אין מי שיגן. האם הממשלה יכולה באמת לעשות הכל, גם זה וגם זה, והיא

התחייבה במפורש שעולה מוכרח להרויח על חשבון הממשלה? איזו ממשלה בעולם

נותנת דיוור כמו שאנחנו נותנים לעולים? גם בתקופה שנתנו את הכתים

האומללים ההם - הרי בהשוואה ליכולת שלנו אז זה היה הרבה. האם אנחנו

צריכים גם לתת דירה וגם להבטיח לעולה שירויח עליה? לאן מגיע? על מה

באמת אנו מדברים?

מ. סול: אני רוצה להסביר מדוע שאלתי את השאלה שי

בה משום עקיצה. שמעתי שידור, וקראתי

בעתונות, שבמסדרו של שר הדתות היתה ישיבה בהשתתפותו של הרב פרוש, שדובר

בה על כך שמקפחים את היהודים הדתיים ולא נותנים להם להיכנס לגור בעיר

העתיקה.

הינ'ר דה'ס ג. מאיר: אינני מסכימה שידור כאן על מה שהיה

בעתונות.

מ. סול: לא רק בעתונות; גם ברדיו. כל הזמן חשבתי

לתומי שזוהי גישתו של הרב פרוש בלבד.

עכשיו שמעתי שגם שר הדתות מדבר על סוג מסויים של יהודים שרצוי שם.

למעשה, מה שהוא מציע זה שלעיר העתיקה יבואו רק יהודים דתיים.

שר המשפטים: הוא לא הציע את זה.

מ. סול: אבל הוא דיבר על זה, על סוג מסויים של

יהודים טובים ורצויים בעיר העתיקה. אני

יודע שכאשר באו הצנחנים...

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

הג'נרל רח"ט ג. מאיר:

הישיבה הזאת לא התכנסה כדי לנהל

"קולטור-ויכוח". שמעתי שגם אלה שיושבים

עכשיו בעיר העתיקה הם צנחנים. אין ארוקים גדולים יותר מאשר האנטי-דתיים
שיוצאים למלחמה אנטי-דתית. אין דת חמורה יותר ומחמירה יותר מהדת הזאת
של אנטי-דת.

מ. קול:

אינני אנטי-דתי, אבל אני נגד הגישה
הרוצה אל להפריד בין יהודים ויהודים.

שר המשפטים:

אינני רוצה לחזור על מה שאמרתי ביחס
למחירים. שר הדתות איננו צודק בדרכו
לענין, אם כי מסרתו לדעתי רצויה. אם יש יהודי כמו הרב גץ שעובר שם -
אני מתאר לעצמי שיש להתחשב בו בקביעת התור, שהוא קודם למישהו שרוצה
פתאום לגור בעיר העתיקה. ואני יודע שתתן/האינפורמציה של טר תסיר
שבדיוק כך נוהגים.

את מי בעצם אנו משכנים בעיר העתיקה?

לבני הישיבות נתנו זכות קדימה לאותן ישיבות שיהיו להן שט פנימיות. כל
זה מכיוון לכך שאנשים יגורו שם. גם אני מוכן לחתום על התנאי שבסוף
הרשימה יעמוד מי שיש לו זירה בת"א או בכפר-כנא או בחיפה.

ז. שרף:

אדם כזה בכלל אינו כא בחשבון.

שר המשפטים:

אז על מה אנו מתווכחים? איננו צריכים
ליצור ויכוח שאיננו ויכוח.

אין צורך להוריד את המחיר. באופן טבעי

יגורו שם בראש וראשונה אנשים שעובדים שם. בתור שני - אלה שלומדים שם.
לאלה נותנים זירות בשכר זירה יותר נמוך. ביחס לשכר הזירה היתה דעה
כללית שהוא צריך להיות יותר נמוך מאשר כבית-וגן או ברחביה.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר המשפטים:

כמובן שאין לדבר הזה טוף. החשבון איננו כלכלי. לא תחשוד בי למשל ביחס אזהר מיוחד למעון של הסטודנטים של בית'ר. אבל כאשר טיילנו לפני כמה ימים בעיר העתיקה ובר תפיר הראה לי אותו - הבעתי את הערכתי ואמרתי שזה חשוב מאד; חשוב שיגורו שם סטודנטים ובני ישיבה שיתקעו שם. זוהי המדיניות. ואת המדיניות הזאת לא תשנה, ר'ר ורהפטינג, ע'י הקטנת המחיר. מה שאנו צריכים לעשות הוא לשקוד על המדיניות.

שר הדתות: לעשות מבנית לשיכון?

שר המשפטים: מה זה "מבנית לשיכון"? אם יש שני יהודים,

לזה יש ארבעה ילדים ולזה יש ארבעה ילדים, זה רוצה לעזוב את דירתו בירושלים וזה רוצה לעזוב את דירתו בירושלים ולעבור לגור בעיר העתיקה - זה נותן את המחיר המינימלי (מפני שהמחיר שלנו הוא מינימלי) והשני אומר: גם את זה אין לי; תקבלו אפוא את זה שיש לו. הרי מפילא אנו משקיעים הון תועפות בדברים שאינם כלכליים, שמבחינה כלכלית אינם כדאיים. ראיתי את השיפוץ של בתי-הכנסת של הספרדים. אינני יודע אם משהו יתפלל שם. אבל ראיתי את העבודה; זוהי עבודה נהדרת.

מר תפיר: זה מכספי רוטשילד.

שר המשפטים: גם המבנית היא מכספי רוטשילד; זהו כסף

יהודי אחר.

אינני יודע למה לנו לדבר על צנחנים ולא-צנחנים. אני חושב שלגופו של דבר הדרך שהולכת בה ההנהלה הפעשית היא דרך נכונה. אם אתה חושב שיש להבטיח יותר מתן זכות קדימה לאנשים שכבר קשורים עם העיר העתיקה - כולנו בעד זה. אבל הדרך איננה הדרך הכספית.

היו"ר רה"ט ג. מאיר: הייתי רוצה ששר הדתות ושר הפנים יסירו את הצעותיהם. שפענו מהי ההבחה שנותנים לשיכון

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

בעיר העתיקה, ומה הם החוקים לקבלת משתכנים: בראש וראשונה אלה שכבר נמצאים במקום, ולא נותנים לבנות דירות. לוקטוס לפי שיש לו דירה במקום אחר. אני מציעה להסתפק בזה, אבל זה תלוי בכם.

שר הנתונים: אני מבקש להעמיד להצבעה את הצעתו של

השר בורב.

י. בורב:

אני טוען עוד לרכך אותה.

אני באתי לעניין זה לא מתוך אידאולוגיה

כללית אלא אני מכיר אנשים שנרשמו לפני הרבה זמן, כשהמחירים היו יותר זולים, וקשה להם. אני טוען להציע שבמקרים בהם הטועמד לדירה שאושר / הוא במצב שאינו יכול להביא את כל הסכום - תהיה החלטה רשאית להגדיל במקצת, כפי שדיברנו, אל ההלוואה העומדת. זה אצבעות החומר הכחוב שלפנינו: "במידה וועדת השרים הסגא לנכון לתת הקלות נוספות, ניתן לקבוע כי בשלב א' של איכלוס הרובע תינתן לרוכש הלוואה עומדת וביטולה תוך תקופה מוגדרת שתהיה מותנית בתקופת המגורים במקום של הרוכש" - לפחות חמש או שבע שנים. פון "mean test".

מר תמיר:

באותו מקום כתוב: "המסקנה היתה כי לא

רצוי להוריד את המחירים מתחת למחירים

הנ"ל. אבל אם ועדת השרים מאצל תחליט - היא תחליט.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני מכירה אנשים הנכנסים לשיכון ובכנסים

להלוואות עד מעל לראש. ואם "means test"

- זה יכלול את כולם. איזו בריקה אתה מטיל עליהם? הדרך היחידה בה יכול להסתדר הדבר היא שמישהו יכתוב פתק: "אני יודע שלאיש הזה אין כסף; הן לוי". אלא אם כן יקטפו מנגנון שייכנס לכל בית ויבדוק כל טועמד לשיכון בעיר העתיקה, מי יש לו ומי אין לו, או אם אין לו או יש לו כסף בכנס. ולכך הרי איננו מתכוונים, ואז פירוש הדבר שזה "יסתדר איכשהו", ולכן אני מתנגדת.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

יש לי הצעה לסדר, או, יותר צוין - פניה:

שר המשפטים:

אני מציע שהשר ורהפטיג לא יעטיר את

הצעתו ואת הצעה השר כורג להצבעה, אלא ישקול את הענין לאור הדברים
שאמרו כאן. אם תהיה לו הצעה טובה יותר מזה שהציע ושאלן לה סיכויים
להתקבל - יברר אותה עם שר השיכון ועם מר תמיר, ויציע אותה. בדרך כלל
שר השיכון איננו מפורסם כ"גזלן" גדול.

שר הדחות יענה לי: אינני מספל בדירה

שר הדחות:

פרטית; האם אני יכול לספל כשמדובר בטש
דירות?

אני מבקשת שהשר כורג יבטח את הצעתו.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

אני מציע שתינתן הלוואה עומדת מוגדלת
בתנאי שרוכש הדירה מתחייב לגור א' בדירה

י. כורג:

במשך הקופה שהחברה תקבע.

מוגדלת בכמה?

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

כיום ההלוואה העומדת היא 4,500 ל"י. אני
מציע עוד 5,000 לירות.

י. כורג:

היות וראיתי שאין היום אהרה יתרה למה

שהצעת - אני מציע שלא לקיים את ההצבעה היום, אלא לדחות אותה לישיבה
הבאה, אולי נשפיע.

מחל"ט:

2. תכנית שחזור בית הכנסת "החורבה"

שר התחנות:

בעיר העתיקה היו ארבעה בתי-כנסת ספרדיים

שהם קומפלקס אחד: בית-הכנסת הספרדי

המרכזי בעיר; ובית-כנסת אשכנזי מרכזי בעיר העתיקה - "החורבה". אינני רוצה להיכנס להסוּרִיה של "החורבה".

עם שחרורה של ירושלים העתיקה הייתה הרעה

הרווחת שהדבר הראשון צריך להיות שחזורם של שני הקומפלקסים הללו -

בית-הכנסת הספרדי המרכזי ובית-הכנסת האשכנזי המרכזי, "החורבה". לגבי

בית-הכנסת הספרדי נמצאו בואלים. נכנס לעניין זה רוטשילד, עזר בעניין מר

קולק, וגם ועד העדה הספרדית, שתבע את הבעלות על הדבר וגםן סיפול, אם

לא כמך. עניין שחזור בית-הכנסת הספרדי על ארבעת הלקיט התקדם יפה, ובדומה

לי שכבר נמצא בשלב כמעט סופי.

לעומת זה, לגבי "החורבה" לא הייתה בתחילה

התלהבות גדולה בוועדת השרים לעניין ירושלים, אבל נכנס כאן עניין של

משפחה המעוניינת בכך מאד, מפני שהמבא של המבא שלהם היה בונה "החורבה"

וגם שילם בעדה בחייו - משפחת עו"ד סלומון. כשבא אלי עו"ד סלומון לפני

שלוש שנים ואמר שהוא רוצה שניתן לו את היזמה, כמו אצל הספרדים, והוא

יוכל למצוא גם כספים ולשקם את "החורבה" - הסכמתי. דיברנו על הקמת ועד

מיוחד, לאחר שדיברנו על כך עם מר אשכול המנוח וסיכמנו שעו"ד סלומון

יעמוד בראש הוועד. הוא עמד גם בראש המגבית פה בארץ.

אז בא עו"ד סלומון ברעיון: ששחזור

"החורבה" לא יהיה כמו שהייתה "החורבה" בשעתו, שהייתה בית-כנסת יפה

ומפואר מאד אם כי לא גדול, אלא שנקים שם בית-כנסת מרכזי עולמי וכו'.

עניין בזה אדריכל אחד מארה"ב, אחד מגדולי האדריכלים בעולם - קהאן,

שבא שלוש פעמים לירושלים. כן הוכנסו לעניין זה אדריכלים נוספים. קהאן

עיבד תכנית עצומה שהובאה, ביחד עם המודל, לפני ועדת השרים מספר פעמים.

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

התכנן שיש שני רבנים הסכמיים על התכנית הזאת. ראשית, התכנית של קהאן עושה את "החורבה" למרכז היישוב היהודי בעיר העתיקה, אם לא כמרכז של כל ירושלים. בה בשעה שהמרכז בעיר העתיקה הוא בעצם הכותל המערבי. חשבנו שצריך לשלב את התכנית בתכנית הכותל, ולא לעשות סוג מרכז עצמאי, ופסילא אפוא צריך להקטין את התכנית.

החמרון השני היה שהתכנית היתה קשורה בסכומים פנסטיים - 10-20 מיליון לירות. ועדת ירושלים ראתה שלסכומים כאלה המסלה לא תוכל להיכנס, ולכן נדונה התכנית לגביזה, ונשארה רק החלטה שבטיחים את השטח שעליו עמדה "החורבה" להקמת בית-כנסת מרכזי, בבוא הזמן. בינתיים עוברת שנה אחרי שנה, ואין תזוזה בעניין זה. בינתיים נכנסו גם לעניין שחזור בית-הכנסת של הרמב"ם, שהוקם ע"י הרמב"ם לפני למעלה מ-700 שנה, ולפי כל המקורות ההלכתיים הוא-הוא אמנם בית-כנסת-הרמב"ם. מצאנו תורם - טוב, קרן רוטשילד - שנתן את הכסף לשקם את בית-הכנסת הזה. בחפירתו ושחזורו גילונו את כל ארבעת העמודים, ואנו מתקדמים יפה. זהו בעצם הבסיס ל"חורבה", ומשם הכניסה ל"חורבה".

לאחר שקיימנו שיחות גם עם עו"ד סלומון ואנשים נוספים - אני מביא לפניכם הצעה: להחליט על שחזורה של "החורבה" כפי שהיתה.

מ. שול: כמה כסף זה צריך לעלות?

שר הדתות: מיר אסביר.

יש ערך רב בהחזרת עמדה לישיבה בעיר העתיקה. "החורבה" נבנתה 160 שנה. צריך להיות שם בית-כנסת לא גדול, אבל מפואר. לא הייתי מציע לחזור לתכנית הגדולות של קהאן, משום שבינתיים נעשתה עבודה עצומה בכותל שהוא היום הנקודה השואבת הפונה עם ישראל. אבל "החורבה" נמצאת בדרך לכותל, וצריכה להיות בית-כנסת מפואר, אבל לא כל-כך גדול.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

לכן גם הוצאות השחזור אינן כמו של הקמת בית-כנסת גדול.

עד כמה שיכולתי לברר עם היועץ האדריכלי
במשרדי, השחזור הוא ענין של כ-2 מיליון ל"י (אולי עוד כמה מאות-אלפים);
עכ"פ בסדר-גודל של סכומים שהם אפשריים.

העיר העתיקה הולכת ונבנית. לצערי לא יהיה
שם שיכון יהודי גדול לפי התכנית (אלא אם כל התכנית תשתנה). אמנם, חלמתי
פעם שיחזירו לשם את מספר היהודים שהיו שם - 15 אלף.

מר תמיר: בעיר העתיקה כולה היו 15 אלף; לא ברובע.

שר הדתות: ברובע היו 12 אלף.

מר תמיר: אף פעם לא היו יותר מ-6,000 יהודים ברובע.
צא נכון שבכל העיר העתיקה היו 15 אלף
יהודים בראשית המאה. עכשיו אנו מתכננים 5,000-6,000 יהודים.

שר הדתות: אותו הרובע היהודי ייבנה כשיכון יפה מאד,
משולב עתיק בחדש. ומתבקש בו בית-כנסת
מרכזי שמתאים לאופי המיוחד ויהיה מיועד לא רק לרובע היהודי אלא לכל
הבאים לשם, שיהיו רבים.

ליד הכותל המערבי לא נבנה בית-כנסת. פעם
היתה הצעה של נשיא המדינה לבנות שם בית-כנסת מרכזי. בשיחות אלו הסברתי
לו שזה לא מתקבל על הדעת. לכן מתקבל על הדעת שבדרך הזאת, שהיא עכשיו דרך
ישירה לכותל, יהיה במרחק של 200-300 מטרים מן הכותל בית-כנסת היפה הזה
בשביל אותם הבאים לשם, שהם רבים.

עד שיתחילו ויגמרו לשחזר - יעבור זמן רב.
אני יודע כמה זמן עובר עד שמתאשרת תכנית: שנה, שנתיים ושלוש. אם נחליט

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

שר הדתות:

אפוא עכשיו על שחזורה של "החורבה" - גם זה ענין של שנים. וככל שנחליט מאוחר יותר - יעבור יותר זמן. והיות וענין שחזורה של "החורבה" חורג מגדר של יזמה פרטית או ציבורית סוממטת (אלא אם כן תאמר ועדת השרים: יעשה הציבור מה שרוצה, ואז יימצא אולי ציבור שיעשה זאת על דעת עצמו) - חשבתי שזה שייך לוועדת השרים לענין ירושלים, ואני מציע לוועדת ירושלים תחליט שיש צורך בשחזור. ואם היא תטיל על שר הדתות (אולי ביחד עם חברת ירושלים) ליזום את הענין - ביזום את הקמת הוועד ואת הכספים הראשונים, לאו דווקא כספי מפסלה, ונתחיל בעיבוד התכניות לשחזור. אני רוצה את ההחלטה העקרונית, ומציע שתטילו עלי ועל עוד מי שתטילו לעסוק בזה.

אנחנו צריכים למעשה להחליט לבטל את
התכנית שהיתה.

הינ'ר רה"ט ג. מאיר:

היא לא אושרה אף פעם כאן.

שר הדתות:

אבל היתה תכנית כזאת, צאטאטאטאטאטא היתה

הינ'ר רה"ט ג. מאיר:

החלטה לשפור על שטח מסויים שכאשר יוחלט לגבי - אפשר יהיה לבצע עליו את התכנית הזאת. אני מתארת לעצמי שהוועדה הזאת רבה פעם בפרוטרוט בתכנית הזאת. אין לי דעה לא לכאן ולא לכאן. אני בדעה שכל מה שאפשר לשחזר בעיר העתיקה - אמנם ישחזור, וכל מה שהיה בעל ערך - יהיה שוב. אבל קשה לי להניח שאנחנו יכולים סתם כך לבטל את התכנית הקודמת ובמקומה להחליט על התכנית הזאת. אינני יודעת מי טיפל בזה. היו בוודאי אדריכלים שטיפלו בדבר ביחד עם קהאן.

קהאן יהיה כאן בשבוע הבא.

ז. שרף:

נדמה לי שדרוש כאן דיון לענין, האם אנו

הינ'ר רה"ט ג. מאיר:

מסתלקים בכלל מהתכנית הקודמת או לאו.

ונדמה לי שעל כך אי-אפשר להחליט היום. אולי בכנס ונשמע אותו גוף

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

שטיפל בזה ביחד עם קהאן. האם הגוף הזה החליט שהתכנית הקיימת איננה טובה?

אני יכול להביא את כל החומר.

שר הדתות:

איננו חייבים לקבל המלצות של מומחים, אבל

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

מומחים קיימים כדי שנשמע אותם. ובפרט שכבר שמענו אותם פעם ולא אמרנו שנזרוק את התכנית שלהם החוצה. עובדה שהחליטו לשמור על השטח. כל מה שאני אומרת זה שעם בואו של קהאן אולי מצבם ביחד עם כל האדריכלים והמומחים שהיו, וגרון קודם כל לגופו של ענין: האם במקום התכנית הקיימת אנו מעדיפים לשחזר רק את בית-הכנסת "החורבה". אבל נדמה לי שמה שאתה מציע זה קצת מוקדם מדי, לפני שאנו דנים לגופו של ענין.

יש לי עוד הערה: ששר הדתות יכתוב כי

שר המשפטים:

בית-הכנסת "החורבה" היה בשעתו בית-הכנסת

המרכזי בירושלים? הוא היה בית-הכנסת המרכזי האשכנזי.

על זה לא נדון.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

כשהתחלנו לשחזר את הקומפלקס של ארבעה

ס. סולק:

בתי-הכנסת של המרכז הספרדי, הלכנו אל

נשיא המדינה, והעדה הספרדית הודיעה שהיא פוחדת על כך שארבעת בתי-הכנסת הללו ימשיכו להיות בתי-כנסת ספרדיים, והם יעמידו אותם לרשות הכלל ולא יעמדו על כך שיתפללו שם דווקא ספרדים. הם אינם תובעים זאת בחזרה, אלא יעמידו זאת לרשות מי שהוועדה תחליט והנשיא יקבע.

בתכנית של קהאן היו שני רעיונות: האחד -

שנשמור על ההריסות של "החורבה" כפי שהן, כהריסות בתוך גן, כדי שגם דורות בעתיד יראו מה עשו לרובע היהודי (נדמה לי שהיה דבר כזה גם בווארשה).

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

ט. קולק:

ושנית - שיזיון את "החורבה" למגרש סמוך לכותל. כאשר שקלנו את הרעיון הזה היה ברור שבם אם יבנו את "החורבה" כפי שהיתה - צריך יהיה להזיזה כאמור למרחק של 50 מטרים ולהשאיר את ההריסות כפי שהן.

מ. קול: כללית אני תומך בשר הדתות. כי הענין הוא

ענין של קונצפציה. המקום הגדול לתפילה בשביל יהודים בירושלים הוא על-יד הכותל המערבי. כל בית-כנסת אשר ייבנה בשלב זה היום לא יתחרה בכותל. אין גם כוונה כזאת. ואם זאת הבישה - הקונצפציה שלי היא שיהיה אי-פעם בית-כנסת גדול מאד, על הר-הבית. אני מאמין ביו-קיום, וכשנחיה ביחד (אמנם, לא סיר כשיבוא שלום אבל כעבור זמן) נגיע לכך שאפשר יהיה לבנות את בית-הכנסת המפואר על הר-הבית, בהסכמת המוסלמים. עכ"פ, בשלב זה אין צורך בבית-כנסת שיעלה 20 מיליון ל"י. שחזור ה"חורבה" כפי שהיתה מתקבל אפוא על הדעת, וגם ניתן לביצוע. ולגבי ההצעה שישנה כאן בגובע להקפאה - הרי צדק שר הדתות שפטילא יעברו שנתיים עד שיוכנו התכניות, ועדיין לא ניגשים מחר לבניה.

מכל הסעמים הללו אני חושב שהקונצפציה של

השר ורהטטיג מוצדקת, ואני תומך בו. כמוכן שאינני מתנגד לכך שלפני שנחליט - נשמע את הגורמים האחרים.

שר הדתות: ברור שאינני יכול להתנגד להצעה של בירור

נוסף.

יחלבוט:

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

3. נקיטת אמצעים נגד מסחר בלתי חוקי מטבע חוץ במזרח ירושלים

מר פרנסל:

בשלטון ירדן היה קיים פוסר של חלפנים מורשים, אנשים הקונים מתיירים מטבע חוץ ונותנים להם במקום זה מטבע מקומי. בישראל, עד תחילת 1969 היו לנו סוחרים מורשים שתפקידם היה לשרת תיירים ובהזדמנות זו קיבלו רשיון סוגבל מאד לעסקות במטבע חוץ. הרשיונות הכלליים ניתנים בישראל רק לבנקים. הוראות המעבר לגבי איחוד ירושלים קבעו שעיסוקים מסויימים רשאים להמשיך בהם אם ניתן רשיון לפי הדין היורדני. פורמלית נסתיימו ההוראות הללו בסוף 1969, ומאז פועלים החלפנים במזרח ירושלים ללא רשיון.

השאלה איננה תיאורטית. היו מספר מקרים שהמסורה פתחה בחקירות נגד חלפנים שקנו מטבע מתיירים והבריחו אותו או לגדה או למקומות אחרים. היועץ המשפטי לממשלה, שאתו התייעצנו, היה סבור שהשאלה איננה משפטית בלבד אלא פוליטית ונוגעת לאיחוד ירושלים, ולכן לא רצוי לנקוט באמצעים נגד אנשים אלה עד שתחליטו אתם.

השאלה היא כפולה: ראשית - של אלה שנחשבים קונקרטית בעבירות נגד חוק הפיקוח על מטבע חוץ; ושנית - נקיטת אמצעים למניעה, ע"י המרח שלטים מטעים שלפיהם יש כביכול רישוי של חלפנים מורשים.

מר שמגר:

הנושא נוגע לכ-40 חלפנים בעיר המזרחית. הבעיה לא היתה בעיה של טגירת תיקים. לדעתי איננו צריכים במצב הקיים להביא באופן חד וחלק לקיפוח פרנסתם של 40 אנשים החיים היום במקצוע מסויים, כשהדבר איננו נדרש בגלל ניסיונים פיסקליים רציניים. כפי שהיו בישראל עד ינואר 1969 כך-וכך חלפנים שיכלו להחליף מטבע לתיירים - ניתן היה לנקוט באותה שיטה של מעבר שקט תקופה מסויימת, כדי לא להביא 40 משפחות למצב של חוסר פרנסה.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

מר שמגר:

דעתי, בניגוד לדעת האוצר, היתה אפוא
שצריך לחת לאנשים אלה להתקיים באותה צורה, עפ"י רשיון, כפי שנהגנו
בישראל עד ינואר 1969, ולא להגיד לאנשים הללו: חפשו לכם פרנסה אחרת.

היו"ר רה"ט ג. מאיר: מה בענין הברחת כסף?

מר שמגר: ברבע שהם פועלים לפי הנחיות לסוחר מזרחה

- יחולו עליהם כל ההוראות. על מבריחים
יחול הדין. אם האוצר יגיד להם שהם חייבים להביא בכל בוקר את הכסף שהם
מחליפים לתייר אל בנק ישראל - הם יעשו זאת. אבל כל זמן שהם מחוץ לחוק
אין להם גם למי להביא את הכסף.

היו"ר רה"ט ג. מאיר: מה רוצה האוצר? שיבטלו את הרישוי שלהם?

מר פרנסל: אם המעמד הזה איננו קיים בישראל - חשבו
שלא מתאים לעשות מעמד מיוחד למזרח ירושלים.

בפרט שהמעמד הזה לא אף היה קיים אף פעם בישראל. היו מורשים עד 1969
אלה שבאו במגע עם תיירים לצורך מתן שירות, לא לצורך חלפנות בלבד. אלא
שבהזדמנות זו של מתן השירות קיבלו מן התיירים כסף ונתנו להם עודף.
ובפרט שנתגלו מקרים רבים שאנשים אלה לא שפרו על החוק, וחשבו שאין
מקום למעמד מיוחד ונוקא במזרח ירושלים רק משום שיש להם רשיונות
ירדניים, ובפרט שדיני המעבר לרשיונות ירדניים פג תקפם.

מ. סול: אני תומך בעמדת היועץ המשפטי. מוטב

שיעשו זאת באופן חוקי ולא באופן בלתי
חוקי. ואין לי ספק שזוהי גזירה שלא יעמדו בה. גם במלון "דן" גיבשים
אלי לא פעם הבחורים העובדים שם ואומרים: כואב הלב לראות איך על-יד
המלון עומדים יהודים ומציעים לתיירים להחליף להם כסף. שלחתי אפילו
אדם למפקח על המטבע לשאול על כך. יש שוק אפור של אנשים הקונים מתיירים
מטבע זר ונותנים להם יותר משנותנים הבנקים, ומדובר במיליוני דולרים בשנה.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

ה. קול:

שמעתי שבאוצר אין מתרגשים מזה, כי אומרים שלפעמים האוצר בעצמו שבע-
רצון מקיפנו של הדבר, כדי לשמור על שער החליפין, כדי שלא יקפיצו יותר
פדי את השער. אינני יודע מה רוצים אפוא מארבעים האנשים הללו. מוטב
שיחליפו וידווחו לבנק משיתפתח השוק השחור עוד יותר במזרח ירושלים
באופן בלתי חוקי, דבר שלא ניתן יהיה למנוע.

ש. הלל:

אילו מדובר היה בכניסת אנשים חדשים
למקצוע - מביר היה לטוב. יחד עם זה,
קיבלנו את ירושלים עם הטוב והרע, ובתוך הנדוניה כלולים אותם ארבעים
החלפנים שבדרך הטבע מספרם יצטמצם וילך. אני מציע שלא ניכנס עכשיו
למלחמה הזאת. יש עסקים רבים שמפק רב אם היו נותנים להם את אישור
מלכתחילה, אבל איננו סוגרים עסקים, ואני מציע לאוצר לפקח פיקוח צמוד
ככל האפשר על מה שנעשה שם. אינני מציע לומר שבמזרח ירושלים אנחנו
מקימים ענף חדש של חלפנים מאושרים, אבל אלה שכבר במקצוע - ימשיכו בו
עו שיצאו לפנסיה.

שר המשפטים:

כשקבענו זמן לרשיונות שקיבלו אצל
הירדנים - עשינו זאת מתוך אופטימיזם
שבעבור הזמן הזה כל הגויים הללו שבעיר המזרחית ייכנסו לתלם. והם לא
נכנסו לתלם. לא בתי-הדין השרעיים שמתקיימים קשה מאד בעניני משפחה משום
שאינם מכירים במדינת ישראל ומדינת ישראל לא לוחצת עליהם, ואינני מעלה
על דעתי שאנו צריכים לעשות משהו עם החלפנים הללו.

אני חושב שצטרך בטמסלה לשקול דרך

אחרת כיצד לנהוג בכלל לגבי מספר רשיונות שלא חידשו אותם. לא נהפוך את
מזרח ירושלים לענין של משפטים למה לא חידשו רשיונות. הם לא חידשו
רשיונות משום שאינם מאושרים כל-כך מאיחור ירושלים.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

ש. גזית: אינני בקי בענין החלפנים. אבל אני רוצה

רק להזכיר שתושבי מזרח ירושלים מותרים

לנסיעה לבדה המזרחית ולמסחר עם הגדה המזרחית, וכל המסחר הזה מתנהל בעצם במטבע חוץ שהוא דינרים. ובענין זה לא היינו רוצים שניפגע. זה לא קשור בדיוק בחלפנים, אבל יש היתר מסויים לחופש מסויים בכל נושא הטיפול במטבע חוץ בירושלים המזרחית. ונדמה לי שאם בזה איננו רוצים לפגוע - ואני בהחלט מאמין שאיננו רוצים לפגוע - משתמע מכך שלא כראי להחמיק כרגע גם בחלפנות.

ז. שרף: האם היועץ המשפטי סבור שגם במקרים בהם

יש למשטרה הוכחות שהם רכשו את מטבע חוץ

והבריחו אותו - גם אז אין מקום לפעול בגרם?

שר המשפטים: לדעתי לא. אני יודע שבנק נכבד אחד

הביא 6 מיליון דולר, ולא הגישו בגרו

משפט. אינני אומר אם צריך היה להגיש או לא, אבל ענין העיר העתיקה מלא דקויות. נתתי רשיונות רבים לעורכי-דין שלא התייצבו ולא ביקשו לקבל את הרשיון, ואני שומע שפה ושם הם עובדים כעורכי-דין וקצת מתפרנסים מזה. זה גורם לאיזשהו שקט בירושלים. העובדה שאיננו מטרידים לא את בתי-המדרש ולא את הרופאים שיבואו לקבל רשיונות. עשינו לזה ליגליזציה. ייתכן שנצטרך לעשות ליגליזציה נוספת, וייתרן שאחרי שיקול בחליט להשאיר זאת כך. לדעתי "אל תעירו ואל תעוררו".

הינ'ר רה"ט ג. מאיר: אינני חשה שיש היום תסיכה באוצר.

מחליטים:

לא לאשר את ההצעה לשנות את מעמד החלפנים במסרח ירושלים.

ועדת שרים לענין ירושלים
9.12.70

4. הקמת מצבות חדשים לקברים בנחל קדרון

היו"ר רה"מ ג. מאיר:
ראש העיר מבקש להעלות כאן ענין שהוא רואה אותו כדחוף.

ט. סולק:
לפני כמה ימים קיבלתי סכתב, שנשלח גם למנכ"ל משרד הדתות, על כך שבעמק קדרון בונים מצבות על מקומות שאף פעם לא היו בהם קברים ושפתחתם אין כל עצמות, וזה על מנת לכבוש שטח לבית-קברות. הענין נעשה בניגוד לכל הגיון.

ז. שרף:
הכוונה לחלק של נחל קדרון שפתחת להר-הזיתים?

ט. סולק:
לא בצד הר-הזיתים אלא טמול. יש בידי כאן צילומים של הפעולה ה"טבורכת" הזאת, מין פעולה של "חופה ומגדל" כדי לכבוש שטח.

לפני שנים אחדות הוגשה ואושרה תכנית של הר-הזיתים, והשטח הזה לא היה כלול בה. גם בחוק הר הזיתים שהגיש שר הדתות השטח הזה אינו כלול, ופתאום מוסיפים אותו לשטח של בית-הקברות, ללא כל סיבה היסטורית או אחרת. אנשים המכירים את המקורות בדקו זאת. השטח נמצא על שביל שבמשך מאות בשנים קשר כפרים שונים, ופתאום נסתמה הדרך. הוא נמצא גם על קו ביוז שהנחנו רק לפני זמן קצר, כי תוספת טים לעיר העתיקה ורשה זאת, והקמת המצבות נעשתה בניגוד להוראות הוועדה המיוחדת של משרד הפנים שביקשה להפסיק זאת ובכל זאת ממשיכים בזה.

לעת עתה הקימו שם כ-50 מצבות באלה, ואין כל אפשרות להגיע להפסקת הפעולה. הרי לפניכם התצלומים.

ז. שרף:
מי עושה זאת?

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

ג. קולק:

משרד הדתות מנהל זאת. שמים שם מצבות
שנמצאות בשטח הר הזיתים ואין יודעים היכן

הקבר.

לדעתי צריך להפסיק את הפעולה הזאת. היא

איננה הפעולה היחידה שמתנהלת בצורה כזאת.

שר הדתות:

זהו דבר שאיננו נמצא על סדר-היום. אילו
ידעתי שיעלו אותו - הייתי מביא את החומר.

אני מתפלא על שר קולק לא מצא לנכון לשוחח אתי לפני כן. עכ"פ, אביא את
כל החומר.

לא עולה על הדעת שמשרד הדתות ירצה לרכוש

לו שטח עי"כ שיביא מצבות ויעמיד אותן במקום ויכריזו עליו כבית-קברות. מה
שאני יודע זה שהועקתי לשם כמה פעמים (אינני יודע אם מדובר בדיוק באותו
מקום) בשעה אמצא שעשו שם את הביוט והרסו שם קברים עתיקים, והייתי צריך
להתערב. קיבלתי אז מחאות מהרבנות. לזמן מה הפסיקו את הפעולה, ואח"כ
חידשו אותה. תמיד היה מדובר על קברים שישנם. איזה אינטרס יש לנו לרכוש
שטחים לבית-קברות שאיננו קיים? אני פועל עכשיו לרכישת שטח לבית-קברות
חדש, אבל לא זה. אם עושים משהו - זה רק מצבות על קבר שנמצא במקום, ע"י
שחזור המצבה ותו לא.

עכ"פ, אביא את החומר ואת המוטחים כשתעמידו

זאת על סדר-היום.

היו"ר דה"ס ג. מאיר:

אם הדבר לא הוברר מקודם עם משרד הדתות -
אני מציעה שזה ייעשה עתה. והיה אם יהברר

שיש בכל זאת חילוקי דעות - יביאו זאת לוועדה.

ג. שרף:

אני מציע שהחל מהיום ועד שברוך בזה יהיה

"stand still" בשטח זה.

היו"ר דה"ס ג. מאיר:

זה ברור.

ועדת שרים לעניין ירושלים
9.12.70

זה לא ברור. אני מציע שנחליט על כך.

ז. שרת:

האם משרד הדתות משקם קברים או מצבות?

ש. הלל:

כן. המחלקה לקבורה משקמת עכשיו את המצבות
בהר הזיתים של גדולי ישראל שאין להם

שר הדתות:

קרובים ומצבותיהם הרוסות.

של גדולי ישראל בלבד?

ש. הלל:

איננו יכולים לטפל בכולם. על מה שמדובר
עכשיו אינני יודע.

שר הדתות:

הלך מכתב מקצין המזרח למשרדך בעניין זה.
לפני שבוע או 10 ימים. הוא גם סיפר לי

מ. סולק:

שהיתה לו שיחה ארוכה אתך בעניין זה.

אחי?

שר הדתות:

כן.

מ. סולק:

אצלי כבר קרה שנחקבל מכתב במשרד ולא הגיע
אלי לדיון. ייעשה אפוא עכשיו מאמץ מזורז

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

יותר, ושר הדתות ביחד עם ראש העיר והאנשים הסתאיטים יבררו זאת. ברור
שעו הבירור לא ייעשה שום דבר בשטח - אם יש דבר כזה.

אינני יודע על איזה שטח מדובר.

שר הדתות:

על השטח שעליו מדובר. אם לא תגיעו להסכם -
יידון הדבר כאן בישיבה.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

מחליטים:

החלטת כ"א י"א

מ ח ל י ס י ס :

שר הדתות וראש עיריית ירושלים יבררו את עניין הקמתן של מצבות חדשות בנחל קדרון.
לא ימצא העניין את סידורו בין השר וראש העיריה - יוחזר הנושא לדיון בוועדת השרים.
עד לסיכום הברור בנדון חיפסק עבודת הקמתן של מצבות חדשות בשטח.

ה י ש י ב ה נ נ ע ל ה

22-7+ 17180
17181
8 2

N. 7+

ס ו ר י

טענינגרמא

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועודת השרים לענין ירושלים
י"ח בתמוז תש"ל - 22.7.70

נכחו השרים :

- ג. מאיר - יו"ר,
- ט. בנין,
- א.ל. דולצין,
- ט. דיין,
- ש. הלל,
- ז. ורהפטיג,
- ט. קול,
- א. רימלט (עד אמצע הטעיף),
- י.ש. שפירא.

נעדרו השרים:

- א. אבן,
- י. גלפלי,
- ח. לנדאו,
- ש. פרס,
- ו. שם-טוב,
- ז. שרף.

י. גולדשמידט	-	סגן שר הפנים
ט. ארנון	-	מזכיר הממשלה
ט. בנבנישתי	-	עיריית ירושלים
טא"ל א. בראון	-	לשכת שר הבטחון
תא"ל ש. בזית	-	משרד הבטחון
ש. דיניץ	-	לשכת ראש הממשלה (מאמצע הטעיף)
י. הרצוג	-	המנהל הכללי, משרד ראש הממשלה
תא"ל י. ליאור	-	מזכיר צבאי לראש הממשלה
ע. טיון	-	לשכת שר המשפטים
הרב ד. פריד	-	משרד הדתות
ט. קולק	-	ראש עיריית ירושלים
פ. קופל	-	המפקח הכללי של המשטרה
ניצב ש. רוזוליו	-	משטרת ישראל
צ. רפיח	-	לשכת שר המשטרה
י. שיינברגר	-	אדריכל
ט. שמגר	-	היועץ המשפטי לממשלה
ט. ששון	-	משרד החוץ
י. תמיר	-	משרד ראש הממשלה

רשמה - א. אדלר

סדר היום: המצב ברחבת הכותל - המסך הדין

22.7.70

המצב ברחבת הכותל / המשך הדיון

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני פותחת את הישיבה.

אני רוצה לנסות לסכם את סעיף א?

לפני זמן רב דנו בענין זה, והיתה הצעה שנבחר

בוועדה. בא אלי שר הדתות ואמר: לפני שתיבחר ועדה אני מזמין אותך לסיור -

ואני אסירת-תודה לו על הסיור הזה. נהניתי ממנו כל-כך שכמעט שכחתי את הדיון

שהביא לו.

אני מציעה שלא ניכנס עכשיו לדיון חדש, אלא

נבחר בוועדה ובאפשר לה להביא תוך 10 ימים עד שבועיים את הצעותיה לוועדה

הזאת, אם יהיה צורך בכך. אם לומר את האמת - אין לי מצב-רוח דווקא השבוע

להיכנס לדיון זה, שממילא יסתיים בבחירת ועדה. אני מציעה אפוא שנתחיל בסוף,

ונסור בוועדה שתביא תוך שבועיים לכל היותר את מסקנותיה לשולחן זה לסיכום

סופי.

שר הדתות:

אני רק מבקש להודיע כי - לאחר שהתקשתי עם

מזכיר הממשלה - ביקשתי מן היועץ האדריכלי של

משרד הדתות ומנהל המחלקה למקומות הקדושים לבוא לכאן, והייתי רוצה שתשמעו

אותם בהרצאה על הנעשה ועל התכניות. אם ראש הממשלה חושבת שלא צריך להיכנס

לדיון - אפשר להחליט אחר-כך.

מ. סול:

יש לי שאלה: מה סמכותה של הוועדה המוצעת?

מה את רוצה שהיא תעשה?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

שתמליץ לפנינו מה צריך להיות ההסדר בעניינים

בהם הסעיף הזה דן. היה לנו דיון די מעמיק

בנושא.

שר המשפטים:

בשעתו הצעתי נוסח החלטה על הקמת הוועדה.

אני רואה שחברים רוצים לדבר, ואני שואלת

אפוא: האם אנחנו נכנסים לדיון, או בוחרים

בוועדה?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

שר הבטחון מ. דיין:

אני בעד ועדה, אבל בתנאי שהיא תהיה מוסמכת להחליט. כי אחרת יצא שנדון שלוש פעמים על

אותו דבר: היה לנו דיון אחד, עכשיו נבחר בוועדה שתוציא את נשמתה שלה ושל אחרים, ואח"כ יחזור הדבר לכאן, ואם יהיו לה רק המלצות - נשב פה שוב ונערוך את כל הדיון מחדש.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

האמת היא שאינני רוצה להיכנס עכשיו לדיון שיש

לו השלכה בעניינים דתיים, דווקא בשבוע האבל על השר חיים משה שפירא. אולי זוהי שטות, אבל יש לי הרגשה לא נעימה בענין זה.

שר הבטחון:

האם יש למישהו הסתייגות לכך שהוועדה שנבחרת תהיה מוסמכת בכל מקרה?

שר המשפטים:

לי יש הסתייגות. אני חושב שהוועדה הזאת צריכה

לקבל על עצמה את האחריות לכל ההחלטות, ולא

ועדה של פקידים. הוועדה שמוצע לבחור בה עכשיו היא ועדה של פקידים, והיא צריכה להביא רק המלצות.

שר הבטחון:

אני מציע ועדה לא של פקידים.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי הציע ועדה של פקידים?

שר הבטחון:

שר המשפטים צורק. בשעתו הוצעה ועדה כזאת. אבל

אם לקבל את הצעת ראש הממשלה - אני מציע שנבחר

עכשיו בוועדה לא של פקידים, שתהיה מוסמכת לגמור את הדבר ולא להחזירו שוב לכאן, גם לא זכות ערעור של אחד מחבריה.

שר המשפטים:

אם זאת ועדה של שרים - אני מצטרף לדעתך.

שר הרווחות ז. ורהפטינג:

אין ועדה של שרים שהיא סוברנית ואי-אפשר

לערער על החלטותיה בפני הממשלה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני רואה שלא הצלחתי - וניכנס אפוא לדיון.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

לסדר הדיון אני מבקש אפוא לשמוע הרצאה על
הנעשה.

שר המשטרה ש. הלל:

הרצאה על הנעשה אני מציע שתימסר בוועדה שצריכה
לסכם את הענין. זה ההגיון היחיד המתחייב.

דיברנו על הנושא והבהרנו. כל מה שצריך עכשיו הוא להגיע לחלוקת אחריות
וסמכויות לגבי השאלה מי עושה מה. שר הדתות ביקש בשעתו דחיה לשבוע, וכבר עברו
שבועות רבים. אני מסכים להצעתו של שר הבטחון להקים ועדה עם סמכויות רחבות
יותר משהוצע אז.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אם נדון - נדון ונחליט. אנו רבים עכשיו לא על
הוועדה אלא לגופו של ענין. אנחנו יכולים עכשיו

לשבת שעתיים ולדון על הוועדה שתקום וסמכויותיה. אבל באותן שעתיים עצמן אפשר
לשבת כאן, לדון ולסכם את הענין פה.

שר המשטרה ש. הלל:

אני מציע שכל ענין המסך החפירות שנעשו ברחבת
הכותל ייעשה ע"י אגף הארכיאולוגיה, בין אם זה

נעשה בצפון או בדרום.

שנית, אני מציע שלגבי הקצאת מקומות בחפירות
החדשות שמתגלות יובא הענין לאישורה של ועדת השרים לענין ירושלים. זאת הצעתי.
עובדה היא שבשעתו היתה החלטת הממשלה שקבעה כי בחפירות מתחת לבנין הממלכה
וצפונה לא יוקמו בתי-כנסת, כמובן, יש תמיד אפשרות לערער על ההחלטה. אבל במשך
הזמן נמשכה שם העבודה בקצב קדחתני, ומשרד הדתות פעל בניגוד להחלטת הממשלה.
אגב, לא ברור לי מאיזה תקציב פעל שם משרד הדתות, ולפי אילו סכרזים וסדרים.
אני משער שעובדים שם בשתי משמרות, ומה שקורה הוא שחרף החלטת הממשלה בענין זה,
עוד בטרם מסתיימת חפירה של קטע אחד ליד רחבת הכותל - כבר נקבע שם בית-כנסת
ומוכנסים ספרי-תורה וכו'. אינני מתנגד להכנסת ארובות, אבל אינני חושב שצריך
לעשות זאת בניגוד להחלטת הממשלה בענין זה.

ש. הלל:

לכן מורכבת הצעת משני חלקים: ראשית - לא כל

משרד אצלנו עושה עבודות עפר בקנה-מידה כזה. אם אלו עבודות עפר סתם - נעשה הדבר ע"י מע"ץ או באמצעות משרדים. אם מתייחסים לדבר כאן חפזות ארכיאולוגיות - גם לכך יש אגף מיוחד, ולא ייתכן שמשרד ממשרדי הממשלה יעשה עבודות פינוי עפר הנמשכות כבר שנתיים ועובדים בהן עשרות אנשים עם סכומים גדולים. לכן אני מציע שהמשך העבודה ייעשה לפי המתכונת המקובלת אצלנו בכל מקום ובכל ענין: עבודות עפר - ע"י מע"ץ; ועבודה ארכיאולוגית - ע"י הגוף המוסמך לכך.

ולגבי הקצאת מקומות - מקום תפילה או מקום ביקור

או תיור - דבר זה ייעשה ע"י מי שעושה את החפירה, והוא שיקבע מה גודל המקום.

שר התיירות מ. קול:

אם מדברים כאן על מה שנעשה בשטח - מדוע לא הוזמן הפרופסור מזר, שעושה שם עבודה גדולה?

ראש העיר מ. קול:

כבוד ראש הממשלה, יש לי שאלה המכוונת להרצאה של מר שיינברגר. הבעיה איננה זו שהעלה שר המשפטים,

אלא של תכנון כולל של השטח, לחמש או עשר השנים הקרובות. על כך יכול מר שניברגר לומר משהו.

מר שיינברגר:

ברשות ראש הממשלה והשרים, אני מבסס לרכז את הבעיה בחמש נקודות קצרות.

ראשית, המצב החוקי. בתכנית שהוגשה לאישור

לרשויות המוסמכות לרובע היהודי, ובמסגרת תכנית המתאר לירושלים, נקבע האיזור הסותחם ע"י החומה התורכית, כולל שער האשפות, והצד הצפוני המקביל לרחוב השלשלת (כפי שאתם רואים במפה שלפניכם), וחומת הר הבית - במידה שהיא נחשפת - המערבית והדרומית. הגבול הזה נקבע בתכנית המתאר כתחום מסוחר של הכותל המערבי, שחלות עליו הוראות מיוחדות לגבי תכנון כללי, כפי שיהיה בבוא הזמן. השטח הזה נשאר לבן בתכנית המתאר, כאיזור מיוחד. מה שנוגע לאיזורי הפעולה בשטח זה אחרי מלחמת

מר שיינברגר:

ששת הימים, אחרי שכוונת המוגרבים נהרסה - היו מספר מקומות, כפי שזכרנו במפה, שבהם נעשו סידורים זמניים לנוחיות המתפללים, בטמכות שר הדתות לגבי חלקים מסויימים ובשיתוף פעולה עם הגורמים האחרים במקום - החברה לשיפור הרובע לגבי בעיות של גישה במדרגות, ולגבי שטחים שהמשלחת הארכיאולוגית פועלת בהם. נתעוררו בעיות של בטיחות, ונתמנתה ועדת בטיחות מיוחדת שאני עמיתי בראשה, כדי לקבוע את ההנחיות והפעולות לגבי בעיות הבטיחות בחלק זה. ועדה זו היתה גם אחראית לבעיות בטיחות אחרות בחלק שמתחת למבנים הללו.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי בחר בוועדת הבטיחות?

מר שיינברגר:

ועדת השרים למקומות הקדושים קבעה ועדת בטיחות

מורכבת מאנשים מכשרדים שונים, שהיתה אחראית

הן לעיקוב והן לתכנון וביצוע של פעולות בקשר עם בעיות שנתעוררו ויתעוררו באיזור כולו.

היו בעיות ספציפיות לאיזור זה, שהוא איזור

התפילה הנוכחי, בקשר לתכנון. חלק מהעבודות בוצעו ע"י מע"ץ בקשר למשטח התפילה התחתון, הגדול. חלק מהעבודות, של תמיכת הבתים, בוצע אף הוא ע"י מע"ץ. בשלב מסויים ביקש מע"ץ לשחררו מפעולה זו, והעבודה נמסרה בידיעת מע"ץ לקבלן פרטי, לפי דרכי מכרז, ועבודות אלו בוצעו בחלק הצפוני המהווה חלק של שיקום הבתים.

הכל מכירים את בעיות האחרים. יש בית הנקרא

בית שטראוס, והוא בית המפתח לאיזור כולו. בית זה שוקם, והותקנו בו סדרי בטיחות לפי דרישת מפקד המשטרה, וחלק של עבודות חיזוק נעשה בבנין המחכמה ומתחתיו שנתגלו בו סדקים, בפיקוחה של ועדת הבטיחות. בתקופה מסויימת היה גם שיתוף פעולה עם נציגי הווקף שביקשו תיקונים וביקשו שישתפו אותם.

המסרה הבסיסית של הפעולות שנעשו באמצעות משרד

הדתות היתה חיזוק החלקים הסיועיים למתפללים ומבקרים כדי להגביר את בטיחות הקהל במקום, וכן חשיפת הכותל המערבי שחלקו נחשף כידוע עם הנסכת השטח וכל הקשור בו, וחלק נוסף (מסום שמעל לקרקע הדבר בלתי אפשרי בגלל קיומם של בתי-ספר ומבנים ציבוריים ערביים) - נחשף מתחת לבתים, תוך שמירה על כללי הבטיחות

מר שיינברגר:

והזהירות, לאורך של כ-70-60 מטרים בכיוון צפונה, מתחת לבניין המחכמה ובחלק מתחת לרחוב השלשלת. כמפה שלפניכם מוסבר העניין ביתר בהירות. אלה הם איזורי הפעולה.

הפעולה המיוחדת, מלבד החלק שמבחינה זמנית נעשתו

בו הפעולה לגבי שטח התפילה ושטח ההתקהלות - היא פעולת החשיפה בצפון, כפי שאתם רואים במפה. הסימנים שאתם רואים על המפה הם מדידות שאנו שוקדים עליהן בכל המפלסים, הן אלה שאנו חופרים והן אלה שמעליהם, כדי לבדוק את בעיות הבטיחות. הפעולה היתה מכוונת לחשיפת הכותל המערבי לצד צפון, והגענו לאורך של כ-70-60 מטרים, תוך שמירה על דברים מסובכים בשטח של קיום בתים קיימים, קירות וכדומה.

המטרה השנייה של הפעולה: לאפשר לקהל גישה בדרכים

שונות. היום הביקור הוא זמני, לפי שעות, אבל הכוונה היא לאפשר ביקורי קבע וליצור את התנאים הטכניים לכניסה ויציאה, שלא בדרך אחת כפי שקיים היום. זוהי פעולת המנהרה שיטנה במקביל לרחוב השלשלת. לא כאן המקום להיכנס לפרטים, ואני מסביר רק את הנקודה הטכנית העיקרית. הבעיה היא ליצור דרך גישה לקשת וילסון, דרך הגשר, ליצור אפשרויות של גישות-משנה לצדדים שונים, לאפשר המסך העבודה, כולל חפירות ארכיאולוגיות, בצורה שלא תפריע לא למבקרים ולא למתפללים, וליצור שלוש אפשרויות: (1) תפילה לאורך הכותל; (2) יציאה לצד שני, גישה לקהל המבקרים דרך בית-שטראוס וחזרה בדרך אחרת; (3) המסך פעולות החשיפה והניקוי.

הפעולה של משרד הדתות, שנעשתה תחת פיקוחי,

היתה בעיקר בהכנת הדרכים לקהל, כפי שאמרתי, והכנת הדרכים למתפללים, לאפשר בבוא הזמן גם את הפתיחה הארכיאולוגית של המקום לפי תיאום ומידורים שייקבעו בבוא הזמן.

מלבד בעיות הבטיחות קויימו במקום ביקורים

קבועים מצד המשלחת (בעיקר בן-דוב). במידה שנחשדו שאלות - היה מגע קבוע. עד לגובה מפלס מסוים, בערך שני מטרים מתחת למפלס הנוכחי, כנראה לא יתעוררו בעיות ארכיאולוגיות, ועל כן הבעיה היא של הכנות וניקוי.

לבעיות התקציביות והאחריות לא כאן המקום להעיר.

מר שיינברגר:

באופן כללי אוכל לציין שהפעולה כפי שנעשתה, נעשתה מתוך מאמץ רבים ושונים, מלבד כללי הזהירות הדרושים מבחינה טכנית, הנדסית וטכנולוגית, ותוך מגע עם הגורמים הנמצאים שם, כולל יושבי הבתים ויתר הגורמים הפועלים במקום, הן באיזור הזה והן באיזורים הגובלים, ויצירת אפשרות של פעולה מתואמת - שלפעמים הצליחה ולפעמים לא. נכון אמר ראש העיר שבאופן כללי, אחרי הסידורים הזמניים, אין ספק שיש צורך בתכנון כולל של האיזור כולו, שיסדיר הן את האפשרויות של ביקור קהל בשטח הארכיאולוגי - אחרי שייבטרו פעולות מסוימות - והן תכנון סופי של הגישה לרחבה משער האשפות (כאן קיימות כמה תכניות חלקיות), כולל הצר הארכיאולוגי של הרובע היהודי והיחס לרחבת הכותל, כולל החלק הדרומי והמערבי. אין ספק שיש צורך בתכנית כוללת זו, כדי שנהיה מוכנים.

יש עוד בעיה צדדית, והיא הגישה לשער

הסוגרבים. קיימות תכניות טכניות להחליף את הדרך ע"י גשר, כדי לאפשר המשך העבודות. בשעתו הוחלט להפסיק כל פעילות במקום הזה, ולהשאירו כפי שהוא.

ראש העיר ט. סולק: אני רוצה לציין שהעבודה שנעשית ע"י משרד

הדתות היא יפה, אבל היא נעשית ללא כל תיאום

עם כל הגורמים במקום, ובכל יום קורות תקלות קטנות.

למשל: למעלה גרים אנשים שחיים עדיין על

בורות מים. אין שבוע שאין הורסים שם בור מים, והמשפחות נשארות בלי מים.

העיריה אחראית לאספקת המים, ואח"כ אנו צריכים לשלם כאילו שוחד כדי שלא

יכתבו על כך בעתונים שהורסים בורות מים, וכל זה בגלל חוסר תיאום. לא נכון

שהמשלחת הארכיאולוגית מאושרת מן החפירה הזאת. ההיפך הוא הנכון. שמעתי כמה

פעמים שהורסים שם ע"י החפירה חורים שהם היו רוצים לבדוק אם אין שם משהו

שמעניין אותם.

החברה של יהודה תמיר היא אחד הגורמים העובדים

בסביבה. הוא מפנה דרך חדשה ויפה לכותל, והדבר איננו מתואם בנוגע לתכניות

שליד הכותל. ימים ספורים אחרי המלחמה נכנס הרב נסים לאחד הבתים שם ופתח בקרבו

הר-הבית את בית-הדין הרבני העליון. אין תיאום בין מה שנעשה מסביב לבית וסביב

ח. קולק:

התפירה ובין התכניות האחרות בשטח. וכך אני יכול להמשיך ולציין דוגמאות
נוספות.

לפני ימים אחרים אירעה שם טפולת באחת משתי

הגישות הקיימות היום לכותל, משער שכם, בדרך שמשתמשים בה רוב המתפללים
הגיישים לכותל, יותר ממחציתם, והיו בירורים מעטיקים שם לשפץ מחוץ או להרוס
זאת, ולא היה גוף שיכול להחליט למעשה. בסופו של דבר מסתדרים תמיד, אבל אין
מישהו שמתכנן זאת, גם לא את העבודות המתנהלות היום. והייתי יכול להמשיך
ולתת דוגמאות רבות כאלה. הגורמים הפועלים שם הם לפני הכל משרד הדתות, אגף
העתיקות והמשלחת הארכיאולוגית, העירייה, והחברה של יהודה תמיד. התוצאה היא
שקיים שם "בלגאן" ומסתדרים בקושי, ויש דברים רבים שאינם מסתדרים. זהו המצב
היום. החלטות שונות שמתקבלות - אינן מבוצעות, כי אין מי שעוקב אחר הביצוע.
לפני שנתיים החלטנו, בוועדת השרים לעניין המקומות הקדושים, שייפתח שער מתחת
לבית שטראוס. משום שהגישא לכותל איננה נוחה, ואם קורה משהו יותר רציני -
קשה מאד להוציא בגישות הקיימות 10 אלפים איש. עד היום הדבר הזה לא קם, למרו
ההחלטה, ואין מי שתובע זאת. אולי יש הסברים טובים מדוע לא נעשה הדבר, אבל
אין גוף קבוע שמתכנן ויש לו סמכות להגיד: זהו-זה.

עוד יותר חשוב התכנון הרחב לעתיד. כתוצאה מן

התפירות השונות, וכתוצאה מהעבודות שנעשות ברובע היהודי והדברים שמוצא פרופ'
סזר והדברים שמוצא משרד הדתות - אנו מתקרבים לתמונה כללית כלשהי של הסביבה.
והיה צריך להתחיל לחשוב איך ייראה המקום הזה - שהוא המקום החשוב והקדוש
ביותר שיש לנו - בעוד עשר שנים. תמונה של מקום כזה לא נעשה תוך חצי-שנה,
אלא צריך להתחיל ללוות זאת ע"י קבוצת אנשים שתתחיל לחשוב כבר היום. בעניין ז
יש גם אספקטים פוליטיים שגם משרד החוץ מעוניין בהם ושצריך לקחת אותם בחשבון
יש שאלה של היחסים עם הווקף. לא קיים גוף שמתכנן ואחראי לזה, ולמעשה כל אחד
יכול לעשות שם מה שהוא רוצה. יש כאלה שמתאפקים, ואחרים מתאפקים פחות ורבים
מהר יותר קדימה, ומבצלים את העבודה. כדאי אפוא שסוף-סוף ישימו קץ
לאנדרלמוסיה הזאת.

השר מ. בגין:

לדעתי יש שני דברים שיש לבצע במידה של דחיפות:

האחד - אם מותר לוטר כך - איחוד הכותל המערבי.

במשך דורות רבים סגורה לפנינו הדרך לכותל המערבי, ועמדנו בפני גזרה קטנה מאד, של כמה מאים. בעזרת ה' אנו יכולים היום להגיע, לכייחוד לכיוון דרומה, אל לאאשאח לחיטוף כל הכותל, והפעולות העיקריות לביצוע הדבר כבר נעשו ע"י הורדת הבית הזה שעל הורדתו נאבקנו קרוב לשנתיים. אבל מאז אנחנו עומדים דום בפני איזו סוללה של עפר, נצטרים על ידה.

לגבי התכנית של בניית טעין-גשר שעליו יעברו אל

הר-הבית כל אלה שמבחינתם מותר להם לעלות להר-הבית, ועי"כ לאחד את שני חלקי הכותל ולחשוף את הכותל כפי שהיה קיים - הדעות בסוגיה זו כבר הובעו לפני זמן רב מאד. אם זכרונאי אינו מטעני, מאז הורדנו את הבית שהיה שנוי במחלוקת כבר עברה שנה ומעלה, ואף על פי כן לא התקדמנו בזה. על הבעיה הזאת סמעת הרצאה מאדית שיינברגר כבר לפני זמן רב, ואני מבקש באמת תשובה: למה לא התקדמנו? אני סבור שהיתה גם סמכות לבצע זאת. ואני חושב שהדבר רחוק.

והנה, קם לנו קושי נוסף, שהיה קיים עוד לפני

הבחירות ואני צריך עכשיו להזכיר נשכחות. לאחר שהחפירות הארכיאולוגיות התקדמו צפונה מן הפינה הדרומית, הועלתה שאלה גדולה: מה יהיה? האם החפירות הללו יימסכו עד לסוללה (שעכשיו אי-אפשר לעבור אותה כי יש ריצוף בצד השני), או שאפשר יהיה לקבל גישה לפחות לחלק מן הכותל? היה דיון, והגענו למיכום כלשהו על יסוד של פשרה זמנית, לאמור: עד קו מסויים מן הפינה הדרומית צפונה יימסכו החפירות הארכיאולוגיות, ומקו מסויים ועד לאותה סוללה יבואו אנשים שירצו להתפלל, ויאפשרו להם לעשות זאת. מאז נרדמה גם הפשרה. החלטה שאין בה פשרה, אם מרדמים אותה - מילא; יש לה מתנגדים ויאפשר להבין למה הוקפאה. אבל היות והיתה פשרה, פירוש הדבר: אם בלב טוב ואם ברצון פחות עמוק - הדבר נתקבל על דעת הכל. אבל גם זה לא בוצע. ואני רוצה להביע תמיהה מדוע אנה מחכים בעבודות לאחר ההחלטות. אין כאן שום כעיות מדיניות.

היו"ר דה"מ ג. מאיר:

מי צריך היה לבצע זאת?

הפשרה היתה של החברה לחפירות הארכיאולוגיות
ומשרד הדתות. נכון, אדוני שר הדתות?

השר מ. בגין:

נכון.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

הוא שנאמר: אין גוף מוסמך.

שר המשטרה ש. הלל:

ההחלטה איננה מתבצעת מעצמה. מישהו צריך לבצע
אותה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

זה מה שאני שואל. אין כאן בעיות מדיניות; להיפך.

השר מ. בגין:

רק נייטפה בכך את הרחבה והדרך הטוליכה להר הבית

אם נקים את הגשר ונאפשר לאנשים גם לעבור לצד השני להתפלל בפינה זו. זהו לכל
הדעות דבר יפה. אבנים אלו לא ראינו בעינינו במשך 1800 שנה, ואריך לבצע זאת.
ואני באמת מבקש בענין זה שתינתן הוראה לגשת לביצוע ההחלטה: א) לקבוע את הקו
שער אליו מגיעות החפירות ומסנו צפונה - מקום לתפילה; ב) לאפשר גישה למקום
התפילה הזה. להקים את הגשר, אפילו גשר ארעי לעת עתה. ייתכן שיש איזה רעיון
שצריך לדגול בו של חידוש מה שהיה בימי קדם, הגשר ההסטורי מקשת רובינסון. אבל
לפי שעה לא בונים באופן מאסיבי כזה. אלה שרוצים בכך - שיוכלו לעלות להר-הבית,
ועי"כ נוכל לאחד את האבנים ההסטוריות הללו. אין שום סיבה להוסיף לרחות זאת
בשנה הרביעית אל לאחר השחרור.

הבוקר ביקרתי ליד הכותל, וראיתי בחרדה רבה את

המפולח אצא שהיתה לפני זמן לא רב בדרך ההומה ביותר אל הכותל. ראשית - יכול
לקרות אסון. האנשים עלולים להיפגע בנפשותיהם, גם היום יכול לקרות אסון. רוב
המתפללים מהשכונות מגיעים דרך הסימטה ההיא מהצד הצפוני, ויורדים במדרגות.
המדרגות שנבנו יפות מאד. אבל כמו עיני ראיתי את ערימת העפר, החסימה של המפולח.
עכ"פ, אם האינפורמציה שבידי איננה נכונה - מבקש לתקן אותי. אבל נאמר לי שהבית
העומד עדיין על חילו הוא בבחינת סכנה וצריך לעשות בו פעולה דחופה. נכון שיש שם
מספר ריירים שאסור לעשות להם עוול. אבל צריך לחת להם דירות חלופות, יפות, יפות
יותר מאלו שיש להם היום. אבל צריך לשמור גם על נפשותינו. צריך לתת אצאצא בו
להריסת הבית. ואם הוא ישנו - לבצע אותו. האנשים יובטחו, ויינתנו להם דירות באות.

השר מ. בגין:

ומצד שני - נרחיב את הגישה לכוותל, ונסנע תקלות. צריך לקבל על כך החלטה, ולגשת לביצוע.

השאלה השלישית היא: העבודות שנעשו מתחת לבנין

המחכמה ע"י שליחי משרד הדתות. אני רוצה לומר שמי שרואה אותן - חייב לציין שאלו הן עבודות יוצאות מגדר הרגיל. נעשתה פעולה נפלאה, ונעשתה דווקא בשקט. לא היה שום רעש סביבה. כתוצאה מעבודות אלו חשפנו כ-70-60 מטרים של אבני הכותל שלא ראינו אותן כ-1900 שנה. אני יודע כסנטימנטלי, אבל מדי ראיתי את האבנים הללו יש לי פעימות בלב. זהו חזיון שאולי אין לו אח ומשל. עבודות עצומות נעשו. גם הבוקר ראיתי אותן (מפעם לפעם אני מבקר שם). ואינני רואה, אדוני שר המשפטים, למה להעלות בכל פעם את הענין של בית תפילה. הבנסנו לשם בית תפילה; יהודים באים להתפלל ליד הרחבה; זה טבעי. לא עמדו שם במשך דורות, ועכשיו באים, והם מתפללים. וכדי שיוכלו להתפלל - מכניסים שם ספרי תפילה. שהיתה הערה נכון ~~אמצעה~~/שלא צריך לעשות זאת - - -

שר המשטרה ש. הלל: לא "הערה". היתה החלטה מפורשת, אם אתה מדבר על ביצוע החלטות.

השר מ. בגין: אם תמשיך אותי בלשוני על החלטות שלא בוצעו מאז שנינו חכרי ממסלה - הרי הענין לא ייגמו

באחת. אני מדבר על מציאות מסויימת, שנוצרה על רקע עמוק ואינטימי ביותר של יהודים שבאו לאבני הכותל ומתפללים, ומאפשרים להם גם להתפלל במנין, ולהתפלל במנין דרושים ספרי תורה. האם להוציא את ארון-הקודש ולומר: אסור להתפלל שם? מה נעשה? יש דברים שנוצרים בחיים, וצריך לקבלם כפי שהם. ושם יכולים כבר לעמוד אלפי אנשים, ולא מנין אחד. או הבור של וורן, שרואים בו את נדבכי הכותל עד תום. האם נסנע זאת מהם?

לכן אני מציע להניח לענין זה של בית התפילה.

זה כבר בלתי נסנע, ובעצם צריך לברך על כך שיהודים באים להתפלל ליד אבנים שלא ראו.

אני רוצה לעשות אבחנה בין חפירות ארכיאולוגיות

ביות במסמעותן המקובלת ובין החפירות הללו. החפירות הארכיאולוגיות הן בעיני

השר ס. בגין:

מפעל-איריס; כבר אמרתי זאת. אם באמת אנחנו צריכים מבחינה מדינית לעשות משהו למען ירושלים וארץ-ישראל - מה אנו יכולים לעשות יותר מאשר לחשוף את מה שהיה לפני אלפי שנים? וצריך לעזור לפרופסור מזר בעבודתו, ובאמת עזרנו לו, גם ע"י החלטותינו. אבל דווקא החפירות הללו סונעות גישה לתקופת זמן, לפי טבע הדברים. ייתכן שבסבול סמניעת הגישה הזאת שנים רבות. כשרוחו היתה טובה עליו דיכר פרופ' מזר על "מאה שנים", אבל לא צריך כמובן לקבל את המטבע הזאת כלשונה. אבל חמש או עשר שנים בוודאי. מספר שנים ניכר בוודאי נהיה מנועים מלבשח לשם באופן חפשי. לא כן העבודות שמתחת למחכמה, שמטרתן לאפשר גישה. והראיה: היא נתאפשרה. באים יהודים ורואים דברים, וממשיכים את האבנים שלא זכו קודם לראותן. לא צריך אפוא לעשות סידורים שיפסיקו זאת.

אבל דרוש תיאום. בפמט לא ייתכן שכל רשות

תפעל על דעת עצמה, ורק כתוצאה מ"סלחמת המעמדות" הזאת. (בארצנו הרי כל "סלחמת מעמדות" נהפכת לסלחמת רשויות, כי מה נשאר כבר מן המעמדות?) ככלחמת-הכל-בכל יש לפעמים תקלות, אבל אני חושב שאפשר להתגבר גם על זה.

אני מציע אפוא שבבחר היום בוועדה קטנה מאד

מסעם הוועדה הזאת - שלושה-ארבעה שרים (כאן יושבים 16), ונסיל עליה לתאם. ומה שהם יחליטו מבחינת התיאום - צריך להיות מבוצע. לסיכום אני מציע אפוא שהוועדה תמנה מתוכה ועדת-משנה לתיאום כל הפעולות סביב הכותל, התכנון והביצוע ועדה מיוחדת לענין הכותל; לא למקומות הקדושים אלא לתכנון הפעולות סביב הכותל המערבי.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

נדמה לי שמה שעומד לדיון היום איננו פעולות

שיש לעשות או שלא צריך לעשותן. מה שעומד פה

לדיון הוא לנסות ולהכניס קצת סדר. מזה שלא תמיד יש לנו סדר, אין ללמוד שלא

צריך להיות סדר. ואילו כאן יש הרגשה ש"אין לנו שיא הסדר" (אם לומר זאת

ב-understatement). יש רשויות אחדות שכל אחת עושה למען הדבר כפי שהיא

רואה אותו, ואין הדברים מצטרפים לדבר אחד תוך אחריות מכסימלית של גוף שהוא

ממונה וצריך לשאת גם בתכנון וגם באחריות. נדמה לי שאם לכך נגיע - נגיע

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

לפעולות שהרשות הזאת צריכה לעשות, ולאלו שאיננה צריכה לעשות. אבל לעת עתה יש הרגשה שאין תיאום. ואם מישהו אמר שאין תיאום - פירוש הדבר שיש רשויות אחדות העוסקות בשטח זה, והשאלה היא אם צריכות להיות רשויות אחדות ואם אי-אפשר לאחד כל מה שעושים שם ברשות אחת. נדמה לי שרק זאת השאלה לדיון, ולא ביקורת על פעולה שנעשתה. כל מי שבא למקום - מוכרח להחדשם מהעבודות. הדבר כל-כך מרשים שלא צריך לנהל לגביו תעמולה. אבל לא זאת השאלה. השאלה היא אם משרד הדתות צריך לעסוק בעבודה הזאת, או שיש משרד לעתיקות במה שנוגע להפירות וזאת עבודתו.

אין כאן מישהו סביב השולחן הזה הפתנגד

למקומות תפילה. השאלה היא אם במקום שלא נקבע מראש כמקום תפילה צריך להקים בית תפילה, בכל מספר מטרים. רק בזה העניין.

כל העניין מסתכם אפוא בכך שמוכרח להיות גוף

מוסמך שיהיה אחראי לכל מה שנעשה באותו איזור, שהוא המחליט, או מביא זאת לאיזה גוף להחליט, אבל עליו מוטל לעשות זאת, ולא על גופים אחרים.

שר הבטחון מ. דיין:
לי נראית מאד ההגדרה של ראש הממשלה במה אנו צריכים לעסוק עכשיו. אם זה מתקבל - גם אני אמחוק לי כל מיני סעיפים שרציתי לדבר עליהם בהקשר למה שנעשה, ונדון היום רק במסגרת של הדבר. אחרת אנו יכולים ליהפך כולנו לסהרדטים ואורייכלים, אבל לא בזה העניין. אני שואל אפוא אם מה שאמרה ראש הממשלה מבחינת הגדרה נושא הדיון הוא באמת נושא הדיון.

שר החיירות מ. קול:
אני רוצה להציע תוספת להגדרה זו. היתה ועדת שרים למקומות הקדושים, שהיתה קיימת מאז איחוד ירושלים, שנתיים-וחצי, מאז 1967. בוועדה זו העליתי את השאלה של סדרי התפילה ליד הכותל המערבי.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:
על זה בוודאי איננו דנים. אתן לך לדבר כמה שתרצה, אבל בתנאי שהעניין עומד לדיון. אם

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

חברים יחשבו אחרת - נגדיר את נושא הדיון אחרת. אבל לדעתי מה שאנו רוצים עכשיו הוא השאלה איך לקבוע רשות שתהיה אחראית לחפירות, לגשרים, לטובלים ולכל מה שצריך באותו איזור. זהו הנושא. אם מישהו רוצה שיעמוד לדיון עוד נושא אחד, או נושא אחר - יציע זאת.

מ. סול:

אבל כשיבחר על הנושא הזה, וכשיבחר על כך האדריכל שיינברגר ושר הדתות והשר בגין - הם ייברו גם על השאלה הזאת: כשמגלים עוד חלקים של הכותל - האם אפשר לקבוע כל מקום כמקום תפילה? הרי את בעצמך דיברת על זה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אבל הזכרתי זאת רק כדוגמה מדוע דרושה רשות.

מ. סול:

אני רוצה אפוא לשאול עכשיו: אם תהיה רשות כזאת - האם תהיה לך סמכות לקבוע מקום שבו יוכלו יהודים להתפלל בלי מחיצה, באחד ממקומות התפילה? בשעתו הבטיח שר הדתות - ועל כך יש פרוטוקול סטינוגרפי של הישיבה - שיהיה מקום כזה. כי בשעתו לא היו מחיצות כלל. אבל הוא אמר שיהיו מקומות שבהם תהיה התפילה נפרדת לבנים ולגברים, ויהיה מקום אחד שבו יוכלו להיות יחד. ואני מוכן להביא את הסטינוגרמו של ועדת השרים למקומות הקדושים בה הובטח הדבר. מותר לשר הדתות לסגת מדבריו, אבל כך בפירוש נאמר.

לכן אני מדבר עכשיו כשר התיירות, לא רק כחבר הוועדה הזאת. באים יהודים מכל העולם. באה למשל קבוצה של כמה מאות יהודים, על הגברים, הנשים והילדים, ורוצים לגשת יחד לכותל המערבי, מבלי שיפרידו ביניהם. האם זה קשור בעניין שריברת עליו, של נגיעה בנפשו של האדם. גם אצלם מתעוררת נגיעה בלב.

השר מ. בגין:

השאלה מופנית אלי; אתה רוצה שאני אפסוק?

מ. סול:

לאחר כל השנים שהעניין נסחב - אני רוצה שתהיה ועדה, שתהיה רשות, שבסמכותה יהיה גם לקבוע שדרוש מקום כזה בו יוכלו להיות יחד, חיילים וקצינים שבאים עם נשותיהם

ס. קול:

וילדיהם אל הכותל וכיום עליהם להיפרד, והם אינם רוצים להיפרד. אני רוצה אפוא שבמסכות הרשות הזאת יהיה גם הענין הזה. הדבר היה בשעתו בוועדת השרים ובממשלה. לוי אשכול המנוח העביר זאת לוועדת השרים למקומות הקדושים, וזו לא הגיעה לסיכום, ואני רוצה שיגיעו לסיכום. אחרת אני רוצה להביא זאת שוב לממשלה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר: אני רוצה רק להודיע: הענין הזה איננו עומד

לדיון היום. כשנחליט שדרושה רשות, ונחליט מי היא - נחליט מה הם ה-"טרמס" אוף רפרנס" שלה, ואז יהיה מקום להציע את ההצעה הזאת. עכשיו לא ניכנס לדיונים הללו, כי לא זה הנושא. אינני אומר שאין זה חשוב מה שאתה מציע.

ס. קול: חשבתי שאוושע ממך סאז את ראש הממשלה, שלא

יהיה פירוד בין גברים ונשים.

היו"ר רה"מ ג. מאיר: אני מבינה את הלהט של אנשים בארץ להילחם על

כל מיני דברים דתיים ואנטי-דתיים, אבל אני

מבקשת מן החברים להצטמצם בנושא אחד; הלואי שנסיים בו.

שר הדתות ז. ורהפטיג: אני מציע להחיות את הוועדה למקומות הקדושים

בראשותו של שר הדתות. אם רוצים לצמצם אותה רק

לענין הכותל - גם זה אפשרי. אני מסכים שתהיה ועדה כזאת; אני רק מציע שהיו"ר שלה יהיה שר הדתות, כי זה בתוקף סמכותו ובתוקף המסורת של העבודה של שלוש שנים וחדשיים. תהיה אפוא ועדה למקומות הקדושים, או ועדה לענין הכותל בלבד, בראשותו של שר הדתות.

היו"ר רה"מ ג. מאיר: ומה יהיו הסמכויות שלה?

שר הדתות ז. ורהפטיג: תיאום של כל הגורמים, חלוקת העבודה וכו'. כל

הדברים שאמרת את. ואני רוצה להסביר:-

ז. ורהפטיג:

שלוש שנים וחודשיים יש תיאום, ויותר סת'אום.
ברור שמשרד הדתות עובד בכל השטח, החל בשער האשפות, בתיקונים בו, בתיקון שירותי
על ידו, החל בתחנת מר'א ותיקון הכתיחות בשטח^{הארכיאולוגי} אם הליה איום של מפולת - משרד
הדתות נכנס לענין ותיקן זאת, בתיאום עם כל הגורמים, גם עם החברה. יש בעל-בית,
יש רשות. יכול משהו שלא להיות שבע-רצון מהרשות - אבל אין זאת אומרת שאין רשות.
כשהיתה ועדה, כל העינים הופנו אליה ונתבררו בה. כל ההחלטות נוצעו (אולי אחת או
שתיים לא נוצעו, כי נשתנו הזמנים ואולי אי-אפשר היה לבצען).

נדמה לי ששלוש השנים הללו מוכיחות (ואני מומחה

נדול לכותל, כי אני עובד בזה כל השנים) שבכל שיטה אחרת לא היתה העבודה יותר
מהירה ויותר טובה משהיתה עד היום. בפרפראזה על מאמר חז'ל אני רוצה לומר: שלוש
שנים וחודשיים עובדים שם בתנאים קשים מאד של כתיחות וכו', וברוך ה' לא היה אף
אדם שנשרט ולא השריטה הקלה ביותר, עקכל החפירות התח-קרקעיות, העל-קרקעיות וכו'.
ואינני יודע על עוד הרבה עבודות כאלו שנעשו בזהירות כה רבה, עם כל כללי
הבטיחות.

גם בקשר למהירות העבודה:- עובדים בשתיים-שלוש
משמרות, ואני חושב שאנו מנהלים מירון נגד הזמן; רוצים להגיע ובמהירות האפשרית
למכסימום חשיפה. מ-28 מטרים של כותל חשפנו עד היום כבר 220 ויותר, ואנו עומדים
עכשיו לפני התפתחות חדשה שנוכל להגיע אל הפינה הזאת, שפינינו סמנה כבר את כל
העפר, שוב אל הכותל, בהמשכו. אני חושב שנבסור בזמן הקרוב ביותר אותה עבודה תח-
קרקעית שנעשית, ונגיע למכסימום שאפשר להגיע.

לא זאת אפוא הבעיה, שאין רשות. יש רשות, ויש

תיאום. ואני יכול לומר עוד דבר. אלמלא משרד הדתות - מי יודע אילו קטטות
ומריבות היו שם. כי כשחופרים ועושים עבודות על-יד מקום קדוש שהוא קודש-הקדשים
בשביל עם ישראל בתקופה זו, כשעדיין אין לנו הר הבית ברשותנו - משתלהבים יצרים
ולא פעם יכולות לקרות התפרצויות. העובדה שמשרד הדתות מנהל את העבודות ומתאם
אותן הרבה פעמים מונעת קטטות. ואם היתה התפרצות פה ושם במשך שלוש השנים - הרי
זה כבר שנתיים ששורר שקט, והעבודות הארכיאולוגיות והעבודות של משרד הדתות

ז. ורהפטיג:

מתנהלות כסדר, והכל בתיאום. ואין זה בכון שהארכיאולוגים מחלוצנים. יש לנו הסכם בכתב ובעל-פה על כל מה שאנו עושים. כל זה בעשה תוך תיאום מלא, ותוך תיאום מלא עם חברת ירושלים. התיאום לא כל כך מלא עם שיריית ירושלים, למרות כל הטאמפנים שלנו. את הנקיון מסרנו לה; היא הסתלקה מזה, ואנו מנהלים זאת על הצד הטוב ביותר משער האשפות. לענין המפולת של הגישה - אין שום שייכות בין זה ובין העבודות ליד רחבת הכותל. יש דברים רבים שנפלים בעיר העתיקה, כי כולה בנויה זה על גבי זה. ובכל זאת ועדת הבטיחות שלנו ערה מאד, צאצאצא וכשראחה את הסדקים הראשונים - ניחנו כל האזהרות ולכן לא היתה תקלה. וכשהגיעו למצב שצריך או לתקן או להרוס את הבית - ביה תיאום מלא. בכון שהיה זה בלשכתו של שר הדתות. בלשכתי ובהשתתפותי סוכם הדבר, כי מהנדס העיר לא היה מוכן להריסת הבית וחברת ירושלים לא היתה מעוניינת בפינוי הדיירים הערביים בכוח בימים אלה. לכן סוכם על דעתי - ואני הייתי הפוסק האחרון בענין זה - לעשות את התיקון, שיקח כמה שבועות. ואם נוכל לאחר מכן לפנות - כאשר יפנו הדיירים בחזור לתכנית של הריסת הבית. וכל זה בתיאום מלא. אינני יודע מקומות אחרים בהם יש תיאום מלא כזה.

אם לא הצלחת לתאם - עשית בעצמך. כך אתה

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אומר. זהו "תיאום מלא".

מהנדס העיר השתתף, חברת ירושלים השתתפה. כולם ישבו סביב שולחן אחד. אני הייתי היו"ר - ותיאמתי.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

אני אלמד מסך איך לתאם בין שרים ואיך לנהוג כיו"ר, וגם שר הבטחון.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לא הרבה פעמים השתתף שר הבטחון בישיבות בהן הייתי אני היו"ר.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

אתה אומר: יש בעל-בית למקום, ואתה מזהה את היו"ר עם בעל-הבית.

שר הבטחון מ. דיין:

שר הדתות ז. ורהפטיג:

דברים רבים הייתי אני עושה אחרת, אבל הוועדה

החליטה אחרת. לא צריך לדבר סחור-סחור. הכותל

המערבי הוא בעיקרו מקום קדוש. באופן משני הוא גם מקום ארכיאולוגי חשוב, עתיקות וכו'. אבל בעיקרו הוא מקום קדוש, ויש הרבה דברים שצריך לעשות. מסילא נובע מכך שקדושת המקום מגבילה פעמים רבות. אלמלא היה המקום קדוש - אפשר היה לעשות בו דברים ביותר חפשיים. אבל היא הנותנת. אלמלא הענין הזה שזהו מקום קדוש - לא הייתה לו כל אותה חשיבות. זה היה יכול להיות מקום ארכיאולוגי חשוב, אבל כאלה יש עוד רבים. מכאן נובעות גם המגבלות, וגם שיטת העבודה צריכה להיות שונה. השפעת הגורם העוסק במקומות הקדושים צריכה כאן להיות הקובעת. בכל חילוקי הדעות צריכים לנקוט בדרך של תיאום; זה ברור.

אני יודע שאנו עושים עכשיו את העבודה בשתי

משמרות ויותר, באולמי הקשתות. אלמלא עשינו זאת - אני יכול להבטיחכם שכאשר המריצות החשמליות רצוח בין המוני מתפללים, מי יודע למה היו מגיעים שם יום-יום. אדרבא אפוא, צריך לעצל את העבודה שיש גורם שיכול לתאם בין כל האינטרסים הללו. אם הרב גץ והרב שכטר והיועץ האדריכלי של משרד הדתות, אם חבר מהנדסים בפיקוח שר הדתות יכול לתאם בין החופרים, המתפללים והמבקרים - למה לא? למה לחפש מחלוקת כשנפטר לעשות זאת בשלום, בזהירות המירבית?

תיאמנו שבמקום הזה יכולים גם להתפלל וגם לבקר,

אנשים אמצא נשים וטף במשך 6-7 שעות ביום בלי הפרדה, באותם אולמי הקשתות. גם זה עשינו, וגם זה עשינו. כל זה צריך להיעשות בזהירות רבה, ולמה אין זה טוב? כשהעבודה מתנהלת שלוש שנים, ומתנהלות בחוצאות מצויינות (כך נדמה לי) - מדוע צריך לשנות ולהוציא זאת מידינו? אינני רוצה לחלק ציונים, אבל שמעתי מפי אחרים שהעבודה מתנהלת היטב ובזהירות רבה וכו'.

אני מציע אפוא שתהיה ועדת תיאום שבראשה יעמוד

שר הדתות שעמד בראש הוועדה למקומות הקדושים, ונעשה זאת בזהירות, תוך התחשבות בכך שזהו ענין עדין עד למאד.

לא הייתי רוצה להתייחס ל"בלגאן". אינני יודע

שר הדתות ז. ורהפטיג:

עוד מקום שמבקרים בו רבנות ומאות-אלפי אנשים והוא כל-כך נקי ומסודר. הרי אין זה מקום שמבקרים בו רק פעם; אפילו לא קיסריה ומסדה שבאות לשם לפעמים קבוצות אבל לא בכל יום. כאן מבקרים בכל יום, בכל שעה, ביום ובלילה, מאות ואלפים, רבנות ומאות-אלפים. והמקום נשמר על-פי כללי הבטיחות; שוטרים במידה הטכסמלית שניתן לשמור. ולמה זה לכם?

והערה נוספת לשאלה ע"י מי מתבצעות העבודות.

העבודות מתבצעו בתחילה כולן ע"י מע"ץ, לפי הזמנת משרד הדתות ובהדרכתו של מר ארזי מהאוצר שהוא מתאם את העבודות הממשלתיות בשבילנו. בתקופה מסויימת עשתה מע"ץ בשבילנו את כל העבודות, עד שהודיעה שהותר איננה עושה. היא גמרה את עבודות הריצוף והריצוף החיצוני, ולא רצחה להמשיך. הלכתי למנהל משרד העבודה להתלונן על מע"ץ, והלכתי גם לשר העבודה - ולא עזר לי לא שר העבודה ולא מנהל המשרד. קיבלתי מסעף הודעה, קודם בעל-פה ואחר-כך בכתב, וגם משרד העבודה ומסנכ"ל המשרד, שמע"ץ איננה מסוגלת לעשות את העבודות שהן גם פשוטות וגם מסובכות על-יד הכותל, והם מציעים שמשרד הדתות יעשה את העבודות באמצעות קבלנים, לפי מכרז. אחרי שקיבלתי מסעף בכתב את התשובה הזאת, ולפי כללי העבודה המחייבים משרד ממשלתי כשמע"ץ מסתלקת למסור את העבודה לקבלנים - אצאצ עשינו כפי שיעצו לנו מע"ץ ושר העבודה.

מתי זה היה?

הינ'ר רה"מ ג. מאיר:

לפני שנה-וחצי. / בהתאם לכך הלכנו ומסרנו את

שר הדתות ז. ורהפטיג:

עבודות העפר, שהן עבודות פשוטות, לקבלן העובד חחת השגחת היועץ האדריכלי של משרד הדתות. לאחר מכן נכנס האוצר למו"ס עם אצאצ מע"ץ כדי להשפיע על מע"ץ שבכל זאת יחזרו מהסתלקותם. כל עוד היה מהנדס פרידמן חי - לא היה הדבר בא בחשבון, כי הוא לא הסכים בשום פנים ואופן. לאחר שנפטר, ניהלנו מו"ס עם מר כסין, ולא הצלחנו. לפני שבועות אחדים נכנס לעבודה מהנדס מע"ץ חדש בירושלים, מר גיל, ולפני שבועיים הוא היה אצלי במשרד. הוא הודיע לי שמע"ץ רוצה לחדש את העבודות בכותל. מיד כתבנו מכתב, והזמנו אצלם את העבודות.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

ואנחנו צריכים לקבל תשובה כמה הם דורשים (גם את תנאי אמצע הקבלנות סיכמנו עם האוצר). סרט קיבלנו את התשובה בכתב, אבל קיבלנו כבר את הסכמתם העקרונית. ברבע שנקבל זאת בכתב - יעברו העבודות שוב למע"ץ. עד עכשיו לא מע"ץ עשתה את העבודות אפוא משום שמע"ץ היא שלא רצתה, על אף מאמצינו הרבים ועל אף התערבותו של משרד הדתות שלא הועילה, עד שמשרד העבודה הודיע לנו שמע"ץ מסתלק כליל ועלינו לעשות את העבודה בעצמנו. עכשיו יש לנו, כאמור, הבטחה שהם חוזרים לעבודה. מיד כשיחזרו - נעביר להם את העבודה.

שר הבטחון ט. דיין: לדעתי השאלה העיקרית והיחידה שהממשלה צריכה

להחליט עליה היא אם יש למשרד הדתות סטטוס טריטוריאלי על הכותל ורחבת הכותל, או לאו. לפי דעתי אין לו סטטוס כזה. שמעתי בהקשר (אמנם לא בהתפעלות) את השבח העצמי ששר הדתות מחלק למשרדו ולעצמו על העבודה הנפלאה. ייתכן שזה נכון, אבל כחבר ממשלה, כאזרח ישראל, אינני מקבל את ההגדרה שהאיזור הזה - שר הדתות הוא בעל-הבית עליו. לכל אחד מותר שתהיה השקפת עולם משלו. אני אינני יהודי דתי, ואפילו אינני יודע מה זה "מקום קדוש". אני חושב שמקום קדוש זה ענין של תחושה. אני בא לכותל המערבי, והוא מדבר ללבי. אבל אין הוא מדבר ללבי בדיוק באותן קטיגוריות שהוא מדבר ללבו של שר הדתות; וזה בסדר. אני אינני חש צורך להתפלל שם, כי אינני מתפלל כל ימות השנה. אבל אי-אפשר לוותר שאין לי כל זיקה לכותל המערבי. יש לי זיקה לכותל המערבי; לא הזיקה שלך אלא הזיקה שלי, של יהודי שהכותל המערבי הוא הכותל של חצר בית-המקדש כפי שהיה.

אם אני רוצה להחזיק - יש לדעתי למשרד הדתות סמכות בכותל המערבי בדיוק כמו בצהלה. זה לא ענין טריטוריאלי אלא ענין פונקציונלי. יש נושאים דתיים שבהם עוסק משרד הדתות, יהודיים ולא יהודיים. ייתכן שאני טועה, ולכן אנו יושבים כאן וכל אחד מביע את דעתו. אבל אני דוחה לחלוטין את הגישה האומרת שיש טריטוריה שהיא נחלת משרד הדתות. זה לא נראה לי בבעיות הבעיות שם הקובע הוא משרד הבטחון; בבעיות הבטיחות - משרד העבודה. בבעיות של נוהגים דתיים קובע משרד הדתות, גם שם וגם בצהלה.

ס. דיין:

לא יותר. בשום פנים ואופן לא יותר מזה. אם תהיה ועדה ממסלתית - יכולה זו להיות ועדה ממסלתית; אם ועדת שרים - יכולה זו להיות ועדת שרים. יהיה לוועדה יושב-ראש; הוא יכול להיות שר הדתות. אבל זכותו כמו יו"ר של כל ועדה אחרת, כזכותה של ראש הממשלה כשהיא יושבת-ראש בוועדת שרים לענייני בטחון. היא קובעת את סדר היום ומביעה את דעתה, ואם מתקבלת החלטה אחרת - מתקבלת החלטה אחרת. היא איננה קוראת לעצמה "בעל-הבית" של הבטחון. שמעתי בענין רב את הטענה שלא־יזור הזה יש בעל-בית, ובעל-הבית הוא שר הדתות. את זה אינני מקבל. אינני חושב שאתה בעל-הבית של הכותל-המערבי, כי הכותל-המערבי הוא אחד הדברים המעוררי את הזיקה העמוקה ביותר בציבור היהודי בעולם כולו, דתי ולא דתי. ייתכן ששר הדתות הוא סופר-דתי; אני אינני דתי. אבל גם לי יש תחושה לכותל המערבי, ולהר-הצופים לא פחות מאשר להר-הזיתים. לא כך מתחלקים הדברים.

יש באיזור הזה שאלות פוליטיות ושאלות של

נוהלים דתיים יהודיים. יש בו שאלות של ריגורסטרקציה של כל האיזור, כולל החפירות, ויש שאלות של הצד האסמטי, משום שזהו בכל זאת חלק מירושלים וצריך להשתלב בה. אם תהיה ועדה, ואם אני אשתתף בוועדה זו - אביע בה את הדעה שבסופו של דבר אנחנו צריכים לחתור לחשיפת כל הכותל המערבי, עד לאבן הראשונה, עד לתשתית, ולעשות זאת בחלקים-חלקים, שלבים-שלבים, כדי שלא הכל יהיה במצב של חפירות ארכיאולוגיות שאי-אפשר יהיה בו בזמן לעמוך שם גם ביקורים. משום שאני ער לנקודה זו של ביקורים וחושב שהם צריכים להמשיך לבקר. ובין המבקרים צריך שיהיה מקום לאלה שרוצים להתפלל שיוכלו להתפלל; שיהיו סידורים שיהודי דתי יוכל להיות דתי כדת וכדין לפי ראייתו, בלי נשים. אבל אנחנו צריכים לשאוף לחשיפת כל הכותל המערבי כולו, סביב-מבוי, ולהוריד ממנו את גלי האשפה. כי מה יש שם? במשך 1800 שנה הצטברו שם שכבות אשפה ואבנים; זה בוודאי איננו קדוש. אלא צריך לעשות סידורים שבינתיים, כשמחלקת העתיקות חופרת במקום שחופרת - במקום שני מתפללים כפי שמתפללים, ויש גם שאלות בטחון.

נראית לי הצעתו של שר המשפטים שהיתה בשעתו,

שייפתח המוצא לרחוב השלשלת. ובידינו הדבר לעשותו. גם הריסת הבית הממלוכי של דאר אבו-טעור. מדינת ישראל נתקלת לפעמים בבעיות חשובות יותר. ישלמו לו

ס. רייך:

אפוא את הפיצויים, ואבנו לו סירה, ויזרקו את הבית המסלוכי הזה ויעשו שם את השער ואת הגשר, כפי שצריך.

השאלה שאנחנו צריכים להחליט עליה היום לדעתי

היא: האם האיזור הזה כולו הוא ככל האיזורים האחרים, שבתוכו יש גם הכותל המערבי ובכותל המערבי יש פונקציות דתיות שבהם בענייני הלכה קובע שר הדתות, או לא. ואני יודע ששר הדתות כפוף בענין זה לרבנים הראשיים. כשדנו בענין זה בשעתו, לא היה זה בכלל שר הדתות אלא הרבנים הראשיים שקבעו מחיצה או לא מחיצה, עם נשים או בלי נשים, ושר הדתות לא ימרה את פיהם.

שר הדתות ז. ורהפטינג: מיר אחרי השחרור פנה ראש הממשלה אליהם ואמר:

בכותל המערבי אתם קובעים.

אבל לא דובר על מחיצה.

שר התיירות ס. קול:

שר הבטחון ס. רייך:

אבל כוונתי לכך שיש לנו כאן ענין עם מישהו

שמעל לממשלה. נניח שהממשלה קראה להם ואמרה

להם זאת. הממשלה שקראה - מותר לממשלה אחרת להחליט אחרת. ממשלה אנגלית אחת החליטה לפנות את מזרח הסואץ - ובאה ממשלה אנגלית אחרת והחליטה אחרת. הממשלה היא עצמאית להחליט החלטות שונות מן הקודמות. ויכולה ממסלתו של קנדי להחליט ללכת לוייטנאם, ובייכסון יכול להחליט לצאת מוייטנאם. ההוכחה שהממשלה הקודמת החליטה כך איננה כובלת את ידי הממשלה הזאת להחליט אחרת. הממשלה בוודאי איננה דת. הממשלה הקודמת קראה לרבנים ואמרה: תפסקו אתם. ואני מציע שהממשלה הזאת תגיד לרבנים: לא בענייני כשרות אלא בשאלה מה ייעשה ברחבת הכותל - תקבע הממשלה בעצמה, ולא תייפה את כוחם של הרבנים הראשיים להחליט בענין זה. אני בטוח שהממשלה לא תקפח את הדתיים ולא תמנע מהם אפשרות של מקום תפילה ליד הכותל, לפחות כפי שהיה בעבר, ובוודאי גם תרחיב. היות ויש לנו שטח כותל יותר רחב - מכחינה כמותית בוודאי אלא יעמוד לרשותם שטח כותל יותר גדול. אבל לא זאת השאלה היחידה.

כששר הדתות מתפעל מכך שהודות לזה שהקובע היה

מ. ריין:

משרד הדתות ונספחו תקריות - הרי אם כבר מתפארים, גם אני רוצה להתפאר: אחת התקריות העיקריות שנפגעו היתה כשנתתי הוראש לרב גורן לעזוב את בנין המחכמה ולחזור לח'א, ולהפסיק להקהיל מניינים בחצר הסגור. זהו אמנם הר-הבית, ויהודים יכולים להאמין שהוא יחזור להיות יהודי, אבל עכשיו זהו מסגור, כל זמן שלא הורסים אותו בבולדוזרים. אם מדברים אפוא על תקריות ומניעתן - הדבר החשוב ביותר היה כשהרב גורן לקו לו משרד בבנין המחכמה והתחיל להתפלל. אינני אומר שליהודים אסור להתפלל שם. איננו מונעים זאת היום. אבל לא זאת השאלה היחידה.

אני מציע אפוא שלא בתעלם מן השאלה העיקרית, שהיא: אם למשרד הדתות יש שם סמכות טריטוריאלית, שהכותל המערבי הוא נחלת משרד הדתות. אני סבור שאין זה כך, ואני מציע שהממשלה תיקח על אחריה להחליט החלטות, גם כאלו שנוגדות את החלטות הממשלה הקודמת. אין היום ועדה למקומות הקדושים. אפשר להציע להקים אותה שוב. היא בוודאי איננה קדושה. היתה ועדה לענייני שטחים, שאוחדה עם הוועדה לענייני בטחון. אפשר לעבוד בכלים שונים.

והיות ואינני רוצה להיכנס פה לגופן של השאלות, כי לא לכך נאספנו - הרי כשתהיה ועדה, היא תחליט אם פורצים או לא, אם מקנים מקום תפילה, והיא תקבע מה עושה מחלקת העתיקות, מתי חופרים בדרך אחרת, אם עושים גשרים או לא עושים גשרים. אבל הוועדה הזאת צריכה להיות חפשיה להחליט כל מה שהיא רוצה, כי אנחנו מסלית ישראל.

י. תמיר: אני מרשה לעצמי להתייחס רק לנושא של התיאומים

הטכניים. אם כי יש תיאום מסויים - הרי רוב התיאום הוא תיאום שלאחר מעשה. לדוגמה: הבית שתמוסט. בדיקות טכניות במקום מעלות סברה שההתמוטטות אירעה כתוצאה מהפינוי מתחת לרחוב השלשלת וחירית ביוב מתחת לכית. דבר זה נעשה ברגע שהתחילו לחדור לשטח המיושב. כל זמן שניקו בשטחים אחרים - הענין לא היה כל-כך חמור. אבל הוא מתחיל להיות חמור יותר ויותר ככל שהחפיפה הולכת וגדלה. ואחרי שנעשה הדבר - ישבו והיפשו עצה מה לעשות. ייתכן שצריך היה לחשוב קודם מה לעשות.

אנחנו הולכים כעת לעור כמה פעולות. מוכרחים

רובמה שניה: רחבת הכותל גובלת ברובע היהודי.

[illegible]

עו בדה היא שער היום אין בירינו חכניה משולבת

של כל הגורמים הללו. ומבלי להיכנס לשאלה מי אשם - שנתיים-וחצי אין תכנית ברורה האומרת מבחינה הנדסית מה עושים, וככל שהפעולות מתקדמות הענין צעטה חמור יותר. זה מתבטא בהתמוטטות, בבירוב, בחפירות כשהכביש עלול להתמוטט, וכו' וכו'. אנו מזכירים אפוא להגיע למצב שיהיה גוף כלשהו אשר יתאם בין הגופים הפועלים. אני אישית חושב שהקמת רשות חדשה במקום כל הרשויות הקיימות תהיה קצת קשה, אבל לפחות מבחינה טכנית דרוש גוף שיפעל לתכנון מוקדם ולא תיאום שלאחר מעשה. זהו גוף חיוני שבלעדיו אינני רואה אפשרות של המשך הפעולה. זה צריך להיות גוף של אנשים העוסקים בדבר. אני מניח שוועדת שרים תדרוש להביא לפניה חילוקי דעות ובעיות פוליטיות, דתיות וכו'. אבל מבחינה הנדסית צריכים לעסוק בכך האנשים העוסקים בעניני היום-יום, ולדעתנו ארבעה הם החשובים ביותר: משרד הדתות, עיריית ירושלים, האנשים העוסקים בחפירות, והחברה לשיקום הרובע. והתיאום הטוב ביותר הוא תכנון מוקדם, לא ע"י מציאת פתרונות לדברים שכבר קרו. אחרת אני צופה הרבה תקלות.

ה'יו"ר דה'ס ג. מא"ר:

האם יש למישהו תכנית או מקיפה של תכנית צבאל
מה בכלל צריך לעשות? משהו כולל?

י. חמ"ב:

משהו מאד-מאד בלתי ברור. לכל גוף יש השקפה משלו על העניינים. כל גוף עושה מה שהוא חושב.

יושבים ומתאמים, אבל מתאמים כשנתקלים בבעיות.

ותכנית מה צריך לעשות?

לפי מיטב ידיעתי - אין.

קצת הסטוריה:-

ואמר להם: אתם תהיו אחראים לכותל. מה שהיה כך היה: ביום ששיחררו את ירושלים, ולפני שנסענו לכותל המערבי ראש הממשלה ואני - הוזמנו ראשי כל העדות, אלה שרצו לבוא, אלה היו בעיקר בוצרים, ואם אינני טועה היה משהו מהמוסלמים הישראליים, והיו הרבנים הראשיים. ראש הממשלה אמר אז שאנחנו נכנסים ומאחדים את ירושלים, וירושלים תהיה חפשיה כמו שהיתה תמיד, בכל הדורות, ואיננו מתכוונים לפגוע או להתערב בענייני המקומות הקדושים. ראשי הדת הנוצרית לכחותיהם יטפלו במקומות הקדושים להם, המוסלמים - במקומות הקדושים להם, והרבנים - בכותל המערבי.

הנציסות היה ששר הדתות יהיה נחראי. תול

זאת הייתה דקלרציה שנשא ראש הממשלה המנוח. אילו

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX עסדנו היום שוב ב-7.6.67 ותייח

צריך להציע מה צריכה להיות ההצהרה - בערך זאת היתה צריכה להיות ההצהרה גם היום.
אני הייתי המנסח של הדבר הזה. הכוונה היתה לא לתפוש את המסמכים של הרבנים
הראשיים, אלא מכיוון שמדברים עם הנוצרים והמוסלמים - היה טבעי להגיד זאת גם
לרבנים. יש לזה חשיבות וכבוד, אבל לא צריך לעשות מזה ענין שלא קיים.

מה אומר החוק שקיבלנו למקומות הקדושים?

הו"א איננו אומדן שום דבר. עור אתייחס אליו.

אני הייתי אולי הראשון שבישיבת ועדת השרים

לענין המקומות הקדושים, ואח"כ בוועדה הזאת, הייללתי ושיבחת את העבודה הרבה שעשה משרד הדתות. הוא עשה עבודה גדולה, הראויה לכל שבח. אבל מזה לא נובעת שום מסקנה, מלבד מסקנה של הערכה, אם אנו באים לרבר בשאלה כיצד לארגן את הדברים.

שר המשפטים:

שלא כשר הבטחון, אני חייב לדעת מה זה "מקום קדוש". אני חושב שגם הוא חייב לדעת. ייתכן שאנחנו מתכוונים לאותו דבר, וייתכן שלא. אני חושב שלאותו דבר. יש חוק שחוקקנו עם שחרור ירושלים, חוק השמירה על המקומות הקדושים. אם אנחנו מחוקקים חוק - אנחנו בוודאי יודעים מה זה. אנו אומרים בו: המקומות הקדושים יהיו שמורים טחילול וכל פגיעה אחרת ומטני כל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני היתות אל המקומות המקדשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות. ויש שם עבירות כשמישהו פוגע בכבוד מקום קדוש. הסעיף הרביעי הוא סעיף חשוב, כי אני מעורב בו ושר היתות מעורב בו. הוא אומר: שר היתות סמונה על ביצוע חוק זה, והוא רשאי, לאחר התייעצות עם נציגים של בני הדתות הנוגעות בדבר או לפי הצעתם, ובהסכמת שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו. לית מאן דפליג שהכותל המערבי הוא דבר קדוש; לא עולה על דעתו של שום איש להגיד אחרת. ואם שר היתות צריך אפוא להתקין שם תקנות - הוא צריך להתייעץ עם הרבנים הראשיים, עם נציגי הדתות, או לשמוע מהם הצעות. ואחר-כך - להתקין תקנות שהוא צריך לקבל עליהן, לפני התקנתן, אל הסכמתו של שר המשפטים. מסתבר שכדי לקבל את הסכמתו - צריך להידבר איתו. אין לי בענין זה שום טענות אל שר היתות. הוא ניסה להידבר איתי; אני לא נדברתי איתו. הוא הציע לי טט של תקנות, ואמרתי: על התקנות הללו לא אחתום - ולא חתמתי עד היום הזה.

והראיה - לא פורסמו.

השר מ. בנין:

אחת הראיות.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

מדוע? יש דברים אובייקטיביים, ויש דברים סובייקטיביים. וזמן היושר שנקבע עליהם בגילוי לב, אלמלא היתה השאלה של ההפרדה בשעת התפילה בין גברים ונשים - אין ספק בדבר שהרבה מאד מהפרובלמות המכאיבות לכותל המערבי לא היו קיימות. נכון מה שאומר שר התיירות, שלא היתה הפרדה בכותל המערבי הרבה מאד שנים בין גברים ונשים. אבל צריך להוסיף, למען היושר ההיסטורי, שהפרדה זאת לא היתה קיימת לא מפני שהיהודים לא רצו בה, אלא מפני שהגויים לא נתנו. גם את זה צריך להביא בחשבון. ויש בעיה. עם שחרור הכותל המערבי ועם הקמת הוועדה - ראש הממשלה המנוח לא היה נותן מנוח בענין זה של ההפרדה בכותל המערבי. ושר הפנים שפירא המנוח הציע הצעה: אתם יודעים מה? - ניקח קטע, הקטן הישן של

שר המשפטים:

התפילות, ובחלק אחר. נאמר: חלק זה - עזרת גברים, וחלק זה - עזרת נשים. כל היתר שנשחרר - לא יהיה מקום תפילה, וכל אחד יוכל לגשת כפי שהוא רוצה. אילו היו מקבלים את ההצעה הפורמלית של שר הפנים המנוח, ה"אגסיבית הזאת" - היה כבר מזמן שלום על ישראל. אבל אמרו: לא. כלומר, בחלק זאת. וה-יורה לא חילקו אפוא שום דבר; זה פקטו - חילקו: חלק של נשים וחלק של גברים. וכל מה שמשתחרר - מצטרף לחלק של הגברים.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

אין שם מחיצה, רק מוחקים את השורות.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

אדם שהוא גבר, יכול במשך 24 שעות לגשת לכל מקום בכותל המערבי, מלבד עזרת נשים. אדם שהוא אשה יכול לגשת רק לעזרת נשים, ולא לשום מקום אחר, מלבד שעות מסוימות שגם אז אתה צריך לראות שמא חלילה עומד יהודי ומתפלל "מנחה" ואז היא איננה יכולה לגשת. לי לא אכפת הדבר, ואני חושב אפילו שהיה זה טבעי, שאם משתחרר חלק של הכותל ויהודי רוצה להעמיד ארון-קודש ולהתפלל - נחמא. אבל אין זה אומר שלבתי או לאשתי או לאחותי אסור לגשת לשם. או שאם אני בא לשם עם אשתי - אני לחוד והיא לחוד, ואם זה ביום חג - אנחנו קובעים: נישגש שם-ושם, כי אחרת לא נישגש. זה לא טוב, וצריכה להיות נכונות, בדיוק כמו שלי יש נכונות להכיר בזה שיש צורך להפריד בזמן התפילה בשטח מסויים בין גברים ונשים. אינני יכול לדרוש מיהודים אלה עם ה"סטרימלעך" שפתאום, דווקא ליד הכותל המערבי, כשכל ימות השנה הם מתפללים לחוד דווקא ביום כיפור ליד הכותל המערבי יתפללו יחד עם ה"וייכער". לי יש אפוא הבנה בענין זה, אבל גם לך צריכה להיות הבנה. אם אתה רוצה להפוך זאת למקום תפילה - ואני בעד זה שבכל פינה בכותל המערבי אפשר יהיה להתפלל; אינני יודע למה 80 מטרים אלה קדושים יותר מן המטרים מצד זה או מצד זה - לא ייתכן שיהיה זה מקום שאם הוא אסור לנשים. לזה איננו יכולים להסכים.

רבותי, אתם הצלחתם (וכאן אני רוצה להגיד דבר

חסור ביותר) עד היום הזה בארץ בכך שלא קמה ריפוהי בארץ ולא קם אפילו ארגון קונסרבטיבי בארץ. ואני חושב זאת להצלחה גדולה. אבל אתם דוחפים לכך שתהיה ריפורמה, ואינני יודע למה אתם עושים זאת.

שר המשפטים:

אני אומר אפוא: זה לא יכול להיות. יש החלטת
ממשלה. ואמנם, אני מסכים עם שר הבטחון שטותר לשנות החלטות ממשלה. אבל ההחלטה
שאני עומד לדבר עליה - אף גם הוא אסר היום שאיננו רוצה לשנותה. החלטנו לעשות
את המכסימום כדי לשחרר את הכותל המערבי לא רק עד לפניה הדרומית, כי אם עד
לפניה הצפונית, עם כל הקשיים שיש בדבר וכמה כסף שזה יעלה. וזה באמת לא ענין
של חקציב. על זה יש החלטת הממשלה. אבל אותה החלטה אמרת: בית כנסת - לאו
דווקא. ומדוע לאו דווקא בית כנסת? ראש הממשלה המנוח התנגד לבית כנסת? וייברל'
כל שרי הממשלה הקודמת התנגדו לבית כנסת? אין כאן סביב השולחן הזה אף אחד
שתנגד לבית כנסת. אין דבר כזה פה. אני יכול שלא ללכת לבית-הכנסת אם אינני
רוצה. אבל האם אני מתנגד לכך שיקימו בית כנסת לאלה שרוצים? אבל איננו יכולים
לוטר שלמעשה אין מקום ליד הכותל המערבי ששם יוכל אדם לגשת עם אשתו ועם בתו.
אם אני לוקח את ילדי - יש לי אשה, שני בנים ובת - ורוצה לגשת לכותל המערבי -
אנחנו נוסעים ביחד עד שיורדים מן המכונית, וכשאנו מתקרבים לכותל המערבי
המספחה מתחלקת. למה? אין אצלנו חלוקה כזאת. איננו באים להתפלל. אנחנו באים
לכותל המערבי כי יש משום-מה צורך להיות ליד הכותל המערבי, אותו צורך ששר
הבטחון איננו רוצה להגדירו ואיננו יכול להגדיר אותו אבל הוא משותף לכולנו,
בדרגות שונות.

באותו יום שבאתי לשם יחד עם ראש הממשלה, עמד
שם חייל. הוא פסל לפי מקצועו. אני רואה אותו חותם על כל סיני פטיציות לממשלה
נגד הדחיות וכל מה שאתה רוצה. והוא אומר לי: אם אתם תוותרו על המקום הזה -
דמכם בראשם. זאת הוא אומר לי. הוא עמד שם כחייל, עם הקסדה והרובה, והוא
"ביזבושניק". אבל את זה הוא אומר לי.

זהו אפוא המצב. איננו שומעים אפוא לרבנים
הראשיים בצנין זה. האמת היא שהרבנים הראשיים הביקו שם מודעה, ואני חושב שזהו
חילול השם, האומרת שאסור לעלות להר הבית. מדוע זה חילול השם? זהו חילול
הרבנות. כי יהודים למאות ואלפים זורמים להר-הבית ועוברים על פני המודעה הזאת,
עוברים על הוראות הרבנות הראשית, וביניהם יהודים עם פיאות, בעיקר יהודים
תימנים.

שר הבטחון מ. דיין:

ביניהם הרב הראשי של צה"ל, הרב גורן, שאמר
שהפסק הזה איננו נכון ואיננו מקבל אותו.

שר המשפטים י.ש. שפירא:

אנחנו צריכים אפוא לחיות יחד איכשהו. הרבנים
הראשיים - כבודם במקומו מונח. יש לי דוקומנט

מהם שכתוב בו כי דין תורה שאסור לעשות חפירות ארכיאולוגיות על-יד הכותל.
שאלתי את הרב הראשי (אחד מהם): התורה היהודית איננה תורה נסתרת. כל יהודי
פשוט, אפילו כמוני, מותר לו לבקש להסתכל בשולחן-ערוך או בגמרא או בראשונים
או בתנ"ך. דין תורה? תראה לי את זה. והוא אמר לי: הוא חושב שזה היה ביטוי
חריף מדי. מפני שאין לזה שום דין תורה.

שר התיירות מ. קול:

הוא אמר שלא יתנגד לחפירות אם על השלט לא
יהיה כתוב "ארכיאולוגיות".

שר המשפטים י.ש. שפירא:

איך הגיעו שם לחפירות ארכיאולוגיות? במחילה

מכבודו של שר הבטחון - בישיבה ההיא א הוא

אמר לרבנים: צריך לנקות את המקומות האלה. ואז אמרו הרבנים הראשיים: אם
לנקות - בסדר. "מנקים" אפוא כל הזמן, עשרים מטרים בעומק.

כך איננו יכולים לחיות. העבודה שנעשית שם

היא עבודה נפלאה, ואני מכבד אותה. אבל הייתי בעד זה, עוד לפני הדיון הזה,

שהיה קודם ועדה מצומצמת, של סומחים, שתוך זמן קצר - שבועיים-שלושה או חודש -
חביא לנו הצעה מ-א' ועד ח'. איננו מוסרים להם יפוי-כוח לנהל את העניינים.

אנחנו רק רוצים מהם את העצה הטובה, כפי שנראית להם. ואז יבואו המלצותיהם לפני

הוועדה הזאת, בענין הכותל המערבי והשכנות שלו עם הר הבית. עוד מונח בביהמ"ש

העליון משפט גדול על תפילה בהר הבית, והם יושבים ודוגרים על פסק-הדין הגדול

והנורא: מה הדין. אנחנו טענו בפני ביהמ"ש העליון שבענייני המקומות הקדושים

אין בית-המשפט ראשי להתערב כלל. זה ענין של המשלה. כי אם הדברים הללו יגיעו

לבית-המשפט - זה לא רק הכותל המערבי אלא יש מקומות קדושים גם לנוצרים, ויהיה

רע מאד. כל השנים, גם בימי התורכים, בית-המשפט לא התערב בזה. אבל אנחנו

שר המשפטים:

יושבים ומחכים לזה. זה צריך להיות בספטמבר, האקורד האחרון של השופט זילברג שיוצא לפנסיה.

הצעתי היא אפוא, כפי שאמרתי. אחרת, אם לא נקבל החלטה כפי שאני מציע - נדמה לי שמה שעשינו זה "אויסגערעט דאס הארץ", ומפטירים כאשתקד - וזה היה לנו כבר פעמים אחדות.

אני מציע שתהיה ועדה של פקידים שתביא לנו הצעה תוך חודש ימים. על יסוד הצעות אלו או שנקבל החלטות-ביניים, או שנקים ועדת שרים מצומצמת שתחליט בדבר. היא גם תחליט בענין זה של המחיצה. אינני חושב שכל המחיצות אינן דרושות, אבל דרושה ריבולציה גם בענין זה. והיא תחליט בכל הדברים. אני בפירוש בעד זה שמשרד הדתות יהיה בתוך האורגניזציה הזאת חלק הרבה יותר גדול מאשר בזהל. אבל אנחנו צריכים לדעת מה הם הגבולות ומה מותר לנו להגיד, ולא רק להגיד. להגיד מותר לנו כל שלוש השנים הללו, אלא שאיש אינו שם לב לדברים. מה שמחליטים - צריך לחייב.

שר המשפטה ש. הלל: לא אתייחס למרבית השאלות שנשאלו. אתעכב רק על שלוש שאלות.

האדריכל שיינברגר אמר בדבריו שהוא חושב שכדאי בעוד כמה שנים לקבוע ועדה שתנסה לתכנן את השטח. דברים אלה נראים לי כהפיכת סורי בראשית; בינתיים יעשה כל אחד מה שיעשה, ואחר-כך נתכנן. בעצם, על זה הויכוח. כל הדברים הטובים שאנו אוסרים - כבודם במקומו מונח. אבל אנחנו מציעים לקבוע עכשיו נסיון לתכנן ולהתחיל את העבודות בהתאם לכך, ולא להיפך.

אני מסתפק בהערה זו בויכוח הכללי, כי אני חושב שהיא מטעה את כל הענין. מה שמציע מר שיינברגר ושר הדתות הוא: תקיפו ועדות, אבל קודם כל נבצע.

הערה שניה היא לענין התיאומים וכו'. אני מצטער לומר שההגדרות שהובאו כאן לא היו מסצות כלל את המציאות. דופני שמר שיינברגר או

ש. הלל:

שר הדתות אמר שיש תיאום עם המשטרה לגבי כל ענין הפריצות הגדולות שנעשו מעל לבית שטראוס. היו תיאומים, לאחר שהקמתי צעקות גדולות ואיימנו שיהיה מה שיהיה. ואז אמרו: בסדר, נעשה מה שאתם רוצים. בינתיים פרצו מה שפרצו, מה שפתחו - פתחו. ולאחר שנתקלנו בזה והקמנו צעקה גדולה - נכון שביצעו את הדברים. אינני יודע מה הם עושים כיום. אינני הולך בכל פעם לראות אם עשו עוד משהו. לא היו תיאומים לפני המעשה, ואינני יודע מה נעשה כרבע.

הוזכרה כאן הוועדה לבטיחות בחצי-פה. יש ועדה

לבטיחות. כמה זמן לא נפגשה הוועדה הזאת? מתי היא נפגשה לאחרונה? האם נכון או לא נכון שהיא למעשה משותקת? אפשר להגיד שיש ועדה לבטיחות. יש ועדה לבטיחות שאיננה נפגשת, לא פועלת ואיננה מסוגלת לפעול זה כמעט שנה.

ושאת החלטותיה אין מבצעים, גם אותן החלטות

ט. סולק:

שקיבלה. ביצעו אותן החלטות ששר הדתות רצה

לבצע, ואחרות לא בוצעו.

לכן נכון מה שאמר מר תמיר בענין התיאומים:

שר המשטרה ש. הלל:

קיים תיאום בדיעבד. קיימות ועדות; אלו או

שאינן נפגשות או שאינן מתקיימות. קיימת ועדה לבטיחות שאיננה נפגשת ואיננה פועלת, והבעיה איננה נפתרת על-ידי-כך.

שר הדתות גם אמר שהעובדה שהעבודה מתבצעת ע"י

משרד הדתות יש בה ברכה/היא מונעת תקלות. אבל זה גם יוצר תקלות. וכאן אני רוצה לעבור לנקודה השלישית, שהיא מעשיית ודחופה.

היתה לנו תקלה לא נעימה בשנה הקודמת בחשעה-

באב, כשהיתה התפרצות גדולה לאיזור החפירות, ובנסי-בנסי, בזכותם של אבותינו,

לא נגרם נזק. היתה התפרצות קשה ומסוכנת שגרמה נזקים, ובנס לא נגרם הענין

בהרובים ופצועים. יש אפוא גם זה וגם זה, אם לעשות את הסך-הכל. וכאן אני מגיע להערה האחרונה.

אנחנו מתקיימים לחשעה-באב. אני רוצה לקבל פה

ש. הלל:

את אישורה של הוועדה שלקראת תשעה-באב לא נעמוד שוב באותו מצב שתהיה גלישה לחוך השטח הזה של החפירות. יש שם בורות של ארבעה-חמישה מטרים, ויהיו הידחפויים אני רוצה אישום לבקש מן המפקח הכללי שינקוט בכל הצעדים הדרושים כדי להבטיח שהתפילה תהיה בחוך שטח התפילה, במקום שקיימים וצריכים להיות קיימים סיורים, ובשום פנים ואופן שלא תהיה גלישה או פריצה לשטח החפירות. כי אני חושב שזוהי סכנת נפשות שאנו יכולים למנוע אותה. זאת אבקש מן הוועדה. ומאחר שאנו עומדים סמוך לשעה-באב, ואינני יודע אם תהיה לנו ישיבה נוספת לפני כן - אני מודיע שאני עומד לעשות זאת, אלא אם כן יש לוועדה מחשבה אחרת בענין זה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

על זה לא הוועדה צריכה להחליט. זהו תפקידה של המשטרה לדאוג לכך.

שר המשטרה ש. הלל:

אני מודיע אפוא שאנו דואגים לכך, ושבענין זה לא יהיו שום אי-הבנות מראש.

מגן שר הפנים י. גולדשמידט:

גם אני רוצה להתייחס לצדדים המעשיים של הענין ולא לבעיות המהותיות.

מכל הדברים אמשתמשה דרישה שרשות קטנה יותר יכולה לפעול יותר בדברים מעשיים. והתפקידים הם שנים: המסך הפעולות תוך תיאום ופיקוח, והתכנון. אני מתאר לי שגם אם באנו לידי מסקנה שיש צורך בתכנון של כל האיזור הזה, לא רק רחבת הכותל מס', ^{אין חושבים} שיש להפסיק בינתיים את כל העבודות המעשיות. העבודות המעשיות צריכות להימשך, אבל התכנון צריך להתחיל. אינני חושב שיכולים היינו לתכנן לפני שנתיים-וחצי או שלוש שנים באותו ידע וסמכות כפי שאנו יכולים לתכנן היום, מפני העבודות שנעשו בינתיים. אלמלא ירענו כל מה שנבגלה לנו בחפירות לבני צפון ודרום - התכנון בהכרח היה לקוי יותר, ולכן בדיעבר נראה שהזמן לתכנון הגיע עכשיו.

היתה הצעה בתחילת הישיבה, מפי שר המשפטים,

בענין המשלחת הארכיאולוגית שתהיה מטונה במקביל על ענין החפירות הארכיאולוגיות. אני אינני חושב שאנחנו יכולים למסור או שטוב יהיה למסור לידיה החלטות בענין ז

י. גולדשמידט:

כאדם שאיננו עומק בארכיאולוגיה, כשאני רואה לאיזה עומק מגיעים בחלק הדרומי אני חושב שאנחנו משחקים באש, כי חושפים כאן לעומק כזה שעונת גשמים אחת חזקה ובלתי צפויה (ואחת לכמה שנים תמיד קורה דבר כזה) יכולה להמיט עלינו אסון, ולא רק על יהודים ויהודים דתיים, כי למעלה יש מוסלמים, וכמה מיליוני אנשים בעולם מתעניינים בזה, וכאן דרושה אפוא זהירות סירבית והחלטות של סמכות ממלכתית בדבר של שרים או הממשלה|כולה שתקבל מפעם לפעם את ההחלטות.

אם אני חוזר לענין הרשות - אני חושב (וגם שר המשפטים הזכיר זאת במשפט אחד) שאין ספק שיש מקום לשר הדתות ברשות כזאת. מבלי להיכנס לשאלה המהותית שעורר שר הבטחון, אלא מפני שחלק גדול מאד של הציבור - בוודאי של היהודים בארץ ובחולל (אינני יכול להעריך זאת באחוזים) מתייחס לזה כאל מקום קדוש, גם כשאנחנו שומרי מצוות בחייהם הפרטיים. אם על הרשות הזאת יוטל לתכנן את כל האיזור, כפי שהציעו ראש העיר ואחרים - אני חושב שלתכנון צריך להיות מקום לשר הפנים (כרבע ראש הממשלה). עיריית ירושלים היא הגורם השני, והחברה, כפי שהציע מר תמיר, גורם שלישי. גורמים נוספים תקבע הממשלה: משטרה, בטחון, משפטים; לא אני קובע את הדבר. רשות כזאת מתבקשת. אם היא איננה גדולה מדי - היא חוכל לעבוד.

להצעתו של שר המשפטים בדבר ועדת מומחים שתוך

שנים עד ארבעה שבועות תביא לנו הצעה: - אני מטיל ספק בכך אם ועדת מומחים יכולה בזמן כה קצר להגיע למשהו המתקרב לתכנון.

לא לתכנון. לתכנון אדמיניסטרטיבי.

שר המשפטים י.ש.ש. שפירא:

אני מרשה לעצמי להציע שינוי, אולי מרחיק לכת

י. גולדשמידט:

בשביל שר המשפטים; לא ועדת מומחים, אלא ועדת

שרים של שלושה-ארבעה, שתכין החלטות לישיבה הבאה של הגוף הזה. היא תברר זאת, ואם ראוי הדבר - תציע החלטות פה אחד. אם לא תגיע לאחידות - יהיו שתי הצעות, עם דיון והכרעה בין השתיים. הנושא המרכזי של הוועדה הזאת צריך להיות להציע לגוף הזה את הרשות שתהיה ממונה על אותם הדברים שאמרת: המסך העבודה, התכנון והפיתוח.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

דבר אחד אינני מכינה, אני מכינה שיש מקומות קדושים, וגם "מקומות קדושים" ניתן להסביר כמו שר הבטחון. יש מקומות קדושים שבכלל קשה להבדיל מהו היחס של איש לא דתי אליהם. אין מקומות - או שהם מעטים מאד, והכותל המערבי איננו אחד מהם - שאפשר לומר שיש יחס אליהם אך ורק מצד אנשים דתיים. קשה אפוא להסביר מדוע איש לא דתי בא למקום כזה ומתרגש. אני מודה ומתוודה בכך. אני זוכרת שב-1921, כשעליתי לארץ, באתי לירושלים, וכעבור ימים אחדים הלכתי לכותל המערבי, בלי הכנה בפסיח להתרגשות. הלכתי למקום המסורתי עתיק, המסמל דברים יסודיים. אבל כשבגשתי לשם - התרגשתי. אין מה לומר שב-7.6.67 התרגשתי. ועכשיו אני מכינה מה עשו אז: נתנו לי לגשת, ושם עמדו חיילים והתפללו, ואני "נעבאך" אשה, ונתנו לי לגשת, ולא אמרו עלי.

שר הבטחון מ. דיין:

מצדה היא מקום קדוש?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לפי רעתי - לא.

שר הבטחון מ. דיין:

היא איננה נופלת בעיני סן הכותל המערבי בזיקה שיש לי אליה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לכל יהודי באשר הוא יהודי - אם איננו עם-הארץ - יש מקומות שבשבילם הם קדושים, ולא חשוב איך קוראים להם, אבל יש לו יחס אליהם. לאחרים - באשר זה מ קום קדוש, ולאחרים זה קדוש לא במובן דתי, אם אפשר להגיד כך.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

גברתי ראש הממשלה, כשהייתי צעיר אמרתי פעם לרב קוק הכנז: אתה יודע שאינני חרד. אמר לי: חם ותלילה. אתה חרד, אינך יודע איך אתה חרד.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

זהו. דבר זה אי-אפשר לקבל ע"י החלטות. אבל אני שואלת: מדוע עבודה פשוטה של חפירות - ניקוי המקומות, הוצאת אדמה ואבנים וכו' - מדוע זה קדוש? את זה אינני יכולה להבין.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

בזה אני כופרת. העבודה הזאת של מינוי, של חפירה, של גילוי המקומות - הייתי שם והייתי מלאת התפעלות מסנה. אינני יודע מדוע העבודה הזאת צריכה להיעשות ע"י משרד הדתות. זה מה שלא מובן לי. לא חייב לעסוק בכך לא משרד דתי ולא יהודי דתי. מוכרחים לפנות זאת, ונעשתה שם עבודה עצומה, וטוב שעשינו זאת ויש להמשיך בזה. אבל למה יש לעבודה הזאת זיקה מיוחדת למשרד הדתות? זאת אינני יכולה להבין.

שר הדתות ז. ורהפטינג:

ההבדל הוא בדברי שר הבטחון ובתשובה שאני כותב לו.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

נדמה לי שמה שדרוש לנו זו ועדת שרים קטנה שתזמן או תטיל על אנשי מקצוע, אנשי תכנון, להכין לנו הצעה. אינני אומרת שאפשר לדרוש מהם שיביאו לנו תכנון מושלם מה יהיה בחמשים השנים הבאות. אבל מה צריך לעשות שם בשנתיים-שלוש הבאות - אם הם אינם יודעים את זה, הם אינם בעלי מקצוע. ייתכן שבתוך כדי העבודה יוכנס תיקון פה ושם. אבל זהו תכנון, ולפעמים בתוך הביצוע מוצאים שמוכרחים לתקן משהו. אבל לעבוד ככה סתם מבלי לדעת למה אנו רוצים להגיע בעוד שנה, שנתיים או שלוש - נדמה לי שאת התקופה הזאת עברנו לפני עשרות שנים. אז אולי עשינו כך, אבל עכשיו אנחנו יודעים שצריכה להיות תמונה פחות או יותר ברורה למה הולכים. ואת זה - עם כל הכבוד לשרים - אינני חושבת שהם יכולים לעבד. את התכנית הזאת יכולים לעשות אנשי העיריה, יהודה תמיר, אנשי משרד הדתות העוסקים בדבר הזה, ומחלקת העתיקות. הדבר חייב להיות משולב. הם צריכים להביא תכנית מה רוצים.

אני רוצה להתייחס עוד להערה אחת של שר

המספטים. על כך יש לי ויכוח זמן רב עם חברינו הדתיים. עד לזמן האחרון (אני מודה שעכשיו אין זה כבר כך) חיינו בארץ במשך עשרות שנים בלי "ביזבושניקים". לא היה דבר כזה. אפילו אנשי השומר-הצעיר, כשאמרו שהדת היא אופיום - זה היה רחוק מ"ביזבושניק" כמו מזרח ממערב. לא היו ספיריט-שבת-להכעיס. הפרו את השבת, נסעו בשבת, אבל לא להכעיס. ועוד כל מיני דברים. נדמה לי שאיתי הייתי אני חברה של ספלגה דתית - הייתי רואה זאת כנכס גדול. אולי אם בוא המשיח שמשאח

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

ניהפך כולנו לשומרי מצוות. כרגע אינני רואה זאת בעתיד הקרוב, ומדוע לא נשמור על כך שאם רוצים שכולנו נהיה שומרי מצוות - עד שנגיע לכך שתהיה דאגה בינתיים לכך שלא ניהפך לאנשים אנטי-דתיים, דבר שלא היה ולא צריך להיות אצלנו? וב"אנטי דתיים" אני מתכוונת למלחמה בדת. אני מזרעזעת לפעמים כשאני שומעת מפי מישהו על מלחמה בדת וזלזול בדת. זה לא היה אצלנו. אני חמסים שנה בארץ, וזה לא היה אצלנו. היתה דרך-ארץ לדת ולאנשים דתיים, וחסידי ידענו שיש גם לא-דתיים. מלחמה אנטי-דתית ולפעמים לא-כל-כך עדינה נגד הדת לא היתה. זהו דבר שבשנים האחרונות. ואני אינני רוצה שזה יהיה. ואני אינני שומרת מצוות. מפני שאני יודעת שלדת היה ויש מקום חשוב, בסיסי, בחיי העם היהודי. פוגע הדבר כשאני שומעת איך מדברים ואיך כותבים אצלנו נגד הדת. אבל זה מחייב.

זכינו לכך שגם בימים אלה יש זרם גדול של יהודים שבאים לארץ (ואינני מדברת רק מבחינת התיירות). יש ביניהם אחוז מסויים של אנשים שבואם לארץ הוא המילוי הראשון, העמוק עבורם, של קשר עם היהדות. ואני שואלת: במה אני צריכה להיות מעוניינת? אני צריכה להיות מעוניינת בכך שהמשפחה הזאת, המאבוללת, שיש בה ילדים, בנים ובנות שמעולם לא למדו שום דבר ולא לימדו אותם שום דבר, המשפחה בתור שכזאת, תעמוד על-יד הכותל המערבי ותחיה ביחד את החוויה הזאת, או לא? אני חושבת שלא צריכה להיות הרגשה שבכותל המערבי האבא הלך למקום אחד, אני הלכתי עם אמא למקום אחד, ואחי הלך עם אבא. זקלא ררוש לי. אני לא אהפוך אותם לדתיים כפי שאחם רוצים. אבל אני רוצה להפוך אותם ליהודים טובים, והכותל המערבי יש לו עבורם איזה ערך, ואני רוצה שיחיו את החוויה היהודית, אולי הראשונה בחייהם, גם של ההורים וגם של הבנים, ביחד, בלי כל פגם.

את זה אני תובע כבר שנתיים-וחצי ונאבק על כך בממשלה. גם מצליח אז זה לא מבחינת התיירות.

שר התיירות מ. מול:

נדמה לי שכך לא רק אני מרגישה; נדמה לי שאחם הייתם צריכים לעשות זאת, כי אתם הרי מקווים

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

שהמשפחה הזאת תהיה פעם דתית. אל תתנו לה אפוא "שוק" כשהם באים. וכאלה יש אלפים ועשרות-אלפים.

אבל אנחנו דגים עכשיו על איזור הכותל. אם נשב פעם - יש לי עוד נקודות שארצה להעלות. זה חבל לי; זה כואב לי. את ילדי חינוכתי אחרת, וילדי עכשיו אינם כפי שחינכתי אותם, כי הם מתקוטטים נגד דברים שאינם יכולים לשאת.

נדמה לי אפוא שמה שדרוש הוא ועדת שרים שתשב ותעבד עקרונות: מי צריך לעשות מה. ואני חושבת שהעבודה הפשוטה תיעשה ע"י אותם יהודים פשוטים, אותם משרדים חילוניים הממונים על חפירות פה, על פריצת דרך, והם צריכים לפרוץ גם את הדרכים הללו. אם צריך לפרוץ או לפתוח פתח פה ויציאה שם - מה זה שייך לדת? יעשו זאת פועלים, דתיים או לא דתיים.

חם-אלוף ש. גזית: במסגרת המכפלה עשינו זאת עם ערבים.

היו"ר רה"מ ג. מאיר: יעשו זאת פועלים פשוטים, והמשרד הממונה על פריצת דרכים עם מחלקת החפירות תעשה זאת. אם יש בעיות שחופרים עמוק מדי - זה בוודאי לא ענין דתי. אבל אני רוצה להאמין שיש סדר במדינה, ומי שדואג לבטיחות צריך לדאוג גם לזה. לזה יש עירייה ויש מוסד לבטיחות, ואני מקווים שהם דגים בדבר. אם לא - צריך להעיר להם. אבל זה לא ענין דתי.

את העקרונות צריכה אפוא ועדת שרים לקבוע. תהיה דעה אחת - אדרבא. אחרת אין זה ענין אפילו לוועדת השרים הזאת, אלא נצטרך להביא זאת לממשלה שתקבע עקרונות.

אשר לתכנית - הוועדה הזאת צריכה לבקש מן האנשים המקצועיים העוסקים בדבר שיגישו תכנית, לא עד סוף הדורות אלא לשנתיים-שלוש הקרובות, לגבי מה שאנו רוצים סכל האיזור הזה.

ועוד דבר: אני חושב שמה שאמר כאן ראש העיר הוא דבר חשוב מאד. אנחנו רוצים שזה יהיה מקום קדוש למי שהוא קדוש עבורו, וגם

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מרגש למי שזה מרגש עבורו, והוא צריך להיות גם מקום יפה. וזה יכול להיות מקום יפה, מהיפים ביותר בעולם, ומדוע לא יהיה יפה?

אם מסכימים אפוא למיכנס זה - לפי דעתי צריכים

ארבעה-חמישה משרדים להיות מיוצגים בוועדה. ואם תרשו לי - אמנה ועדת שרים שתטיל על אנשי המקצוע באשר הם לספל בדבר. אין לי ספק שלמסגרת מוכרת להיות תפקיד בכל הענין הזה, מפני שהם ממונים על כך שלא יקרו אסונות ושהדברים יהיו במדר, שהגישה תהיה גישה, ומקום שמתקבלים בו עשרות אלפי יהודים יהיה בו מקום להיכנס ומקום לצאת. לשר הבטחון ממילא יש שם תפקיד. אם אתם מסכימים אפוא - אמנה את ועדת השרים, ובקווה שבעוד שבועיים-שלושה נקבל תכנית ראשונה בקווים גדולים מאנשי המקצוע, ונביא אותה לכאן. ואם לא תהיה הסכמה - נצטרך ללכת לממשלה, שתקבע אחת ולתמיד מה הם העקרונות, ואילו משרדים דואגים למה. כך נדמה לי שיש תקווה שנצא מן הבלבול שישנו. האם יש לכך הסכמה?

מחליטים: - להטיל על ועדת שרים, אותה תרכיב ראש הממשלה, לדון ולהחליט בדבר עקרונות התכנון והפעולות באיזור רחבת הכותל ועל הנדסת תחומי האחזקות של הנורמים השונים הפועלים בשטח. תחליט הוועדה מה אור, תהיינה מסקנותיה על דעת הממשלה; יתגלעו חילוקי דעות - תובאנה להכרעת הממשלה.

ועדת השרים תטיל על ועדת מומחים לעבד את פרטי ההצעות.

ועדת השרים תגיש מסקנותיה עד י"ג באב תש"ל (15.8.70).

ה י ש י ב ה נ נ ע ל ת

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועדת השרים לענין ירושלים
ו' באייר תש"ל - 12.5.70

נכחו השרים:

ג. מאיר - יו"ר,
ס. בגין,
י. גלילי,
ש. הלל,
ז. ורהפטיג,
ח. לבדאו,
ש. פרס,
ס. קול,
ו. שם-טוב,
י.ש. שפירא,
ז. שרף.

נעדרו השרים:

א. אבן (בחול),
א.ל. דולצין (בחול),
ס. דיין,
א. רייסלס,
ח.מ. שפירא (חולה).

ס. ארנון	- מזכיר הממשלה
ס. בנבנישתי	- עיריית ירושלים
תא"ל ש. גזית	- משרד הבטחון
י. הרצוג	- המנהל הכללי, משרד ראש הממשלה
ש. סוליונו	- היועץ לעניני ערבים
י. לוי	- מינהל מקרקעי ישראל
ס. ניר	- מזכירות הממשלה
ס. קולק	- ראש עיריית ירושלים
ניצב ש. רוזוליו	- משרת ישראל
צ. רפיח	- לשכת סר המסמרה
ס. שטגר	- היועץ המשפטי לממשלה
י. שרון	- המנהל הכללי, משרד השיכון
י. תמיר	- שרד ראש הממשלה

רשמה - א. אדלר

סדר היום:

1. קרקעות בירושלים
2. הרחבת שטח בית הקברות בה' הזיתים

אני פותחת את הישיבה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

1. קרקעות בירושלים

ח. גנתי:

אמסור מה העניין בקווים כלליים.

לפניכם הצעה, חתומה ע"י ועדה של שלושה, שהוטל

עליה בזמנו לבחון את ההצעה. בזכור, באחת הישיבות הקודמות, כשעלה עניין הפקעת

קרקעות בירושלים, הוצע שתעובר הצעה כוללת בדבר השטחים שיהיו דרושים לבניה

במזרח ירושלים, ולבצע את ההפקעה בבת-אחת ולא חלקים-חלקים. הוועדה הזאת, שהיתה

מורכבת מראש העיר, סמר יצחק לוי ומר יוסף שרון, הכינה את רשימת השטחים שיש

צורך להפקיע, המסתכמים ב-17,770 דונם, שמהם בבעלות יהודים 1500 דונם, בבעלות

המדינה 2,300 דונם, וכ-13 אלף דונם אדמת ערבים.

יחד עם זה המליצה הוועדה להחליט עכשיו על הפקעה

רק של ארבעה איזורים מתוך תשעת האיזורים המפורטים ברשימה, המהווים שטח של

כ-6,500 דונם והכוללים את ארמון הנציב (שלגבי חלק מסנו כבר היתה בזמנו החלטה);

נווה-יעקב, השלמת ההפקעה הקודמת, וכן קלנדיה א' ושכונת שמעא המיועדת לבן

הלאומי בירושלים. למעשה מרובר באתרים ללא בניה, שטח המסתכם כאמור ב-6,500

דונם, מתוך הנחה שדבר זה עשוי לאפשר ביצוע תכניות הבניה שלנו בחמש השנים

הקרובות והקמת 20 אלף יחידות דיור על השטח הזה ביחד עם אאאאאאאא השטחים שעוד

לא לבנו.

הוועדה מציעה שלא להחליט היום על הפקעת יתר

השטחים, כיוון שלגביהם עדיין אין לנו כל הנתונים הדרושים בקשר עם הבעלות.

לגביהם תהיה אפשרות להחליט בעוד שנתיים או שלוש. זוהי הצעת הוועדה המובאת

לפניכם היום.

בהתייעצות שהיתה הבוקר הציע השר פרס שנצרך

לרשימה הזאת גם את אחר מס' 9 שברשימה - קלנדיה ב', גם לשם הרחבת שדה התעופה

וגם בשביל פיתוח התעשייה האזרחית במדינה. לועדו אין השטח של 1300 דונם של

קלנדיה א' מספיק לשם כך. עי"כ יגדל השטח שאנו עומדים להפקיע מ-6,500 ל-7,500

דונם - פחות ממחצית השטח הכולל.

ש. הלל:

איך החלוקה בין בעלות יהודית וערבית?

ח. גבתי:

כ-10% הם אדמת אצאצ המדינה בשטחים אלה; כ-10%
בבעלות יהודית, ו-80% בבעלות ערבית. השטחים של

קלנדיה ב' הם של ערבים בלבד.

יצחק לוי:

אין לה הרבה מה להוסיף על דברי השר. רצייתי רק
לומר שאיתור השטחים הללו, בעיקר בקבוצה הראשונה

של ארבעת השטחים שהוזכרו: ארמון הנציב, נווה-יעקב, קלנדיה א' ושכונת שספא,
דאגנו לכלול שטחים שיש בהם מינימום בתים ומינימום אכלוס. משום כך יש בשטחים
אלה, המסתכמים כיום ב-6,500 דונם, כ-380 בעלים בסך הכל, ולא יותר מ-40 עד 50
בתים בכל השטח כולו.

מ. בגין:

כל הבעלים הם ערבים?

יצחק לוי:

הבעלות כבר מפורשת כאן. של הבתים - כן. מבין
380 הבעלים - כ-360 הם ערבים. 240 בשטח הגדול
של 4,400 דונם בארמון הנציב, ויתרם בשטחים האחרים.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מה יש על השטחים הללו היום?

יצחק לוי:

כפי שאמרתי - 40 עד 50 בתים, עם 360 בעלים בערך,
על השטח כולו. השטח הוא שטח ריק, כרגע לא מעובד.
זהו שטח טלעי, חלקו הקטן ביותר בלבד מעובד. זהו המצב כיום.

ז. ורהפטיג:

יש לי הערה אחת שהיא פרוצדורלית. בסעיף ב' של
סדר היום מדובר על הצעה שלי להרחבת שטח בית-

הקברות בהר-הזיתים. האם לא מוטב שנדון על שני הסעיפים הללו ביחד?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לא. מוטב להפריד בין החיים והמתים.

ז. ורהפטיג:

יש לי אפוא שאלה לגבי הסעיף שעליו אנו דנים כרגע.
הכנסיה הלטינית הביעה התנגדות במרצת להפקעתם של

ועדת שרים לענין ירושלים
12.5.70

ז. ורהפטיג:

שלושה מברשים. אינני יודע אם אותם שלושה מברשים כלולים באחד מארבעת השטחים המוצעים כאן להפקעה. אם לאו - נדון על כם כשיבוא הענין לפנינו. האם המברש בן 35 דונם של חביאת אל כברי^(?) כלול כאן?

יצחק לוי:

לא. המברש של האפסריאוך הלטיני כלול צאצא בהפקעה הקודמת.

ז. ורהפטיג:

אם כך - אם נרצה להוציא אותו, עלי להצטרף הצעה אחרת.

הצעה שניה שלי מתייחסת לשכונת שמעא. אני מציע

שלא להפקיע את השכונה הזאת, מהנימוקים הבאים:-

כבר היתה לי פעם הזדמנות להסביר את עמדי בענין זה של הפקעת שכונות יהודיות הסמוכות על חומות ירושלים. אני טוען שכל עוד אין לנו אכלוס של ירושלים העתיקה, בתוך החומות - אסור לנו להזרז ולרוקן את הישוב היהודי הסמוך אל החומות. שאלת ירושלים העתיקה שבין החומות היא בעיית אכלוסו של הרובע היהודי, ודבר זה מתנהל באסירות רבה מסוג שאין שם מקום; כנראה קשה להשיב מברשים. אני יודע שהפעולה לדלול הישוב הערבי בתוך החומות איננה מצליחה, בגלל סיבות פוליטיות. אם מלכתחילה הוצאו מאות ואף אלפי ערבים - הרי שובר זה הופסק. היום קשה להוציא אפילו ערבי אחד מבין החומות, גם אם משלמים להם כסף רב. העיר שבתוך החומות מאוכלסת כיום כ-26 אלף ערבים, וכ-250 יהודים, בעיקר מוסדות הישיבה הנמצאים בעיר העתיקה. אינני רואה שמצב זה ישתנה בקרוב וכמה זמן יקח הדבר, ובינתיים אנו מרחיקים שכונות יהודיות מאוכלסות - אמנם שכונות עוני - שהיו סמוכות מאד לחומה, שכונה אחת שכונה: ימין משה, ועכשיו גם שכונת שמעא. אינני יודע מה התועלת שצאצא שבהפיכת העיר העתיקה ל"קורפוס מפרטוט".

יש עכשיו עיר אחת, עד שתקבל התכנית.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

ז. ורהפטינג:

אבל אם אנחנו מרחיקים את הישוב היהודי מסביב לחומות, ובתוך החומות יש ישוב ערבי סמיך - אני רואה בכך סכנה פוליטית לגבי עתידה של ירושלים העתיקה. ואינני יודע למה אנו מזרזים. אף אם יש תכנית לייפוח את הפארק מסביב וכו' - אפשר לחכות, או עד שתחייבם הבעיה הפוליטית או עד שנוכל לדלל. למה לנו להרחיק בינתיים יהודים משם? עד שנצליח לדלל את הישוב הערבי שבתוך החומות, אינני רואה בכך שום צורך; אף אם אינני אומר שעקרונית אני מתנגד - הדבר יכול לחכות עוד חמש שנים. בינתיים אולי נצליח להוציא כמה אלפי ערבים מבין החומות ולהכניס במקומם יהודים. אבל כרגע אצא כל פיננסי של שכונות יהודיות הסמוכות על החומה עושה את העיר העתיקה מבחינה מציאותית ליחידה נפרדת בירושלים, יחידה המאוכלסת ב-99,8% ערבים. פעם היו לנו שכונת ימין משה ומלון פאסט וכו', מקומות שבהם גרו מאות יהודים ממש על החומה. גם אותם הרחקנו בזה אחר זה, ועכשיו נרחיק גם את תושבי שכונת שמעא? למה לנו הדבר? הייתי מבין אילו עשו זאת כדי לבנות בתים חדשים ולשפר את המצב. אבל להוציא משם אנשים כדי לעשות מזה פארק, בשעה שאין לנו עדיין יהודים בתוך ירושלים העתיקה - אינני חושב זאת לנכון.

ו. שם-טוב:

האם נחקבלה חוות-דעת של משרד החוץ לגבי ההפקעה והעיתוי שלה?

ש. פרמ:

מה זה שייך למדיניות חוץ?

ו. שם-טוב:

יש לזה השלכות. הייתי מבקש לדעת אם יש חוות-דעת של משרד החוץ אל ברבר השפעת ההפקעה בחו"ל. אם אין - הייתי מבקש להזמין נציג של משרד החוץ לדיון הזה.

הי"ר רה"ט ג. מאיר:

שר החוץ נוסע היום לחו"ל.

ו. שם-טוב:

שיבוא אפוא ממלא מקומו.

אני מעוניין מאוד לדעת מהי הרזרבה הקרקעית לצרכי

פיתוח התעשייה בירושלים, העומדת לרשותנו לפני ההפקעה הזאת. האם היו שטחים מאותרים, ומה הייתה הרזרבה עד כה?

ו. שם-טוב:

מהו אחוז האדמה החקלאית בתוך 17,000 הדונם,

ומהו האחוז בתוך 6,500 הדונם בשלב זה?

האם יש קרקעות בבעלות של כנסיות באותם השטחים?

הייתי רוצה לבקש אם אפשר שלא להחליט היום. כי

הענין הוא חשוב, ואני מבקש לחשוב עליו. להתייעץ ולקבוע עמדה בשיקול דעת מספיק. אם אפשר אפוא - אל נחליט היום.

מ. קול: כשהענין נדון בממשלה - אלה שתמכו בהפקעה, ואני

בחוכם, עשו זאת מתוך הנחה שהערבים שבתיהם יופקעו לא ינושלו ממקומותיהם, אלא

נוסיף ישוב יהודי ולא נגרש את הערבים ממקומותיהם, מאותם ארבעים הבתים. בשעתו

המכתי אני בהפקעה זו, אבל גם השר ספיק ויבר על כך שלא צריך לגרש את הערבים

אלא רק להוסיף יהודים, לא שיבואו אלה במקום אלה. אני רוצה אפוא לדעת מה

פירוש ההצעה שלפנינו לאור העקרון הזה?

ש. קולס: על ההפקעה של השטחים שממשיב לארסון הנציב מדבר

כבר כ-10-9 חודשים. אז אמרו שלא להפקיע זאת עד

שתבוא הצעה כוללת. עכשיו הבאנו הצעה כוללת. אמנם, יש לנו ספקות רבים בקשר

עם הסעיפים שאותם איננו מציעים היום להפקיע. אנו חושבים שלפחות חמש שנים

אין צורך להפקיע את השטחים הנוספים הללו. במשך חמש שנים אפשר לעבוד בצקב מל:

אפילו לפי התכנון של השר פרס ואין לנו עוד צורך בשטחים אחרים. כעבור ארבע-ח-

שנים נצטרך לדון על מה שצריך להפקיע עוד. ההפקעה הנוכחית, עם הרזרבות הקרקע

שיש היום, צריכה לאפשר הקמתן של 20 עד 25 אלף יחידות דיור בירושלים.

ו. שם-טוב: 6,500 הדונם יספיקו לחמש שנים?

ו. שם-טוב:

כ.ן.

ש. קולס:

הכוונה לאותו שטח שעליו מדובר היום.

היו"ר דה"מ ג. מאיר:

נכון. היתר דורש בדיקה רבה, ואנו מבקשים ממכו

ש. קולס:

לבדוק זאת. כי גם בדיקה פירושה כסף: מידות וכ

ס. קולק:

אי-אפשר לבוא בהצעות ממסיות לגבי 11,000 הדונם הנוספים בלי בדיקה, שהיא אסיה וקסה, בדיקת בעלות וכו', ודורשת תקופה ארוכה. משום כך אנו ממליצים היום רק על השטח של 6,000 עד 7,000 דונם. אלף הדונמים בקלנדיה הם למסרות תעשיה. בשבוע האחרונים רחיינו מפעלים שרצו לבוא לכאן. כי אם היום בא מפעל ומבקש 20 דונם עבור תעשיה - אין לנו. דונם אחד לתעשיה אנו יכולים עוד למצוא. אבל אם מישח מבקש 10 דונם היום, ואפשרות של רזרבה להתפתחות של עוד 10 דונם - אין לנו אפשרות. משום כך התרכזנו בשטח הסרשים שעל-יר קלנדיה, שיש בו אמנם פגיעה בבעלות אבל אין מורידים משם אף בעל-בית אחד מביתו. זהו השטח הסביר ביותר. כך שאם אנו מדברים בכלל על התפתחות תעשיה בירושלים - הדבר חשוב בדיוק כמו יירות, והאחד בלי השני לא יתכן.

מה פירוש "אין מנשלים בעלי בתים"?

ת. מול:

שם לא מורידים בעלי בתים מביתם. בעלי קרקעות - כן, אבל לא בעלי בתים.

ס. קולק:

לגבי שכונת שמעא - נמצאות שם 17 משפחות. כל

הבתים הללו למעשה הוכרזו ע"י מהנדס העיר כבתים מסוכנים. מבחינה זו שמחנו שלא היו גשמים השנה, כי אחרת היו קורים אסונות בשכונת שמעא. אנו חייבים להוציא אותן 17 משפחות מהבתים הללו אצ לפני החורף הבא, ויהי מה.

הקרקעות שעליהן מובר כאן הן דווקא אלו של

כנסיות נוצריות, המסכימות למסור אותן בתנאי הפקעה, משום שהן רוצות להופיע בפני הסינודות שלהן כאילו הפקיעו את האדמות ולא כאילו הן מכרו אותן.

אחרי שהמכתב שלפניכם כבר נשלח - דיברנו עם

מינהל מקרקעי ישראל על הוספת שלח של עוד 22 דונם בין שער-יפו לבין שכונת שמעא, שטח ריק של האדמנים, שמקורם ביקשו למכור אותו בלי החלטת הפקעה ואילו עכשיו הם מקשים שנפקיע אותו, והדבר מקובל על מינהל מקרקעי ישראל.

לענין ארבעים הבתים ששר התיירות דיבר עליהם:-

ט. קולק:

הוצאנו מהפקעה זו כל קבוצת בתים, הם אינם מופקעים. אלא שיש ארבעים בתים בודדים שאיננו יודעים פרטים עליהם. ננסה שלא להוריד אף ערבי אחד גם מהם. אבל ייתכן שבתכנון יתברר שכביש או קו מים או ביוג אין דרך אחרת להעבירם, מבחינה טופוגרפית, אלא במקום שעליו עומד כרבע בית. היות ואמרו לנו שלא להתחיל לתכנן לפני שמפקיעים - לא יכולנו לדעת אם נזדקק לאותם ארבעים בתים או לא. אבל בזמן התכנון אני חוזר ואומר שננסה שלא להזיז אותם, עד כמה שאפשר. אלא שאי-אפשר להחליט מראש להוציא מכלל ההפקעה כל בית. קבוצות בתים הוצאנו.

יש שטח הקלאי קטן, של סור-באחר. על כך ידבר

מר לוי.

אינני מומחה לענין השפעת הדבר על מדיניות החוץ.

לי ברור שתהיה לכך השפעה שלילית מבחינת הופעתנו בחוץ. השאלה היא אם בדרך כלל אפשר להמשיך בלי זה. לדעתי במרנו עם הרזרבה לצרכי התעשייה, והגענו לקצה הגבול מבחינת הדירור. ואם איננו עושים את הצעד הזה - הרי כל התכניות על ירושלים גדולה יותר, הבאת עליה ופתרון לבעיית זוגות צעירים וכו' ייהפכו לדיבור ריק, אצא/אץ ונציאלץ לוותר עליהן.

אני רוצה להזכיר מספר דברים שלדעתי אפשר לעשות

כדי להקל על הענין המדיני, וגם על מצפוננו.

ראשית, אנו צריכים למצוא בתוך השטחים הללו שטח

גדול שעליו נבנה בכל שנה כ-200 יחידות לערבים. כשם שאנו דואגים להריסת מבנים מסוכנים של יהודים, בקנה-מידה גדול יותר - אנו הרי רוצים לבנות 4,000 עד 5,000 דירות ליהודים, כולל עליה - לדעתי עלינו לבנות גם 150 עד 250 דירות בתנאים דומים, עם הלוואות מסלחיות וכו', למקרים סוציאליים ואחרים גם של ערבים. כי העיר היא אחת. עד עכשיו היה לנו קשה לאתר שטחים כאלה, כי בכל פעם כשהגענו לשטח כלשהו, אמרו: הוא יפה מדי בשביל ערבים. יצא שכל שטח יפה מדי בשביל ערבים, כי בירושלים אין שטחים מכווערים. אנו צריכים אפוא לתת לערבים גם שטחים יפים.

ט. קולק:

בשתי ההפקעות הקודמות, של 119 הדונם ושל 3,000 הדונמים, היו כמה מקרים שצריך היה למעשה להחזיר, לפי הרוח שהיתה אז בישיבה. בחוץ 119 הדונמים למשל הופקע בטעות בית-ספר השייך לזוקף, שלא התכוונו אליו. במשך שלוש השנים הללו מאוכלס ביה"ס הזה ע"י ערבים, הוא שייך להם, אין הוא מפריע לנו במאומה, ואילו החזרנו אותו - היינו עושים בכך ג'סטת מבלי לפגוע בעצמנו. לא מצאנו אפשרות טכנית לעשות זאת. יש סוכר ערבי בחוץ העיר העתיקה שאומר: צפוף לי כאן. הם קנו 10-12 דונם בגבעה הצרפתית ומבקשים שבחזיר להם את השטח כדי לבנות עליו בית-ספר. אין לנו ה- *machinery* שתאפשר לנו לדון אם להחזיר או לאו. מתוך כל ההפקעות הללו הוגשו לנו תביעות על פחות מ-25 דונם, ואפשר היה לעשות זאת מבלי לפגוע במטרה.

שני הצעדים הללו: החזרת דברים שנראים לוועדה

כמוצדקים ואינם פוגעים במטרת האוכלוס היהודי אלא יש בכך היענות לתביעות צודקות ואיתור שטחים לריזור ערבי חליף תמורת אותם כמים שצריך להרוס - היו מוציאים משהו מן העוקץ שבענין ההפקעה, אילו עשינו הכל יחד.

ועכשיו בנוגע לרובע היהודי. מתוך כ-5,500 אנשים

שגרו שם - הוצאנו לעת-עתה 3,500. נכון שהדבר נעשה קשה יותר ויקר יותר מחודש לחודש.

הכוונה לרובע היהודי בעיר העתיקה בלבד?

ש. פרמ:

כן. מתוך 5,500 ערבים שגרו שם, הוצאנו לעת-עתה

ט. קולק:

3,500. איננו בטוחים גם אם אמנם צריך להוציא עוד

אחרון הערבים ששם, אבל אנו ממשיכים. לעת עתה עד כה היה הדבר זול מאוד, פרט למקרה אחד על-יד שער המוגרבים. עד כה החנהל הדבר בלי סקנדלים ומהומות. אם אפשר להמשיך בכך - ייתכן שזה יעלה קצת יותר כסף, אבל אין המצב כזה שאי-אפשר להוציא אותם.

לשאלותיו של השר שם-טוב:-

יצחק לוי:

בהמשך לדברי ראש העיר אני רוצה לומר שהחזרה

שנוחיה לנו כיום בירושלים לתעשייה אינה עולה על 250-300 דונם.

וזה במקומות בודדים ופזורים. שטח רצוף של
20 דונם אין לנו באף מקום.

ט. קולק:

נכון. אם הקשכתי היטב לדבריו של השר פרס בישיבה
שהיתה אצל שר המשפטים - הרי התביעות לשטחי

יצחק לוי:

תעשייה עולות על כל אפשרות שיש לנו היום, בנבולות אותם 300 דונם. לכן הבאנו
בחשבון גיין ארבעת האתרים הראשונים שטח של תעשייה, כי אנו חושבים שבמידה ואנו
מגדילים את ירושלים - עלינו לראוב לעבודה, והתעשייה היא כוודאי מקור לתעסוקה
לאחר מסיפוח שישבו בה.

זה כולל את קלנדריה?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

כן, 1,300 דונם.

יצחק לוי:

אדמה חקלאית: - בארבעת האתרים הראשונים, בנבולות
6,500 הדונמים, יש כ-1,200 דונם. אחת הסיבות שלא הכנסנו לרשימה את קלנדריה ב'
אזא (האתר התשיעי שברשימה) היא שכל 1,100 הדונמים שם הם אדמה חקלאית ומעובדת.
למעלה ממיליון מ-900 דונם שם הם מעובדים.

כמה בעלים יש שם בערך?

ש. פרס:

מה מגדלים שם?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מחזור של זרעים, של ירקות ופלחה.

יצחק לוי:

אינני יודע מהו מספר הבעלים, אבל אוכל למסור את
האינפורמציה במידה שנוכל לאתרה. מדובר שם בבעלים קטנים. שטח זה כאלף דונם
אינו דומה לאותם ארבעת השטחים שהבאנו היום להחלטה, שבהם יש מינימום בעלים
ומינימום בתים וכן מינימום אדמה חקלאית.

בקשר עם קלנדריה ב' - האם יש דרך אחרת להרחיב את
שדה התעופה?

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

שדה התעופה איננו כלול בזה. אלה הם 900 דונמים

ט. קולק:

ט. קולק:

נוספים, שלא הוזכרו כאן. על כך היה כבר מ'מ. אינני יודע את הפרטים, אבל אלה היו 900 דונם נוספים שלא כללנו ברשימה, וגם כמסלת ירון כבר ט פלה בזה, כך שמוכרחה להיות כאן אפשרות קלה יותר לאא לקחת את השטח הזה.

יצחק לוי:

לשאלתה של ראש הממשלה - אין לנו תשובה בענין זה.

ח. גבתי:

גם שדה-התעופה של לוד בנוי על אדמה חקלאית.

יצחק לוי:

ברמה לי שנשאלה שאלה (ואם לאו - אשיב על כך ככל אופן): האם יש בשטחים אלה שאנו מציעים היום להפקיע, אדמות כנסייה? אין אדמות כנסייה. הוצאנו אותן עד כמה שאפשר, כדי שלא תיכללנה בתוך ההצעות הללו.

ועכשיו תיקון לדברי ראש העיר לגבי 22 הדונם של הווקף. 22 הדונמים של הווקף והכנסיות בהפקעה הקודמת הם שטח של מושע כללי: 22 מתוך 80 דונם. הצעתנו היתה להחליף שטח זה בשטח אחר. הם לא הסכימו בשום פנים לקחת שטחים אחרים אלא רק את השטח המביע להם מתוך המושע, שהוא בוודאי מפורז. לכן הענין עדיין חלוי ועוסר.

ט. קולק:

הם פשוט אינם רוצים לקחת קרקעות של ערבי אחר.

שר המשפטים:

קיימנו היום בירור פרלימנרי. אין לי ספק שכל צעד של הפקעה בירושלים יגרור אחריו תגובה מצד הערבים. אפשר כמובן להסיק מכך מסקנות שלא להפקיע. ואם לא נפקיע - לא נבנה. אם לא נבנה - לא יהיו צעקות, אבל יהיו צרות גדולות יותר.

בדרך כלל אני טוה ביחס לערביי ירושלים לכל הקלות שבעולם. עשינו כל מיני "טאלטו מורטאלה", ששום ממשלה אינה עושה. היא איננה שולחת לאנשים רשיונות הביתה, ולא שחרור/ים וכו' ובלבד שישבו בשקט. אבל יש דברים שאיננו יכולים שלא לעשות. איננו יכולים שלא לפתח את ירושלים. ואיננו יכולים שלא לפתח את התעשייה בירושלים, וצריך להגדיל בהרבה את מספר היהודים בעיר. על כך כבר דובר, ואין צורך להרחיב עוד את הדיבור.

שר המשפטים:

אין אפוא ספק בדבר שכל אחד מאתנו במקומו של

שר החוץ היה יכול לומר שיהיה בענין זה תגובות שליליות.

אני בעד הפקעות. אני תומך בהצעת השר פרס שנצרך

גם את הצעת ההפקעה של קלנדיה ב', כלומר: שנפקיע את הסעיפים 1, 2, 3, 4 ו-9

שבהצעה. וכמובן שצריך לעשות כל מאמץ שבעולם, בדוח הדברים שדיבר עליהם ראש

העיר. צריך לדאוג לשיכון ערבים בירושלים, במידה שזה מתפתח. גם להם יש

זווגות צעירים הזקוקים לשיכון, וזאת צריכה להיות ראגתנו, תוך שיחוף פעולה עם

מוסדות שלהם. במידה שזה נובע לבוצרים - עם הפטריארך הזה והפטריארך הזה, כל

אחר לגבי בני עדתו. אורבה, איננו רוצים להפוך אותם לאבק-אדם. אלא אנו רוצים

שירגישו לא רק שהם מקבלים עזרה מהממשלה, אלא שהם בעזרים בעזרת הנציגים הדתיים

שלהם.

אינני חושב שעל כל הדברים הללו נדון היום, אבל

אין לי ספק שכדי לעשות את הפעולות הללו שאנו מחליטים עליהם, כדי למנוע

אפשרויות שדיבר עליהן ראש העיר ושצריך למנוע אותן - צריך לעשות את כל הדברים

הללו. כי אין לנו כל אינטרס בכך שבגלל 25 דוגם יהיו טענות כאילו מדובר על

אלפיים דוגם.

נצטרך להקים דשות כלשהי, או ועדת משנה של

שרים, שתטפל בדברים ותחליט עליהם מהר. כבר הסברתי שאי-אפשר לבוא בטענה אל

אמינהל מקרקעי ישראל למה אין מחזירים לפלוני בית-ספר או בית-חולים. הוא

איננו מוסמך לכך, ואש לא הטיל עליו את הדבר. יצחק לוי הוא קופאי של הקרקעות.

וקופאי איננו משלם אלא אם מצוהים עליו לשלם.

והערה נוספת, שגם אותה צריך יהיה להעלות במקום

אחר אבל אני רוצה להביאה בחשבון עכשיו: - אין זה פשוט להפוך את הענין של

קלנדיה לסתם שטח תעשייתי. זהו שטח השוכן בין שוועט ובין רמאללה, באיזורי

מגורים א'-א', דווקא של העליה הערבית, ולא הייתי רוצה שהם יבואו בטענות

כאילו מזהמים שם את האוויר ואת הבניינים שלהם וכדומה. בכלל, בענין זה צריך

להיות אינטרס של העיריה ושל המדינה שדבר זה לא יקרה, ובענין זה יש גם צביון

פוליטי.

שר המשפטים:

כולנו מסכימים לכך שמה שצריך להפקיע - צריך להפקיע בבת-אחת ולא טפין-טפין. זאת היתה עמדתנו גם כשבאנו אז להפקיע את 3,300 הדונם. אני טיפלתי אז בצד הפורמלי של ההפקעה, ואז לחצתי ושאלתי: זה הכל? אמרו לי אז: זה הכל. אז החתמנו אפוא את שר האוצר על צו ההפקעה. אח"כ התברר שאין זה הכל, ועכשיו יש הצעה חדשה. אבל כשאני בא לשקול מה טוב יותר, לקחת שטח של כ-18,000 דונם במכה אחת או לקחת זאת בשתי מכות (כי לחמש שנים מספיקים לנו 7,500 הדונמים) - אני בעד זה שדי לנו עכשיו ב-7,500. אם כי זה יעלה לנו יותר כסף. אני חושב שדווקא מתוך השיקולים של מריביות חוץ וגם של האזרחים בירושלים תהיה זו מכה גדולה מדי לקחת זאת בבת אחת - כמעט פצצה אטומית. יתרה מזו: כל המחשבות הטובות והיפות של ראש העיר ביחס לצורך לשכן וכו' - לא די לומר זאת. אם תעשה זאת, ויראו שבאמת עשית את הדבר הזה, שאותם ארבעים חיים לא הרסת אלא הרסת רק שנים-שלושה מפני ששם עובר כביש - יאמינו לך. כיום יש להם כל היסוד והצדק שלא להאמין להבטחות שלנו.

בכפירות לדברים אלה אני חושך אפוא בהצעת ההפקעה.

ש. פרס:

גם אני חושב שבישיבת היום אנו דנים על האופטימום המתקבל על הדעת של הפקעות. לשר שם-טוב אני רוצה להגיד שאפילו תפקיעו אלפיים דונם - גם זה לא יעבור בשקט. אלא אם תחליט שלא להפקיע כלל. אחרת לא תבטיח לך בשום מקרה שקט או הימנעות מתגובות לא צאצ בעימות. מצד שני, הליכה בכיוון השני והפקעת 18 אלף דונם - דבר זה יעורר באמת התנגדות שקשה יהיה לנו לעמוד בה. לכן האופטימום המוצע כאן מתקבל באמת על הדעת. מה גם ששמעתי שרוב השטחים הללו היו בין הקווים (שטח ארסון הנציב שלא עובר, וכו'), וטביעת ההפקעה אין להתנגדות צריכה להיות חזקה כל-כך.

שר המשפטים:

אבל היא תהיה.

ש. פרס:

איננו משלים את עצמנו.

ט. קולט:

שטח ארסון הנציב הוא רק אחד מתוך ארבעת השטחים.

ש. פרט:

אבל זהו שטח של 4,400 דונם.

אלמלא היתה לנו כאן בעיה עם הערבים בירושלים, אילו השטח של קלנדיה היה בידי יהודים - אין לי ספק שהיינו מפקיעים אותו גם אז, באותו הגיון. כי ירושלים צריכה להיות מרכז תעופתי בעתיד, מטעמים שונים, תעשייתי ומרכז/אווירונאוטי אף יהלום את רוח העיר, כי זהו שטח תעשייתי כמעט ללא לכלוך. יתר על כן, נדמה לי שהדבר ירחיף כרגע, כי התעשייה האווירית עומדת להרחיב עצמה. ואם ירושלים לא תיקח זאת עכשיו - ההרחבה הזאת תיעשה במקומות אחרים בארץ. ואם לא יהיה שטח - לא תיעשה ההרחבה כאן. כבר השלב הראשון של התעשייה האווירית היה על קרוב ל-40 אלף מטרים-מרובעים בנויים, כי דרוש גם מקום חניה למטוסים וכו'. לכן, אם תבוא לכאן התעשייה האווירית, ורשות האכלוס תגיד: אין כאן שטח להחנות מטוסים או שטח לחקן - למעשה הכרענו בכך על אי-הקטת התעשייה כבר היום. ואם על אלף דונם אדמה חקלאית יכולים להתקיים מאה תושבים, ערכים או יהודים - הרי שהדבר הזה יכול להיות מקור עבודה ל-7,000 איש, עם פיתוח לכל הסביבה. אילו דובר אפוא ביהודים - אין ספק שהיינו עושים זאת, והיינו עושים זאת עכשיו.

לכן, גם לעתידה של ירושלים וגם מכל בחינה אחרת

נדמה לי שאת סעיף 9 שבהצעה אסור לדחות.

ענין הרחיפות תופש גם מבחינת העליה. ראיתי את

הסטטיסטיקה. ואם לא נעשה משהו כדי לחבר את האכלוס היהודי בירושלים - הרי שב-1980 יעלו הערבים על 30%. מתוך ישוב של 335 אלף תושבים - יהיו למעלה מ-110 אלף ערבים. אם נרכז מידה גדולה של עליה יהודית בירושלים - ירד האחוז ל-16%. מה גם שאם יהיה רוב יהודי מאסיבי בעיר, יאפשר הדבר גם לנו להתייחס ביחס ליברלי הרבה יותר למיעוט הערבי שישנו היום.

הינ'ר רה"מ ג. מאיר:

מעירים לי כאן שלא השטח של אלף הדונם של קלנדיה ב' הוא הבא בחשבון להרחבת שדה התעופה.

ש. פרט:

אני מתכוון לתעשייה.

להארכת המסלול וירוש שטח של לפחות עור 800 דונם,
צפונית-מערבית לשטח זה, שטח שאינו כלול בכל
הצעותינו.

יצחק לוי:

אני מבין אפוא שלא בשטח קלנדיה א' ולא בשטח
קלנדיה ב' אין כל שטח להרחבת שדה התעופה.

נ. שם-טוב:

לא, לא להרחבת ומסלול.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

זה גם איננו בתחום הסיפוח העירוני.

ס. טולמ:

דברים אלה רק מחזקים את מה שאמרתי אני: ששטחים
אלה אינם כוללים את השטח הדרוש להרחבת שדה
התעופה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני רוצה להציע להחיל את ההחלטה הזאת של ההפקעה
גם על סעיף 6/שבהצעה, שועפס-ביית-חביבה, משתי
סיבות: (א) משום שנמצאים שם כבר היום יהודים.

ח. לבדאו:

כמה?

שר המשפטים:

כמה שיכלו להיכנס ליריות; נדמה לי בסביבות מאה
נפשות - כ-30-40 משפחות. כי המבטלה הייתה פיוזית
פשוטה. אילו היו יותר דירות - היו מתיישבים שם יותר יהודים. הלחץ ללכת לשם
הוא מתמיד. ולא מצד אלה שבחרו לעצמם וילות יפות במקום, אלא מצד מחפשי דירות
קטנות, של שנים-שלושה חדרים. גם דבר זה נחקל בקשיים רציני. הערבים מטרבים
להשכיר שם דירות, מפחד פנימי, זה למעלה משנתיים. יש שם אמנם דירות השייכות
למינהל מקרקעי ישראל, אבל גם אליהן אין מכניסים יהודים. עכ"פ, אלי היו פניות
של חמשים משפחות שיש להן משיכה נפשית למקום הזה, בבחינת "סובו ציון והקיפוה".

ח. לבדאו:

נימוק שני, והוא בסחורני: אם מדברים על הפקעת
נווה-יעקב וקלנדיה, וכוונה ליישב שם יהודים - הכרחי כאן לדעת עורך מסויים
לגבי קו התחבורה וגם לגבי כל שטח ההפקעה החדש. אם נסתכל בישוב היהודי אשר

ח. לנדאו:

מתפתח, עפ"י ההצעה של היום - נראה שהשטח הזה הוא הכרחי.

עלינו להתייחס גם לבעייה של התהודה הציבורית,

שהיה אותה תהודה גם אם גוסיף את הסעיף 6 שהצעתי. הבעיה היא של טון נוסף או אגאאאא אוקטאבה אחת נוספת, אבל הדבר מתקן כבר למעשה לאותו הרעש שיקום. נדמו לי אפוא שבענין זה לא כדאי לפרוט את הדברים לפרוטות. באותו רעש מוטב כבר שלא לעבור בחלקים. והמדובר הפעם לא במאה-אלף דונם אלא ב-7,000 דונם, ולא נורו יהיה להוסיף עליהם עוד 3,000 דונם נוספים, שיש בהם - כפי שאמרתי - כורח בטחוני. אגב, זה יוצר גם תמונה של ישוב יהודי שכמעט מקיף את ירושלים כולה, אם כי לא ברציפות. עי"כ אתה מקבל את הבדלן הצפוני הנמוך ביותר.

אני חוזר אפוא ומציע שתקבל היום החלטה בדבר

הפקעה לאלתר גם של הסעיף ה-6 שבהצעה - שועפס-ביה-חנינה.

כשליש מן הקרקעות המוצעות היום להפקעה הוא בבעלו של יהודים ושל המדינה.

מ. בגין:

27%

יצחק לוי:

אני חושב שמבחינת ההסבר הבינלאומי

מ. בגין:

האחוז הזה מספיק כדי להוכיח שאין כאן כוונה של

ניסול ערבים. הדבר דרוש לצרכי ציבור, בהתאם לחוק, ואין אנו מפלים. מה שדרוש לצורך החיפוי הזה והוא בבעלות ערבים - מפקיעים; בבעלות יהודים - מפקיעים, ועל בעלות המדינה אין צורך לדבר.

ההשקפה שלפיה מוטב להפקיע הכל בפעם אחת | מתוך

הנחה שתקום צעקה מסויימת, יותר מאשר חלקים-חלקים כשאותה צעקה תקום בכל פעם - היא הנותנת. ולכן אני חושב שדווקא מנקודת מבט זו צריך לאשר את כל החכנית כולה, על תשעת מעיפים, של הפקעת השטחים של 17,700 דונם שכ-5,000 מהם הם בבעלות יהודים והמדינה וכ-13 אלף בבעלות ערבים. נכון, תהיה צעקה מסויימת; היא תחלוף. מוטב לעשות את המעשה באופן חד-פעמי מאשר לחלקו. צריך לעשות זאת

ס. בגין:

סוהר, כי אנו עומדים עכשיו במאי, ואני בטוח שכאשר נתקרב ליולי -- כבר נדבר על ספטמבר, ומפטמבר הוא תאריך שהבאנו אותו בחשבון שלוש שנים תמימות -- לא תמיד לטובתנו, כפי שראינו בקשר עם הבתים שהיו צמודים לכותל המערבי. היום כבר שכחנו את שם האיש, אבל את הורדת הבתים דחינו לפחות שנתיים, והסתבר שללא כל צורך.

לכן אני מציע שהחלטה תתקבל היום, והנושא יוסדר

עוד בהורש מאי, כדי שיהיה לנו מרחק עד ספטמבר.

ומשהו בקשר עם קלנדריה. אינני מתמצא בפרטי התכנית,

ואינני מפרט לא א' ולא ב', כי אני מתכוון ל-ת'. אני רק מבקש שכל המתכננים יקחו בחשבון לא את ההפקעה אלא מה שייעשה בשטח שיופקע, ובלבד שלא תיטלטל הדרך להארכת המסלול של שדה-התעופה. בשעתו הגשתי הצעה להקים בעטירות שדה תעופה בינ-לאומי. לשם כך דרוש מסלול ארוך יותר מזה הקיים. ייתכן שבשנות השבעים יימצאו מטרסים שיוכלו לנחות בשדה תעופה קצר יותר. אבל בינתיים מטוט גדול אם ארבעה מנועים אינו יכול לנחות בעטירות. ויש חלום כזה שאפשר יהיה פעם לכתוב: "ניו-יורק-ירושלים - ג'ונסטון". נכון שאנו עומדים שלוד פירושה גם חל-אביב וגם ירושלים, אבל אין זה אותו דבר. צריך אפוא להסאיר אפשרות להאריך את המסלול.

אני קורא שבמקום מטויים צריך להקים תעשיה. אבל

אני מתכוון לכך שלא יוקמו מבנים, בין פרטיים ובין מבני תעשיה, אשר יסתמו את הדרך להארכת המסלול.

הכוונה היא לתעשיה אזרחית.

ש. פרס:

ייתכן שהממשלה לא תשובנע שהדבר דרוש, ודי לנו

ס. בגין:

בשדה-תעופה בינלאומי אחד. אבל ייתכן שאי-פעם

נחליט על הפיכת עטירות לשדה-תעופה בינלאומי, כי גם מבחינה בינלאומית נחליט שלא די בשדה תעופה אחת וגם מבחינת התיירות וכו'. משום כך הערתי את הדברים הללו, סבלי להיכנס לפרטים.

אני חושך בהצעתו של שר הדתות שלא להפקיע עכשיו

את שכונת שמעא. השטח איננו גדול, בסך הכל 120 דונם. הוא לא יבטל את ההסבר

ס. בגין:

שאנו יכולים לתת גם מבחינת הכסות לגבי ההפקעות של שלושת הסוגים. כי בסך הכל 120 דונם ירדו מבעלות יהודית כשמדובר ב-1,500 דונם, אבל טענתו של שר הדתות נראית לי כל עוד לא הכנסנו משפחות יהודיות רבות אל תוך החומות.

מדובר כאן ב-17 משפחות בסך הכל.

שר המשפטים:

17 משפחות שצריך להוציאן בלאו הכי.

ס. סולמ:

צריך לעשות אתן מה שעושים עם ארבעים הבתים הערביים - לבנות להם שם בתים אחרים.

ז. ורהפטי:

כבר נאמר שנמצאות שם 17 אצ משפחות שבלי שים לב לכל מה שמדברים כאן עכשיו על הפקעה - מוכרחים

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

להוציאן, כי הבתים מסוכנים.

אני מקבל את ההערות הללו. ואף על פי כן, אני

ס. בגין:

חושב שאולי אפשר, בינתיים, צאצא להקים מבנים

טובים יותר באותו מקום, על מנת שלא יגורו במבנים רעועים. כי הרי מדברים

כאן על תקופת מעבר: כל עוד לא הצלחנו להכניס מספר גדול של יהודים לתוך החומות. כי גם אם הערבים יוצאים - יהודים עדיין אינם נכנסים. אמנם, המספרים

בדבר החלפת כגורי הערבים מהרובע היהודי למקומות אחרים הם רציניים, אבל יהודים עדיין לא נכנסו לשם, לא יותר מ-300 נפש. לתקופת המעבר אפוא אל נוציא

את היהודים הללו. יש עוד שכונות שיש בהן בתים מסוכנים; צריך לתקן אותם או

להקים להם בתים אחרים. הרי התכנית היא לעשר שנים, ולא בבת אחת בעשה הכל.

נחכה אפוא עד שיימצאו תכניות אחרות.

זה מקטין את האחוז של אדמה יהודית סמלית

יצחק לוי:

לגבי אותם 6,500 מ-27% ל-16%.

לא. 120 דונם מתוך כ-5,000.

ס. בגין:

ח. סול:

אני בעד הצעת שר החקלאות בדבר 6,500 הדונם, מתוך הנחה שכך ישאר המצב כמה שנים. אני מוכן לחסוך גם בהצעה להוסיף את 1,100 הדונמים של קלנדיה ב', אם אין לכך התנגדות מיוחדת, ואם אין שם בתים שצריך להוריד. אבל אני מציע להוסיף שתי החלטות: א) הצעת ראש העיר כבד שייכון לערבים גם בירושלים; ב) אני מציע שיוחלט כי במידה ויש צורך להוריד בתים מטעמי תכנון של כבישים או מסיבות דומות אחרות - יורידו, אבל לא לשום צורך אחר, ושלא יהיה נישול שרירותי. כי דבר זה נוגד את המסגה שהיתה בישיבת הממשלה בה הוחלט בנדון ושלה עלינו להיות נאמנים.

אני מתנגד להצעה הכוללת של 17,700 דונם. אני חושב שדבר זה יעורר סערה גדולה שאין לנו צורך בה. בארבע השנים הבאות אנו יכולים להסתפק במספר הקטן יותר.

ח. כגין:

על 3,500 דונם מתוך 4,400 הדונמים של ארסון הנציב כבר הוחלט בשעתו, ואותם צריך להוריד מה-17,700.

ח. סול:

גם אם הוחלט - ההפקעה עוד לא נעשתה.

י. גלילי:

הקושי איננו בהחלטה אלא בביצוע.

ח. סול:

אני מתנגד להפקעות ספין-ספין. אבל אם ההצעה הנוכחית תספק את צרכינו לשיכון, תעשיה ופיתוח לכמה שנים - אני תומך בהצעה שלא נלך היום ל-17 אלף דונם, דבר שיעורר סערה גדולה שאין לנו צורך בה. נכון שגם כך יצטקו, אבל יש הבדל בין 7,000 לבין 17 אלף דונם.

לגבי שכונת שמעא - אין כל סיבה לעכב את פיתוח

הפארק הלאומי שהוא דבר חשוב מאד לירושלים, בעיקר כשמדובר על בתים שבחציים הם הרוסים ו-17 המשפחות בלאו הכי חייבות לעזוב. לנכות עבורם בתים ארעיים - זהו דבר משונה מאד עכשיו, כשבאים לתכנן, כי מי יודע כמה זמן יעמדו הבתים הללו. אני חושב שאין כל חשיבות למספר הזה של 17 משפחות מבחינת יהודים בירושלים.

ס. קול:

בונים שיכונים לאלפים, מקיפים את העיר באלפי משפחות, ויאכלסו גם את העיר העתיקה, ו-17 המשפחות הללו לא ישנו את המצב. בעיקר כשהאדמה שייכת לכנסיות נוצריות.

ולהערתו של שר הדתות על כך שביסמין-משה לא גרים

יהודים - אין זה נכון. גרים שם יהודים, אבל לא אלה שגרו שם קודם. עשו טובה ליהודים שגרו שם בתנאים לא אנושיים, ונתנו להם דירות טובות יותר, ועכשיו גרים שם יהודים אחרים, אמנים וכדומה. זוהי שכונה חוססת עכשיו; השכונה לא ריקה, היא שכונה יהודית.

אני מציע אפוא לחברי השרים שלא להיות צדיקים על

חשבונם של יהודים עניים שאומרים להם: למען ירושלים עליכם לגור בתנאים לא אנושיים מסוג שאנו חושבים שצדיקים לגור שם יהודים. אם אמנם רוצים שיהיו שם יותר יהודים - נבנה בשבילם שיכונים במקום נקי, שיש בו מקום, ואל נהיה צדיקים גדולים על חשבון יהודים טובלים ושלדיהם חיים ביחד עם המשפחה בתנאים קשים מאוד. אני חושב שעל-ידי כך יהיה טוב לשני הצדדים, גם לפיתוח העיר ותכנונה, וגם לאלה שאצאצאם שייכנסו לשם במקום אלה שיצאו. ואלה שיצאו אינם צדיקים לבכות על כך. כשם שהיה ביסמין משה יהיה גם עם אותן 17 משפחות, וירושלים היהודית לא תסבול אלא רק תרויח.

אולי אפשר להעבירם לרובע היהודי?

מ. בנין:

אינני מתנגד.

מ. קול:

מה שנוגע לשדה התעופה - בשעתו תמכתי בהצעה, ואני

מבקש שנקיים פעם דיון כללי על הבעיה הזאת. לא היום. שר התחבורה בשעתו התנגד נמרצות לכך, ואמר שעם הכביש החדש תקוצר הדרך לשדה-התעופה, וכו'. אולי לא עכשיו. אבל פעם צריך לדון על כך, במקום אחר.

לדנוע

אני מציע לשר שם-טוב שלא אצאצא/לדחות את ההחלטה

לישיבה אחרת. הענין נדון גם בממשלה וגם כאן. זוהי אמנם זכותו, אבל אני מבקש שלא יציע/ לדחות זאת, כי הענין צריך להתקבל במהירות האפשרית; צריך להחליט מיד על אותם 7,500 הדונמים.

י. גלילי:

מה גם שהנסיון מלמד שאם דוחים הפקעה של 6,500 דונם - מגיעים בעוד שבוע להצעה להפקיע יותר.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

ההזמנה לישיבה נשלחה גם למשרד החוץ וגם למשרד הפנים. הם יודעים מה עומד על סדר יומנו. אמנם, שר החוץ נסע הבוקר, אבל משרד החוץ כולו לא נסע. נכון שקיבלתי מתק ממשרד החוץ בו הם מבקשים שלא להחליט היום. אבל לצערי הרב שום דבר לא נשאר בגדר מוד, גם בישיבות אחרות ובדברים עוד יותר חמורים. מה יצא לנו אפוא מישיבת היום? יצא שהיתה ישיבה ודיברו בה על הפקעה, ועוד לא החליטו. כל הנזק כבר יהיה - מחוץ לארמות.

שר המשפטים:

יהיה עוד יותר. כי אז יש טעם לעשות קמפאניה בגד.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

חשבתי שאולי לא ידוע למשרד החוץ על מה אנו דנים היום, וביררתי. התברר ששני המשרדים שאריכים להיות מיוצגים כאן היום ידעו על מה מדובר. אלמלא היה זה דיון בענין עדין כזה - מקובל לדחות החלטה אם משהו מבקש זאת. אגב, לא יהיה זה לשבוע ימים, כי שר החוץ נסע עד לסוף החודש. ואנני יודעת שגם בארץ וגם בעולם, כולל עתונאי חוץ, כולם יטפלו בענין הפקעת קרקעות שלא הפקיעו.

י. תמיר:

בהפקעה הקודמת של 3,300 דונם נהרס ופונה בסך הכל בית אחד, וגם זה תוך הסכמה. זוהי עובדה שכדאי שיודעו אותה.

נ. שם-טוב:

גם לי ברורים בהחלט צרכי הפיתוח והאיכלוס של ירושלים. אבל אינני חושב שאנו צריכים להחליט על הענין מבלי לשמוע חוות-דעת של משרד החוץ. כולנו יודעים שיש השלכות של החלטה כזאת על יחסינו בחוץ. אני מבין שגם משרד החוץ מצידו מבקש שלא להחליט עכשיו, וגם זהו סימן שיש להם מה לומר בשאלה זו.

לא. הם מבקשים רחיה מפני שמשרד החוץ לא דן בזה ולא ידע מה לומר, משום שלא התייעצו עם השר.

הינ'ר רה"מ ג. מאיר:

אדרבה, זה אומר שאולי יש להם מה לומר. אם תהיה לענין

נ. שם-טוב:

תגובה שלילית - אני רוצה שידע מה תהא עצמתה. בחומר

שקיבלנו לפני הדיון בכתב: "הסעיף - קרקעות בירושלים". לא היה לפנינו חומר מפורט. אמנם, תיארתי לעצמי על מה מדובר, אבל חומר לא היה.

הינ'ר רה"מ ג. מאיר:

אילו שלחנו חומר - אני יכולה לבקוב בשמות של עתונאים שכבר היו כותבים על זה. אין זה לטעמי שכזה הוא המסר, אבל כך הדבר.

נ. שם-טוב:

אין לי טענה על שלא נשלח החומר אצמאצ המפורט. ישנה

רק העובדה, ואני רוצה לומר את הענין ולברר מה הן

האלטרנטיבות. זאת זכותי. מה שאני מבקש בסך הכל הוא שנדחה זאת לישיבה הבאה של הממשלה, כדי שאוכל להתייעץ. אינני מתאר לעצמי שיימצא אחד מבין היושבים כאן שילך להדליף את הענין החוצה. כי את הענין הזה מבטלים כבר חדשים או שבועות, ואיש עדיין לא הדליף אותו עד היום, ואינני רואה את השר דילך להדליף את ענין ההפקעה הזאת.

הינ'ר רה"מ ג. מאיר:

אחרי הישיבה אני מזמינה אותך להשאר כאן ואגיד לך

מה כבר הודלף, דברים שהוגשו לצבזורה ע"י עתונאים.

אני מצטערת, אבל זוהי האמת. הדברים מגיעים ממש עד לידי סיכון בטחוני. אינני אומרת ששר הולך להדליף. אבל השר חוזר למשרד, מדבר עם חבריו, ולחברים אלה יש חברים טובים והם מדברים. אף אחד איננו רוצה לסכן את המדינה, אבל כך מתגלגלים הדברים עד שמגיעים לעתונאים.

מה שנוגע להחלטה - אני מציעה שנחליט, ונביא זאת

לאישור הממשלה. בממשלה יוכלו משרד הפנים או משרד החוץ או השר שם-טוב להגיד מה שיש להם להגיד. אינני רוצה שנמפוג את כל הצדדים השליליים שבענין, בלי שום דבר חיובי.

י. גלילי:

גם אני רוצה להציע שנרשום לידיעתנו שהשר שם-טוב ביקש

שהות ללמוד את החומר ולחנות את דעתו, תוך התייעצות

12.5.70

י. גלילי:

עם חברים, כי זהו נושא מסדר-גורל רציני ביותר; אך לא ראינו אפשרות להיענות לבקשתו זו, אם כי שמורה לו הזכות בישיבת הממשלה הקרובה להביע את ערעורו - אם יחליט לערער. שהרי הנושא כולו יכול לאישור הממשלה.

שר המשפטים:

בין יתר הנימוקים שהביא השר שם-טוב היה נימוק אחד שהתמיה אותי ביותר: הנימוק שהוא רוצה להתייעץ.

ו. שם-טוב:

אני רוצה להתייעץ עם השר ושני שלי בממשלה.

היו"ר דה'מ ג. מאיר:

אין זה דבר שלא נשמע עוד מעולם.

שר המשפטים:

לפי עניות דעתי - זהו בדיוק הדבר הלא לגיטימי.

שרים יושבים בממשלה כדי לחוות את דעתם. וזוהי

אחת הסיבות, גברתי, שהמעגל של הממשלה רחב הרבה יותר.

היו"ר דה'מ ג. מאיר:

אינני אצא אוהבת כשצועקים עלינו בעולם; איש מאתנו

לא נשבע שיעשה הכל כדי שיצקו. אבל אם אי-אפשר

לפתח את ירושלים, ואם אנו מגיעים לגבול של קבלת עולים בירושלים, או שבדרך

להגיד לצעירים שבדלו בירושלים: אתם אוהבים אותה, אבל תאהבו אותה מרחוק כי

אי-אפשר להקים לכם שיכונים או תעשייה כדי שאלה שיחיו בירושלים יוכלו לעבוד בה -

הרי בין צעקות ובין ענין ירושלים, אני בוחרת בירושלים. אין ברירה.

ו. שם-טוב:

ייתכן שגם אני. אני רק רוצה לומר זאת.

היו"ר דה'מ ג. מאיר:

אינני אומרת שאתה רוצה בירושלים פחות ממני. אתה

בר כל הזמן בירושלים, ואני לא. אין זה ענין של

נאמנות לירושלים. אבל צריך לראות את הדברים למעשה. אילו היו לנו אדמות בלי

הפקעה - היינו אומרים: בלי הפקעה. אבל אם אין ברירה, וזוהי באמת פגיעה

קטגורית - אין ברירה. בארבעת הסעיפים מדובר על אדמה לא מעובדת, עם 30-40 בתים.

כבר הפקענו גם שטחים של יהודים בארץ. לא התחלנו בכך שמפקיעים רק אדמה ערבית.

גם הסעיף התשיעי מדובר על אלה רוצים שאין עליהם בתים. צריך לחפש עוד; אולי אפשר

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לחת להם אלף דונם במקום אחר. הרי אין אנו לוקחים מהם את השטח -- וזהו. הם יקבלו פיצוי. מול זה עומדת השאלה: לפתח את ירושלים או לא לפתחה. אם מישהו יגיד: זה לא דרוש כלל, יש אפשרויות אחרות -- נוח. אבל חזקה על אלה שטיפלו בדבר, מינהל מקרקעי ישראל והעיריה, שהם יודעים שאילו היו אדמות אחרות היו אומרים לנו: אמנם, אפשר להפקיע זאת, אבל יש ברירה, יש שטחים אחרים, רק של יהודים או רק של המדינה, ואין הכרח בהפקעה. זה היה כמובן יותר נעים. אבל זה איננו, והברירה היא או ^{לא} לפתח את ירושלים או להפקיע -- ואני מעדיפה להפקיע, עם צעקות.

אני מצטערת שהמשרדים לא הביעו את דעתם. אבל אם יהיו להם ערעורים -- יוכלו להביאם לישיבת הממשלה.

ס. סולמ:

אני רוצה רק להזכיר שהצעת על דעת מינהל מקרקעי

ישראל לצרף לזה עוד כ-24 דונם שכולם על שטח ירוק שבין שער יפו ובין הכביש, וכולם שייכים לכנסיות (פרט ל-3 דונם השייכים ל-30 בעלים יהודיים שאי-אפשר לאתרם; $\frac{1}{2}$ דונם לכל אחד). הכנסיות מבקשות שנפקיע זאת, כי אחרת אינן יכולות למסור לנו את השטח. גם בתוך השטח של שכונת שמעא יש 10 דונם של הכנסייה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

שמענו גם שיש שם 17 משפחות הגרות בבתי מסוככים. האם שר הדתות עומד על הצעתו?

ז. ורהפטינג:

כן, ומקווה שאותן 17 המשפחות יקבלו בתים אחרים שם במקום.

ס. סולמ:

במקום הזה אסור לבנות. הוא צפוף ורעוב, והבניה שם עולה פי שלושה. אסור לבנות שם בדרך כלל, גם אם לא יוקם שם גן. משרד השיכון לעולם לא יסכים לבנות שם.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

כל אחד מאתנו ביקר פעם בשכונה זו, ואני על כל פנים עם ילדי לא הייתי גרה שם -- אם לא יהיה דבר שהוא חשוב ממדרגה ראשונה למדינת ישראל או לירושלים. אילו ידעתי שאם לא

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אגור שם עם הילדים - מתקבל חלילה התכנית של גולדמן, הייתי הולכת לשם. אבל התכנית לא מתקבל גם בלי זה, ולא ייתכן לדרוש מיהודים שיגורו שם במרתפים הללו.

מ. בנין:

שאלתי מדוע אי-אפשר להעביר אותן 17 משפחות, או לפחות חלקן, לעיר שבין החומות. האם זה ניתן? אם הדבר יוצע להם והם יסרבו - זוהי שאלה אחרת. הם הם יקבלו - לדעתי גם שר הדתות

ישלים עם זה.

ט. מולק:

זה יעלה פי שלושה יותר מאשר בכל מקום אחר.

י. חמיר:

אני משוכנע שאפשר למצוא דירות טובות יותר ויותר מהר מאשר בעיר העתיקה. אלו משפחות גדולות, ועבורן בתים בעיר העתיקה הם יקרים מדי. כל בניה של למעלה מ-120 מט'ר - יש לנו עבודה שלושה-ארבעה מועמדים, והדבר רק יעכב את אכלוסן של המשפחות הללו. הבעיה איננה של אכלוסם, אבל לא בעיר העתיקה ולא בחורשיים שצריך להרוס את הבתים הללו.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי בעד הצעת שר הדתות להוציא את שכונת שמעא סן ההצעה?

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה - 2
נגד - 7

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי בעד ארבעת הסעיפים הראשונים של ההצעה?

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה - 10

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי בעד צירוף הסעיף התשיעי של ההצעה?

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה - 9

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי להצעה בדבר 22 הדונמים הנוספים שהציע ראש העיר, לכלול אותם בתוך 120 הדונמים - ביחד כ-150 אני קובעת שאין התנגדות.

ח. לנדא:

אני הצעתי לצרף גם את הסעיף ה-6 - שועפט-בית-חנינו

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

מי להצעה?

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה - 2

נגד - 7

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

כולם דיברו על כן שארבעת הסעיפים הראשונים,

פלוגת הסעיף 9 שעליו הסכמנו, יטפיקו לחמש שנים.

חמש שנים הן זמן רב, ואח"כ נראה.

שר המשפטים:

עלינו עוד להצביע על הצעתו של השר בגין, לכלול

את כל הסעיפים שבהצעה.

מ. בגין:

לאחר ההצבעה על הסעיף הששי - מה תהן לי הצבעה

נוספת? אילו קיבלנו את סעיף 6, הייתי מציע

להצביע על הכל.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

לאור ההחלטה שבתקבלו - נופלת עתה הצעתו של שר

החקלאות בסעיף א'.

ח. גבתי:

נכון, ואני מציע להסתפק בסעיף ב' של הצעת ההחלטה.

הוחלט: א. (ב-7 נגד 2 קולות) לירות את ההצעה להוציא את שכונת

שמעא מאיתורי הקרקעות אשר תוסקענה;

ב. (ב-10 קולות) לאשר, כפוף לאישורה הסופי של הממשלה, את

הפקעתם של 4,400 דונם באיזור ארמון הנציב; 700 דונם

בשכונת נווה-יעקב; 1,300 דונם בקלנדיה א' ו-150 דונם

בשכונת שמעה, לפי האיתורים הסוזכרים בהמלצות המצורפות

להחלטה, בתוספת 30 דונם לשטח בשכונת שמעה;

ג. (ב-9 קולות) להפקיע, כפוף לאישורה הסופי של הממשלה, שטח

של 1,100 דונם בקלנדיה ב', לפי האיתורים אשר נקבעו

בהמלצות המצורפות להחלטה.

ד. (ב-7 קבלות נגד 2) לדחות/את ההצעה להפקיע גם

4,000 דונם בשועפט-ביית-חנינה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני חוזרת ומבקשת שהדבר לא יורלף.

ח. לגדאן:

אני מציע להכריז על הישיבה הזאת כוועדת שרים
לענייני בטחון.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

זה בלתי אפשרי.

האם אפשר להטיל צנזורה על הדבר?

שר המשפטים:

לא מדובר כאן אמנם ביחסי חוץ, אבל זהו ענין
בטחוני.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

נתייעץ ובחליט אם אפשר להטיל צנזורה או לא. אין
זה ענייני בטחון, אבל אין זה משחרר אף אחד מן

החובה שלא לדבר.

מה קורה עם דברים שמטילים עליהם צנזורה? הדבר

מגיע לעתונאי. הוא מביש את הסיפור לצנזורה. הצנזורה מוחקת. אבל הדיבר הגיע
לעתונאים; יודעים על כך כבר עשרות אנשים, ואח"כ גם מאות. כלומר: הידיעה בשלעצמה
כבר מתפרסמת, ונמצאים בארץ עתונאי חוץ שגם אליהם מגיעים הדברים. ואלה לא תמיד
מגישים לצנזורה; יש להם כל מיני דרכים משלהם. הדואר גם דאג לאפשרות של שיחת-
חוץ מיד, שמה אפשר למסור כל מיני דברים. כולם מעוניינים בירושלים, ועושים מה
שעושים - אבל אצא אחר-כך מדברים. והדבר הזה יכול להטיל אותנו לתוך סערה עוד
לפני שיהיו בידינו אפילו עשרה מטרים אדמה. אני חוזרת אפוא ומבקשת: אולי הפעם
נעשה דבר יוצא מן הכלל, ולא נדבר.

מ. קול:

האם מובנת מאליה הצעת, שנתמכה ע"י ראש העיר,

שבתיים שצריך יהיה להוריד מטעמי תכנון, כביש וכו' -

יורדו, אבל לא תהיה הפקעה ונישול של ערבים סבתיים שאין הכרח להורידם, בתוך

השטח הזה?

ראש העיר אמר שמה שלא יהיה הכרח להוריד - לא יורידו.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אני חושב שמיותר להעיר זאת פעם שלישית באותה ישיבה.

ש. הלל:

אני הצעתי זאת כהצעה להחלטה, אדוני שר המשטרה.

מ. סול:

אין צורך בהצעה, כשראש העיר הודיע שזה כלול בהצעתו. איש לא העיר שזה לא בחוץ.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

המעיף השני בסדר-היום קשור לועתי במעיף שקיבלנו זה עתה, ואני מציע לרון עליו עכשיו.

ז. ורהפטיג:

לגבי ההחלטות שנחקבלו - כשנבצע זאת, יהיה רעש גדול בעולם, אבל הצעתי שני דברים שיכולים לעזור

מ. סול:

קצת: נבדוק שנים-שלושה מקרים של עיוותים שבהם אפשר אולי להחזיר אדמות של אנשים שלקחו אותן מהם, ויחד עם זה לבנות כ-200 עד 300 בתים לערבים בכל שנה. אולי את מוכנה להטיל על מישהו לבדוק גם את זה? נמצא איזה הסדר שנוכל לבדוק את שלוש-ארבע התביעות להחזרת שטחים, בסך-הכל לא יותר מ-20 רובם.

שמעתי שאין התנגדות לזה.

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

אלא שכיום אין לנו טכניקה איך לבצע זאת.

מ. סול:

איננו יכולים להחליט כאן על טכניקה. אם אין

היו"ר רה"מ ג. מאיר:

התנגדות עקרונית - יש משרד המשפטים. לא כאן נפתור

זאת. תחפש אתה דרך, ביחד עם המינהל ומשרד המשפטים. הוא הדין בדבר שיכון לערבים. אתה ראש העיר, יש לך גתינים ערביים, ואתה מחוייב לבנות עבורם. לא כאן נחליט איפה. לא השטח הזה ולא שטחים אחרים אינם פסולים. ראש העיר דואג לכולם, וידאג גם להם.

שר המשפטים: לשיבה הבאה אביא הצעה, בחתייעצות עם אחרים, בדבר הקמת רשות לאכלוס ירושלים. אם זה לא יתקבל - נצטרך למסור את הרברים הללו לעיריה.

2. הרחבת שטח בית הקברות בהר הזיתים

ז. ורהפטיג: הבעיה של בית קברות בירושלים היא בעיה שאנו מתלבטים בה שנים רבות. בתי-העלמין הקיימים - כמעט מלאים, וכב' לפני כארבע או חמש שנים הביע הדבר ער לממשלה, וועדת שרים - ואח"כ הממשלה - החליטה בגרין. אמ

מלכתחילה הייתה הצעה להקים בית-עלמין בסביבת הישובים אורה ועמינדב. ועדת מוסחים איתרה שטח די גדול, עד שקפץ עלינו רוגזם של שוי המושבים הללו, שלא רצו בסביבתם בית-עלמין, והממשלה החליטה שלא לאשר את האיתור הזה, בעיקר בגלל טענתם של גורמי בטחון שהמקום איננו מתאים מבחינה בטחונית, כי הוא נמצא אז על הגבול^{ים}. אז קבעה הממשלה אחרת, ואיתרה את הר-איתן, כ-20 קילומטרים מירושלים. דרוש הוין תועפות לפתח את השטח, כולל אצאצש הכביש מירושלים אליו וכו'. זה היה ענין של הרבה מיליוני לירות. מה גם שהדבר היה מקשה על ירושלים.

כל זה היה לפני מלחמת ששת הימים. באה מלחמת ששת הימים, וקיבלנו בחזרה את בית-הקברות בהר הזיתים. כיום המצב הוא שאם ננצל את כל המקומות הפנויים הן בהר הזיתים, הן במנהוריה והן בהר המנוחות - הכל ביחד יכול לתת פתרון לכמה שנים, לא יותר מעשר שנים. כל שטח שנקבל כחוספת לבית העלמין - פיתוחו גם הוא אצאצ נמשך מספר שנים. כך שאם העיר צריכה לדאוג לעצמה לבית-עלמין צריך להתחיל לדאוג לכך כבר עכשיו.

בהמשך לבית-הקברות בהר הזיתים יש שטח שלפי תכנית מתאר העיר איננו מתאים לשום דבר אחר אלא להמשיך בית העלמין. זהו אותו סוג אדמה, אין שם בניינים ואין תכנית להקים שם בניינים. אינני רוצה להיכנס לבעיות של תכנון, אבל אני מסתמך על הסמכות האומרת שאין שם מקום לבנות בתים למגורים. זהו המקום המתאים ביותר לשמש המשיך של בית העלמין בהר הזיתים. יש גם לזכור שבית-

ז. ורהפטיג:

הקברות בהר הזיתים בחלקו הוא מוסלמי, וגם שם יצטרכו לרדת מהר-הבית ששם הם קוברים עכשיו.

אותר אפוא שטח של 500 דונם, על גבעה המתאימה

רק לבית-עלמין. לאחר שיחות רבות ובירורים עם מומחים קיבלנו אפוא הצעות מן המומחים השונים, ובקבע שאם נפקיע היום שטח של 140 דונם - אפשר יהיה להגדיל במשך הזמן ולהבטיח בית-עלמין בשכיל ירושלים בהר הזיתים לעשרות שנים. אין זה דבר שלא ניתן לעשותו, כי אין שם ענין של סכנים ולא של אדמה חקלאית.

לפני מכתב ששלח מהנדס העיר, בו נאמר כי השטח

שהוצע ע"י תכנית המתאר לעיר העתיקה וסביבתה לצורך הרחבת בית העלמין בהר הזיתים הוא כ-140 דונם. ע"י תכנית האב לירושלים ניתן להגדיל שטח זה עד ל-300-350 דונם. אולם הגדלה זו ניתנת להיעשות רק ע"י מינוי מספר בנייני מגורים דלילים בשטח. כלומר: אם יוחלט אי-טעם להרחיב את השטח עד ל-350 דונם - צריך יהיה לפנות אז כמה מבנים דלילים. כל המומחים אומרים שזהו שטח מתחילת בריאתו כאילו נועד להרחבת בית העלמין בהר הזיתים. ללכת אפוא עכשיו לחפש מקומות אחרים, דבר שרק יגרום כבל להושבי ירושלים ויעלה הון תועפות - אני חושב שהשטח הזה עדיף, והוא המתאים ביותר, היות ואין צורך להפקיע פעמים את הדבר. כי גם אם עכשיו מדובר על 140 דונם (אם כי אני כשלעצמי הצעתי 200 דונם) - סתור הדבר את הבעיות לעשרות מאז שנים. אני יודע שיש הערה של משרד האוצר האומרת שהדבר עלול לעלות הרבה כסף. אבל כל הצעה אחרת תעלה פי כמה. כל כמה שישלמו כאן - יהיה הרבה פחות מאשר פיתוחו של כל שטח אחר. כי זהו סמך המשך, ולא דורש הרבה פיתוח. את השבילים שסוללים עכשיו בהר הזיתים אפשר להמשיך גם שם. ואם יוטל על מומחים לברוק - אני בטוח שהדבר יעלה הרבה פחות. אני דן בענין זה כל-כך הרבה שנים, שאני יודע לא פחות ממשרד האוצר שזה ילה פחות מכל שטח אחר שיופקע.

לאור זה אני מציע שיוחלט להפקיע זאת, ולפרסם

את הדבר ביחד עם החלטת ההפקעה שקיבלנו. בוועדה לענין ירושלים כבר לפני שנתיים היתה הסכמה עקרונית שצריך לעשות זאת.

אני מתנגד להצעה. ראשית, אני חושב שהסכום גבוה ב. קול:

מאד, והוא למעלה מכוחנו. אני שומע שזה ענין של

כ-10 מיליון ל"י. איבנו צריכים להכניס מחלוקת בין יהודים. אם יתחילו שוב

לקבור בהר הזיתים - יהיה ריב גדול בין יהודים, מי יזכה להיקבר בהר הזיתים

ומי לא.

יהיה מקום בשביל כולם.

ז. ורהפטיג:

לא יהיה מקום בשביל כולם. עכ"פ, אני מבקש שלא

מ. קול:

לזלזל בענין זה. אתם יודעים מה פירוש "הר הזיתים"

בשביל יהודים מאמינים: אלה הקבורים שם - יקומו לתחייה ראשונים.

אני מציע לדחות את ההצעה, מכיוון שהיא יקרה מאד

ואינה פותרת את בעיית בית-העלמין של ירושלים לעתיד, בעיה שמוכרחים לפתור אות

ואף היה דיון לפני מלחמת ששת הימים. מה גם שעכשיו אנו חפשים יותר מבחינת

הגבול. הר-הזיתים מילא את תפקידו בהסתוריה של עם ישראל, וכך הוא צריך להיות

שמור, ולא צריך להתחיל שוב לקבור בו, ובפרט לאור היוקר ולאור העובדה שאין

זה פותר את בעיית בית-העלמין של ירושלים.

הייתי חבר ועדת השרים שעסקה בנושא זה, וגם אני

מכיר את הענין ומבקש אפוא ששר הדתות יחשוב מחדש על הענין הזה שרק יעורר

בעיות סבוכות מאד בין יהודים בירושלים. אני מבקש אפוא ששר הדתות לא יביא

אותנו להצבעה, אלא ישקול זאת שוב. כולנו מכירים את הנימוקים הנפשיים שהביאו

אותו להצעתו, אבל אני חוזר על בקשתי.

אני מבין שהיתה ועדת שרים שלא הגיעה למסקנה

ז. שרף:

חיובית, מטעמים של שיקולי בטחון.

היא הגיעה למסקנה: להקים את בית הקברות על

ח. גבתי:

הר איתן. על האיתור שליד הכפרים אורה ועמינדב

לא החליטו בגלל נימוקים בטחוניים.

ח. גבתי:

אגב, המרחק מהר איתן ועד לבית ה"ח הדסה - שדר
הדתות אשר שהוא 20 ק"מ מירושלים - קטן יותר מאשר המרחק מ"הדסה" להר-הרצל.

ז. שרה:

אני חציע שלא להחליט היום על ההצעה הזאת, אלא
שהיא תידון שוב באותה ועדת שרים שהיתה אז.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

אומרים לי שהיתה ועדת שרים שסיימה את עבודתה
והציעה שטח, לפני מלחמת ששת הימים. לכל היותר
אפשר לבקש מאותה ועדה לדון שוב בענין, לאור העובדה שאנו נמצאים עתה אחרי
מלחמת ששת הימים. אם היא תחליט שבענין זה אין הבדל - היא תביא את הצעתה. גם
אם תהיה מוכנה עכשיו לשנות את דעתה מאז - תביא את הצעתה.

ז. ורהפטינג:

אני מבקש שראש העיר יהיה באותה ועדה, וגם השר
בגין.

הוחלט:

1. להעביר את שאלת מיקומו של הטטח הדרוש להרחבת אתרי
הקבורה היהודיים בירושלים, לרבות הצעתו של שר הדתות
לבני הרחבת בית העלמין בהר הזיתים, לריונייה והחלטתה
של ועדת השרים אשר נחשנה ביום ג' באב תשכ"ה (1.8.65),
כדי "לבדוק את ההצעות לאיתור שטח לצרכי בית עלמין
עירוני בירושלים ולהחליט על המקום המתאים למטרה הנ"ל";
2. הרכב הוועדה: שר הפנים - יו"ר; שר הדואר; שר הדתות;
שר החקלאות ושר החשפטים;
3. לצרף לוועדת השרים האמורה את השר מ. בגין, ולהזמין
לישיבותיה את ראש עיריית ירושלים.

היו"ר רה"ט ג. מאיר:

אבקש את השרים חברי ועדת השרים לענייני בטחון
להשאר למספר דקות. הישיבה סגורה.

סדרי ביטוח

משיב גורמה

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועדת השרים העליונה לענין ירושלים
ד' באדר ב' תש"ל - 12.3.70

נכחו השרים :

ג. מאיר - יו"ר,
א. אבן,
י. אלון,
ס. בנין,
א.ל. דולצין,
ס. דיין,
ש. הלל,
ז. ורהפטיג,
ח. לבדאו,
ש. פרט,
ס. קול,
א. רימלס,
ו. שם-טוב,
ז. שרף.

נעדרו השרים:
ה.מ. שפירא (הולה),
י.ש. שפירא (בחור"ל).

- מזכיר הממשלה	ס. ארגון
- משרד האוצר	א. אבסון
- עיריית ירושלים	ס. בנבנשתי
- לשכת שר הבטחון	טא"ל א. בראון
- משרד הבטחון	תא"ל ש. בזית
- משרד האוצר	א. גפני
- לשכת ראש הממשלה	ש. דיניץ
- ראש ש.ב.כ.	י. הרטלין
- מזכיר צבאי לראש הממשלה	תא"ל י. ליאור
- מזכירות הממשלה	ס. ניר
- משרד האוצר	ע. סיון
- משרד המשטרה	ד. עופר
- ראש עיריית ירושלים	ש. קולק
- המפקח הכללי של המשטרה	פ. קופל
- לשכת שר המשטרה	צ. רפיה
- היועץ המשפטי לממשלה	ס. שמגר
- ט. קוטלר	דשמה

1. ארגון ותפעול הבטחון בהר-הבית ובכנסיית הקבר הקדוש
2. המצב ברחבת הכותל

סדר היום:

היו"ר ג. מאיר:

אני פותחת את הישיבה.

סר המטענה, ש. הלל:

בקשתי להעלות בפני הוועדה שני נושאים.
אחד שאני מקווה שהוא שכני גרידא, והוא
אישור דין וחשבון שהוגש לאחר הסריקה במסגד "אל-אקצה", על הבטחון
ברחבת הר הבית והמסגדים. כזכור הושל על ועדה להביא תכנית לקיים
את הכסיות ואת הבטחון על הר-הבית. הוועדה הכינה דין וחשבון מפורט
ביותר שהוגש לוועדת הסרים לפנינו ירושלים בסוף חודש אוקטובר 1969.
הדברים נמצאים בביצוע. אין גם בעיה תקציבית עם משרד האוצר. הענין
בעיקרו מבוצע. כוח האדם שנמצא הוא פחות מכפי שמתוכנן. במצבה יש
פחות אנשים מאשר בתקן, אבל זו צרה כללית, ולמעשה כל מה שהיינו רוצים
בסלב זה הוא ספוסד מטעלתי סמונה את הוועדה הזאת, יאשר את קבלת
הדין וחשבון לפחות מכחיבה פורסלית. כמובן שאם לשרים יש הערות,
זו ההזדמנות להסמיץ אותן.

בכל הדין וחשבון המפורט הזה, הדשים
החשובים למעשה הם 14-18. מדובר שם על סדרי הסמירה בהר הבית.
בהסתמך על הסיכוסים של ועדת החקירה מדובר על כך שסער הסוגרבים יהיה
פחות כל הזמן על ידנו, שהסידורים בתוך המסגדים הם באחריותם בפיקוח
שלנו, גם פיקוח של בטחון וגם פיקוח של בטיחות.

חלק גדול מהדברים שהושלו על אנשי
אאא ה"וועקף" בוצע על ידם כבר הלכה למעשה. הם תיגברו את הסמירה,
הם עורכים בדיקות בתוך הסלים וכיוצא באלה. יש דברים שהולכים
יותר בעצלתיים, וזה ענין סידור כיבוי אש וכו'. זה צריך להתבצע
בכטסם. זה מתבצע בקצב יותר איטי מאשר היינו רוצים.

ראש המטענה, ג. מאיר:

מדוע ענין כיבוי אש מושל עליהם?

סר המטענה, ש. הלל:

אני מדבר על כיבוי אש בתוך המסגדים.
אנחנו מתיחסים לכך, שמה שקורה בתוך
המסגד זה ענין שלהם, אבל כל הנושא נמצא בפיקוח משרתי. אנחנו לא
מבצעים עבודות בתוך המסגדים, אלא בענינים דחופים של בטיחות ובטחון.
אגב, עד עכשיו הם לא שתחו את המסגדים. בענין זה הם נמצאים בויכוח
פנימי ומצוקה מסויימת.

בענין הכניסה להר הבית איננו לוחצים
עליהם בינתיים לא לכאן ולא לכאן, לאחר ששתחבו את סער הסוגרבים.
וזה טוב בגלל אותו ענין, שדינו של מסגד כדין כנסיה או בית-כנסת,
ואיננו רוצים לכפות סידורים משלנו עליהם.

ראש המטענה, ג. מאיר:

בינתיים הם לא מבצעים את ההוראות. אם
יקרה איזה שהוא דבר, לא יוציל אם נאמר
שהם לא עשו מה סצריכים היו לעשות. אנחנו כבר יודעים זאת מהנסיון.

סר המטענה, ש. הלל:

נאמר להם שאם הם לא יבצעו זאת, אנחנו
נעשה את הובר. השוש הזה ברור להם.
ניתנה להם ארכה. הם התחילו בסידורים. הם יודעים שאם לא יעשו זאת
מעצמם, אנחנו נעשה זאת בעצמנו.

השר ו. שם-שוב:

האם מדובר ביחידה סיוחדת במטערת ישראל?
האם אותה יחידה תהיה אחראית באותם
הסדרים גם לגבי הר הבית אז וגם לגבי המקומות הנוצריים?

סר המטענה, ש. הלל:

מצאנו מקום נוצרי אחד שראוי לשיפול
סיוחד בירושלים, וזו כנסית הקבר הקדוש.
איננו מקימים יחידות סיוחדות לכל כניסה, רק ליחידת הקבר שיש לה
פעם יוצא מן הכלל. אותה יחידה סמונה גם שם על סמירה, אבל
בצורה הרבה פחות חריפה. בהר הבית יש בעיה כפולה, גם של בטיחות
וגם של הצד הפוליטי. בסלבים מסויימים היו רוצים לטגור את הכל.
האלמנט של נוכחות, שהוא חשוב בהר הבית, פחות חשוב בכנסית הקבר.

שר הפיתוח, ח. לבדאו: כעמוד 12 מדובר על התקנת תקנות ביצוע. האם הותקנו תקנות הביצוע?

היועץ המשפטי לממשלה, ש. שפיר: אין עדיין תקנות ביצוע. משרד הדתות צריך לאשר זאת לגבי הכותל, ויתר הגורמים צריכים להיות היוזמים לתקנות האחרות.

שר המשטרה, ש. הלל: כל דת במקום הקדוש לה.

היועץ המשפטי לממשלה, ש. שפיר: בקטנו בהספקה שאיבנו כופים על הדתות הטובות הוראות בדבר הסדרים הפנימיים במקומות הקדושים לכל דת ודת. אלה תקופות סצריכות לקבוע מי יכול להכנס לכנסית הקבר. אם יגידו: תנו לנו סידור זה או אחר לגבי הימצאות בתוך הכנסיה - נעשה זאת. לא נכתיב לכניסת הקבר אין צריכים להתנהג בתוך הכנסיה בפנים. לענין הכותל, שר הדתות צריך לפרסם את התקנות.

שר הפיתוח, ח. לבדאו: בקשר לפעולות הסיור של המשטרה במקום. התייחסת רק לנושא הסריקות. הנושאים הבטחוניים מורכבים לעתים הרבה יותר. האם יש/ס"ק סיורים די קבועים ובתכיפות כזאת שניתן לעקוב עין גם לגבי הנחת מוקשים וריסונים? מה מידת תכיפות הסיורים שיכולה לעקוב עין על תופעות מסוג זה? האם יש עיקוב עד המכסימום האפשרי?

המפקח הכללי של המשטרה, פ. קופל: בקורה זו נלקחה בחשבון. אם זה מספיק או לא - אי-אפשר להעריך. אנחנו חושבים שזה מספיק. יחידה זו מסוקפת על הר הבית. יש לה מתקן, מטרד וקטר ומתוך המקום הזה היא יוצאת לסיורים ברחבי הר הבית. כל הזמן יש אנשים קבועים עם קטר בתצפיות וסיורים וכל מה שצריך. הערכתנו היא שזה מספיק.

ראש עיריית ירושלים, ש. קולק: הצבנו שם כבאי קבוע מהקבאות העירוניות ארגנו להם קורסים לכבאות והם מסתתפים בהם. תכננו רשת מים על ידי מהנדס עירוני האשא ערבי שעובד אצלנו, סקיבלנו אותו מהעירייה הקודמת. דברים אלה התקדמו בצורה מסודרת.

המפקח הכללי של המשטרה, פ. קופל: זה בנוסף לכך שיש להם ספירה מסלהם. הם ארגנו מערכת חדשה של ספירה. הם פיתרו את הזקנים ולקחו אנשים חדשים. זאת תוספת מעל מה שאנחנו קבענו.

השר פ. בגין: האם אנחנו מתבקשים לאשר את התכנית? אני מוכן לעשות זאת, לאחר שאקרא בה.

שר המשטרה, ש. הלל: סלחנו את זה לטריים בחדש אוקטובר.

ראש הממשלה, ג. מאיר: לאור מה שאני מצאא זוכרת מהעבר, אני מציעה שבהזדמנות באותה, כתב חוק יכתוב על הסנויים שהם הכניסו מאז הסריקה, מה היה קודם ומה עשו עכשיו. זו צריכה להיות כתבה שתם כך, בליץ כוונה הלילה. שיידעו בעולם שמה שהיה קודם, מצידנו היה בסדר.

שר המשטרה, ש. הלל: זה מושגה למשרד ההסברה?

ראש הממשלה, ג. מאיר: למשרד המשטרה.

שר הפיתוח, ח. לבדאו: באשר שכל הכבאים וכל המנגנון ישנם והענין עובד. האם בענין זה נעשה משהו כדי לבטח את הקטר עם הוראות סרכת עמון?

ראש המסעלה, ג. פאיר:

זה לא ענין ספציפי לבעיה זו.

שר המסעלה, ש. הלל:

אפשר לשאול זאת גם לגבי מורים וגורמים אחרים.

שר הבטחון, ש. דיין:

למי לכשוף אותו, להיכל שלמה? ככל הדברים שבארץ, שטגד עומר יקבל הוראות ממרכז מוסלמי - לא בענינים שהוא כשוף לנו; בענינים שהוא כשוף לנו יושבת עם המסעלה עם בסק שלה - זה מה שמהות מדיא אותי בענין הזיקה לארצות מוסלמיות.

שר המסעלה, ש. הלל:

סעיף שני סאני מביא נוגע לא יסירות להר הבית, אלא להחבת הכותל. בעטים שלושה סוגי דברים ברחבת הכותל, שלפי דעתי אין עליהם ביקורת ופיקוח ולא ברור באחריות מי הם בעטים. במכתב שהגשתי לראש המסעלה נגעתי בנקודה אחת, אבל כדי להסלים את התשובה אני רוצה להבהיר את הדברים האחרים.

ראשית, בעשות פעולות חפירה ארכיאולוגיות ולא ארכיאולוגיות. יש מסלחת ארכיאולוגיות בראשותו של פרופ' מזר שעושה ווראי עבודה ברוכה וחשובה באופן יוצא מן הכלל.

לא לפי אף אחד מהחוקים הקיימים במדינת ישראל, אלא מכיוון שבמצב של הבנה בטלכ סטויים כשנראה היה שעלול להיגרם בזק לכותל, הוקמה ועדת בטיחות, שלפי מיטב ידיעתי פועלת באופן חלקי וטלקטיבי לגמרי.

ראש המסעלה, ג. פאיר:

על ידי מי?

שר המסעלה, ש. הלל:

על ידי ועדת הסרים לעניני המקומות הקדושים. המסלחת של פרופ' מזר חופרת כבר בתוך הסטח של הר הבית. כל אלה בעיות שאנחנו חייבים לתת עליהן את הדעת. הייתי חושב שועדת סרים סיה לה אחריות פורמלית לגבי הנעשה בירוסלים, אינה יכולה שלא להתענין ולאסר או שלא לאסר את מה שקורה שם.

באופן מקביל מתנהלות הפירות של מסרד הדתות. זה מעין קו רוחב 38. כאן בכלל יש מצב שאינו ברור לי. אם המסלחת הארכיאולוגית אינה פועלת לפי החוקים, לפי איזה סדר מסרד הדתות סנהל הפירות. זאת אני באמת איני יודע. איבני יודע אם הוציאו על כך סכרז או לא. זה התחיל בצנעה. ישנו שם "בית שראוס" שהיה מלא עפר וצריכים היו לבקור אותו ולפנותאותו. בינתיים התחילו לחפור מתחת לשליט של ירוסלים העתיקה שבתוך החומות. התחילו לגלות דרכים ומנהרות, דרכים מענינות וחשובות באופן יוצא מן הכלל. אני מציע לראש המסעלה לבקר שם בהזדמנות הקרובה, כי זה מענין באופן לא רגיל.

לא יתכן שמסרד הדתות ינהל הפירות, לא ארכיאולוגיות ולא אחרות, סבבחינת הביקורת של ועדת הבטיחות זה עוד פחות בטוח. סידת ביקורת של ועדת הבטיחות עוד פחות ברורה במקרה זה מאשר בהפירות של פרופ' מזר. לא פעם כאשר נכנסים לשם רואים מה וסב אבן שעומדת לזוז ממקומה. לא קרה בינתיים שום אסון, אבל מתחלש יכול לקרות. זו נקודה אחת סאני מציצ.

נקודה סניה היא הפעילות הדתית בטטח הר הבית. פעם יסבה אותה ועדת סרים לעניני מקומות קדושים או ועדה סטוטפת, וקבעה סמתחת לסחכמה לא בונים ולא פקיסים בית כנסת. לקראת הימים הנוראים היתה התלהבות דתית ותוך כדי זה נכנסו ספרי תורה סיפין ומספאל. בענין זה נפשים דברים בלתי-סבירים לגמרי. כל החלק סמתחת לירוסלים בו גילו רחובות וכבישים סימי שלמה, אי-אפשר כבר להכנס אליו בלי כיפה על הראש, דבר סוודאי לא היה קיים בימי שלמה ולא בימי הורדוס. כל הסטח נעשה בית כנסת אחד גדול. יכולות

להיות לכך הסלכות גם ציבוריות ישראליות וגם מעבר לזה.

הדבר הסליסי הוא, שתוך כדי התלכדות הפעולות טביב רחבת הכותל, הקמת ישיבות, הקמת תלמודי תורה וכיוצא באלה, מתבצעות לא רק עבודות חפירה אלא גם עבודות הריסה וסיכון, שנעשות גם הן על ידי משרד הדתות. אני לא בא לערער על זה, אבל תוך כדי כך מסתבר שנעשים דברים שיש בהם כדי לסכן את רחבת הכותל מסס. כדי להבטיח את הבטיחות של הכותל תפסנו את המחכמה, עם כל הקושי הבינלאומי והשניטי שהיה בכך ואמרנו: לכאן באים אלפי יהודים בלילות שבת, צריך שחיללים יעמדו על המספר, צריך שאנשי המסמרה יעמדו על המספר כדי שלא יוכל לבוא מישהו ולזרוק רימון. עשינו זאת. בפרהק של שלוסים משר מישהו פורץ קירות, מסאיר פתחים בלילה, מסאיר פחילות גתוחות, ועל ידי כך אפשר להכנס לרחבת הכותל, אותה הקפנו מכל עבר. היום אפשר להכנס לשם דרך סמטת הסלסלת. כל ערבי שהולך לשם יכול להכנס דרך אותן פחילות ומחיצות שנהרסו ומוצא את עצמו בדיוק סול רחבת הכותל עם המתפללים. עד כדי כך הגיע הדבר, שנשאלת השאלה, מה הועילו הכפיים בתקנתם?

בעקבות זה היה ביקור של כוחות הבטחון ושל המסמרה. נכון שבעקבות הביקורת הכניסו כל מיני טערי ברזל לחלק מהפתחים שנפתחו. אינני בטוח אם הם מסדר או לא בסדר. אני מציין כאן בקודה כשהובית מובהקת.

אני מציע שנחליט, שהיות ורחבת הכותל על אלפי המתפללים שם היא עניין רגיש מסדרגה ראשונה, לא יקבל על עצמו אף אחד מאתנו לשנות שם משהו, להרוס קירות, לפתוח פתחים ומחילות, בלי לקבל על זה - אינני רוצה לומר לפי הסמכות - אבל בלי לקבל על זה את אישור הבטחון המתאים. יכול להיות שלו היו פונים ואומרים סרועים לפרוץ פירצה מסויימת, הינו אומרים שצריך להעמיד שם שני סומרים ביום ובלילה. אחרת נוצר מצב שמסס סול רחבת הכותל שם מתפללים כל כך הרבה אנשים, יכול כל אחד להכנס דרך רחוב הסלסלת ולהשיל רימונים, כמו בעזה.

בייבתי את שלושת הבעיות הקיימות. באופן טפציפי אני מעלה את הבקודה האחרונה ומציע שתתקבל החלטה דחופה, שכל פעולה שנעשית ברחבת הכותל וקטורה לשבויים כלשהם, נעשה הדבר בתיאום ואישור כוחות הבטחון, בלי לקבוע בינתיים אם משרד הדתות יבצע את העבודות או לא, אם משרד הדתות או משרד הסיכון או כל משרד אחר. אחרת לא נוכל לומר לעצמנו שנקטנו באמצעים סבירים כדי למנוע אסונות. תמיד יכולה להיות תקלה, אבל זה יותר מידי.

שר הבטחון, מ. דיין: כאשר אתה אומר "כוחות הבטחון", אתה מתכוון למסמרה או לצבא?

שר המסמרה, ש. הלל: למסמרה.

שר הבטחון, מ. דיין: בבקודה זו אינני חולק על שר המסמרה. אבל אני חולק על הגישה מסנה יוצר מצב של "אל תעשה" בטעה שאנחנו צריכים, לדעתי, באיזור זה להרחיב את ה"כן תעשה". מה אומר השר הלל? הוא אומר שלא יעשו זאת ולא יעשו זאת בלי לקבל אישור. אני חושש שלא יעשו ולא יקבלו אישור. וזאת בטעה שכל האיזור, לפי דעתי, סתי בעיות; האחת מדברים שנעשים בעשאמצא לא תמיד נעשים, לפי הערכתי, בראיה ציבורית כוללת אלא מידי פעם תוך ראיה ציבורית חלקית או סקטורלית, אם זה של מחלקת העתיקות או של משרד הדתות, כסכל אחד רואה את הדברים מנקחת ראותו. יתכן שבמבטחון רואה לפעמים את הדברים מנקודת ראותו. לכן אני חוזר ואומר, מדברים שנעשים אינם נעשים, לדעתי, בראיה ציבורית כוללת, אלא מידי פעם מתוך בקודת ראיה ציבורית חלקית או מנקודת ראות כשהון, או מנקודת ראות ארכיאולוגית, או מנקודת ראות של משרד הדתות.

סנית, במך הכל איננו עושים שם די ודי מהר, את מה שצריך לעשות, ובעיקר עכשיו, כאשר עניין הר הבית מניטה בא לאיזה שהוא מסדר. יש שיפול מחוץ להר הבית, מחוץ לחצרות

המסגדים, מהכותל המערבי צפונה, באיזור סמטת השלטת, בית-שטראוס ורחבת הכותל, החפירות הארכיאולוגיות, מחוץ לחצרות המסגדים. צאצאין בענין זה צריך להחליט מה צריך ומה רוצים לעשות, ולעשות זאת. על ידי כך שבהליט טאף אחד אינו עושה כלום בלי לקבל אישור, אף אחד לא יעשה כלום ולא יצטרך אישור. אפשר להאמין זאת על עצמנו. עכשיו, כשיש הסדר, והסדר מניח את הדעת, אני חושב שזה אחד ההיסגים הגדולים בתוך חצרות המסגד. אינני רואה כל פסול בכך שהם מקבלים את ההוראות מרבת-עמון בענינים הדתיים שלהם. אם השאפתא מקבלת את ההוראות מקבלים הוראות מהקאדי אל כתיב מרבת-עמון, אינני רואה בכך כל אסון. בעניני הבטחון יושבים גם אנשי הצבא, הצבאנים והמטרה. האם שרתי כנסית הקבר מקבלים את הוראותיהם מהותיקאן? מדוע לא יקבלו הוראות מרוסא? כך אין אסון אם שרתי "מסגד עומר" מקבלים הוראות מרבת-עמון.

אני חרד לחלק שלנו. עכשיו, כשהדבר בא על תיקונו, ובצורה מניחה את הדעת, יש שם תחנת מטרה קבועה, יש שם הוראות מה לעשות, עכשיו הזמן לעשות ולקבוע את התכנית ולהגשים אותה. צריך לנקות את בית שטראוס, צריך לדעת לעשות שם להאצטבאט לרחוב השלטת, כדי שלמקום הזה כמו רחבת הכותל פהינה יותר כניסות. יכול לקרות שבמקום הזה יקרה פעם אסון רק בגלל היעדר די כניסות, בעיקר אם מישהו יזרוק רימון או חומר נפץ. יש לעשות, להרוס, לחפור ולעשות. יש שם חפירות ארכיאולוגיות של פרופ' מזר שכוונתם לחשוף ולהגיע לכדוכים התחתונים. יש בעיות של בטיחות. צריך להבטיח את הבטיחות. אבל לא צריך להגיע למצב של אי-עשיה. המחכמה עכשיו בידינו ועוד כמה בנינים בסביבה ההיא, וזה טוב מאד. אני מניח שלפחות בשורה הנראה לעין לא ישתנה שם דבר ולא נחזיר זאת. הכניסה למחכמה היא לא מחצר המסגד. גם זאת צריך לנצל. יכול להיות שיהיה פעם מצב אחר. היה פעם מצב אחר. יכול להיות שיהיה מצב אחר ועל יסוד "תן וקח" בצורך להחזיר את המחכמה. אינני יודע. אני מציע שבכל אחת מהנקודות שהעלה שר המטרה תהיה החלטה. בצדק העלה שר המטרה את בעית החפירות הארכיאולוגיות ואת ענין בתי-הכנסת הבלתי-ליגליים שעשו פתחת למחכמה. אינני רוצה שיתחשו אלי כאל מסלול הספר הלבן בהתייחסות בחסדן, ואינני רוצה שיתחשו אלי כאל מסלול ספרד ושיעשו בתי כנסת של אנוסים. אם צריך להקים התיישובות בחברון, נקים התיישובות. אם צריך להקים בתי-כנסת, יוקמו בתי כנסת. אינני דתי, אבל אינני צורר ישראל. לא צריך לעשות זאת במהירות. צריך לקבוע מה עושים בכל האיזור והוא וכן לעשות, ולא רק לדאוג לכך שיקבלו רסיון כאשר מישהו ירצה לעשות משהו. הממשלה או וועדה שתקבע לכך תקבע תכנית כוללת ויש להפסיל טרולים ולבצע את התכנית בהקדם האפשרי. זה לא יכול להיעשות על ידי עשיה חלקית וספרטיבית של גופים שונים. כל אחד עושה בחלקו לפי רוח אלוהים הצונחת עליו. צריכה להיות תכנית מה עושים בכל האיזור ההוא.

שר הדתות, ז. ורהפשיג:

בעניני בטיחות אנחנו עומדים בקשר ומקבלות הוראות של המטרה, ואינני

חושב שהיה מקרה בו לא קבלנו את הוראות המטרה. אני חושב שגם לא פרצנו שם דרך חדשה שיכולה להעמיד בסכנה איזו שהיא.

בממשלה הקודמת היתה קיימת ועדה למקומות הקדושים, שהסגירה על כל הפעולות. הממשלה הזאת החליטה שוועדת ירושלים "תבלע" לתוכה את הוועדה ההיא. אני חושב שעשינו דברים גדולים. יום אנחנו עושים דברים גדולים. הייתי מציע שלפני שבקיים דיון, בקיים סיור במקום. לא נוכל לקיים די ון בלי לסייר במקום. אני מציע שבקיים זאת. יש שרים שסיירו באופן חלקי שם ושם אבל לא ראו את התמונה הכללית. כדי לראות את התמונה הכללית, יש לערוך במקום ביקור. יש שם ביקורי אנשים, נשים ושף. רק לאחר מכן נוכל לקיים דיון.

שר הבטחון, מ. דיין:

אינני מסיר את הצעתי. כאשר ארצה לסייר, אני יודע לסייר.

ראש הממשלה, ג. פאיר:

סיור חשוב כשלעצמו. אני מציעה שבקיים אותו. אבל לא זו הטאלה. נניח שיהיה סיור, ואין ספק שכולנו נהנה מזה. הכעיה היא שעד כמה שאפשר צריך

שיתיה סדר כמדינה. וזאת כלפי הדברים שסדר הדתות עושה, וזה בנוגע להפירות ארכיאולוגיות. כאשר בשלנו את ועדת המקומות הקדושים, אסרנו שהועדה הזאת תהיה ועדה אחת. אני מתארת לעצמי שמה שבחוץ הוא שתהיה ועדת משנה למקומות הקדושים, אבל יש לי ספק אם גם זה פותר את כל הבעיה. האם מה שעושה פרופ' מזר אינו במקום קדוש? אני שואלת אם החיפוש במקום קדוש מתנהלות לפי חקים אחרים כאשר החפירות של פרופ' מזר?

בהחלט כן.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

אני לא מתארת לעצמי שיש חוק מיוחד להפירות במקומות קדושים.

ראש הממשלה, ג. מאיר:

החוק הוא אותו חוק.

היועץ המשפטי לממשלה, ש. שמגר:

ועדה למקומות קדושים, עיסוקה בתחום הדת. אבל יש הפארות. בכל מקום שמתקיימות חפירות, בקטר לכך יש חוק. ועדת משנה לענייני מקומות קדושים זה דבר אחד. אבל לדעתי זה לא פותר את הבעיה של חפירות כאשר הן חפירות בין לצרכים דתיים ובין שלא לצרכים דתיים. יש חוק וצריך לסטור עליו. אינני יודעת אם לצורך כזה צריך להקים ועדה מיוחדת, או להפעיל את החוק בענין החפירות גם במקומות הקדושים.

ראש הממשלה, ג. מאיר:

לפרופ' מזר יש רסיון של אנף העתיקות כדי לחפור במקום בו הוא חופר.

היועץ המשפטי לממשלה, ש. שמגר:

האם לחפירות של סטוד דתות יש רסיון?

שר הדואר, א. רימלס:

האזנתי להסברת שר הדתות ולא מצאתי תשובה לסתי בעיות שהועלו כאן.

השר ו. שם-טוב:

הבעיה הראשונה לגבי החפירות. אני יודע שלפרופ' מזר יש שם סעון הנדסי מתמיד. שום דבר לא נעשה בלי שיקוח הנדסי. שמענו משר המטטרה דבר המורמאד, שהחפירות האלה יש בהן לפעמים סכנה של התמוטטות של אבן מה וסם. מי אחראי על אסון שיכול לקרות? האם שר הדתות מקבל על עצמו אחריות בענין זה כשהוא מבצע חפירות? האם יש לו רסיון שהחוק מטיל עליו כדי לחפור? אם יקרה חלילה משהו, יספיע הדבר על כל החפירות בכללן, בתוך זה החפירות הארכיאולוגיות שאנחנו טאד מעוניינים בהן.

הנושא השני שהועלה הוא נושא השנויים

שמבוצעים במקום, פתיחת סערים, פתיחת פתקים ללא איסור מוקדם של כוחות הבטחון המתאימים והאחראי על הבטחון. האם שר הדתות מקבל את ההצעה שהוצעה, שלא יבוצע שום דבר, שודאי שיש לכך השלכת על המצב הבטחוני שם, בלי איסור מוקדם של כוחות הבטחון?

העירי השלישית היא כלפי שר הבטחון.

אני מבין שאם תהיה הצעה מה לעשות...

אני אביא הצעה.

שר הבטחון, מ. דיין:

אם תהיה הצעה, בקיים דיון סבחינת עצם ההצעה ונקבע עמדה.

השר ו. שם-טוב:

ראש עיריית ירוסלים, ש. קולק: כל הדברים הקטנים שנזכרו כאן הם בהחלט חשובים. וודאי קיימת סאלה אם סטוד דתות דווקא צריך לחפור, כי הם התרחקו טאות משרים מכל מקום קדוש. חופרים ועושים עבודה יפה, אבל הסאלה היא, אם ווקא סטוד הדתות צריך לחפור מאתימל מטר מהכותל. עוד שנה-שנתיים יגיעו לשער ישו ושם ויגלו את הכל. ואם זה תפקידם או לא? זו הסאלה. שוב מדברים נעשים, אבל מיטחו צריך להחליש מי אחראי לדברים. במחלקת העתיקות נאמר לי שלא הוצא על כך רסיון ואין על כך שיקוח ארכיאולוגי. לכל הצנין אין תכנית כוללת. אני כוללת בזה גם את הרובע היהודי. הרובע היהודי הוא הגישה לכותל. נעשים שם דברים, לפעמים גם בלי הועדה המכינה ובלי אלה שאחראים לכך סבחינת בניה ותכנון. היתה עבודה

נהדרת, בלי קשר למה שחושבים שפעם יתיה ככל הסכלול הזה. כל המקום הזה הוא המקום המרכזי של העם היהודי. לא חשוב מי תופס זאת יותר מבחינה דתית ומי יותר מבחינה לאומית. אבל בוודאי שזה המקום המרכזי לכל יהודי. יום אחד צריך לכל העניין הזה להיות צורה אחידה. הינם כל אחד עושה לעצמו מה שהוא רוצה בלי כל התחשבות עם גורמים אחרים. במשך כל השנים בקטנו סתיה איזה שהוא תכנון, איזו מחשבה מרכזית לכל האידור, כולל הגישה לרובע היהודי. אבל בינתיים כל אחד עושה לעצמו. יתכן שהיו צריכים להחליט סתיה שם בית כנסת. אבל היתה החלטה ברורה שלא יקום שם בית כנסת. ואחר כך הקיסר. כרגע הכל שקט סביב הכותל, אבל היו ימים מאד חמים והיו התנגשויות בין החופרים של פרופ' מור לבין החופרים של משרד הדתות. אין סיבה שמחר לא יקרה שוב אותו דבר, ואז נשכח כולנו בדחיפות למען שלום בינינו לבין עצמנו. לו היתה מחשבה מרכזית היו חושבים על הדברים האלה מראש ולא רק לאחר שקרו.

השר ס. בגין:

אני מציע שאת ועדת המטבה שעומדת

ראש הממשלה להקים, היא תקים עד

היטיבה הבאה. לדעתי העניין דחוף מאד. הועדה הגדולה, כפי שנוכחנו

לעת מאז הקמת הממשלה, מתכנסת לעתים רחוקות באופן יחסי. אפשר להבין

את הסיבות לכך. ועדת מטבה קטנה תוכל להתכנס לעתים יותר קרובות.

לפני חדש דצמבר 1969, כאשר היתה

קיימת ועדה למקומות קדושים, היתה לנו בעיה מה נעשה לאחר שנוריד

את הבניינים האחרונים שהיו צמודים לכותל הפערבי. מאז, לאחר הסכסוך

בקטר לחפירות, היו דיונים רבים, איך להסתיך בחפירות ההיסטוריות שיש

להן מסמעות אדירה גם מבחינה סדינית וגם מבחינה לאומית-יהודית,

ואיך לאפשר ליהודים הרוצים להתפלל ליד אותו חלק של הכותל המערבי שהיה

בסתר מעינינו במשך דורות, לעשות זאת. הגענו לאיזו שהיא פשרה. מאז

הוקם העניין. יתכן שהגישה היא שעל ידי הקפאה נפתרות בעיות. אני לא

סייך לחסידי התאוריה הזאת.

לפני זמן מה ביקרתי בשער המוגרבים.

הייתי בהר הבית והתרשמתי היתה קשה מאד. קודם כל יש שם לכלוך.

זה מטב פוגע ברגשות של כל בן-תרבות. חסור עוד יותר הוא כאשר הלכלוך

נמצא מתחת להר הבית. גם מבחינת המסגדים זה חסור. שם צריך להיות

נקיון מכטימלי. לא קשה להעמיד שם אדם שידאג לנקיון מתמיד אחרי

שבאים מבקרים. היו שם שאריות של אוכל. צריך לשלל בכך. צריך

לשטח את המקום סתיה בו כבוד.

סום דבר לא נעשה בקטר לגישה לחלק

של הכותל המערבי שהוא דרוסה פסער המוגרבים. צריך לשתור את הבעיה.

לדעתי אפשר לשתור זאת אחרי שלום. אבל צריך להחליט. יש בעיה של

חפירות נוספות. ביקרתי בחפירות שם מצאו אפר שעל פי כל הסימנים נותר

מחורבן בית המקדש. זה משהו שמזכיר את פוטפאה. אדם שרואה דברים

כאלה עומד בפעם. שאלתי איך הגיעו לסם. נהרדתי לסמוע את התשובה.

עמדו לבנות שם בית, הגיע הבולדוזר והתחיל לחפור, ובמקרה הגיעו

למקום והבחינו בו. חפרו עוד מטר, וגילו את מה שגילו. יש שם חלק

מתחב היהודי. אין לי סום שפע שמתחת לאטמה טבצטברה במקום במשך מאות

בשנים נמצאים דברים קדושים ויקרים לכולנו. היות ובונים בית סיכון

והבולדוזר עבר במקום, מגיעים לאוצרות ההיסטוריה שלנו.

צריך לקבל החלטה איפה נבנה

ואיפה נסתין לפי סעה עם הבנית. אחרת הושך הדבר שנעשה על

ידי קפריזה של הגורל או של החופר או של הבונה.

הבניה אוטרה בועדה זו. נעשה

שר החינוך, י. אלון:

סקר ארכיאולוגי.

ביקרתי מתחת לבנין המחכמה

השר ס. בגין:

ואני מאשר את דברי שר הדתות. נעשו

סם דברים מפלאים, בעיקר בקטר לגילוי אבני הכותל המערבי שלפני 1800

נים, אצאח כנראה. אבל צריך שכל זה יהיה מתואם ונדע מה נעשה ואיך

פועלים. הבעיה הבטחונית היא בלי טפק רצינית מאוד.

על סער סני לתוך העיר העתיקה מרחבת הכותל, מול הפתח היחיד הקיים היום, אל שכונת הארמנים, הוחלט לפני שבתיים ומעלה. היינו בסיור ואמרנו שקיומו של פתח אחד בלבד ברוך בסכנות פוטנציאליות. הפתח הזה גם כן לא נעשה עדיין. בכל זאת חלפו שבתיים.

יש משהו כמה סאמר סר הבטחון ובמה סאמרה ראש הממשלה. מושב סתהיה עסיה מתוכננת. עד לישיבה הבאה אני מציע שתוקם ועדת המסנה. היא תוכל להתכנס לעתים יותר תכופות והיא תוכל לערוך גם סיור. יוסל עליה מטעם הועדה, בטסך חדש ימים להביא תכנית עם המלצות, ואז יתקיים דיון.

ראש הממשלה, ג. פאיר: אתה מדבר על ועדה לפקודות קדושים. יש לי רושם שאלה סני דברים טובים. הצורך לעבד תכנית כוללת הוא לאו דווקא של פקודות קדושים.

השר פ. בגין: אני מטעים לוועדה כזו.

ראש הממשלה, ג. פאיר: יכול להיות שנחוצה ועדת מסנה קבועה לפקודות קדושים. לפי מה שנשמע עד עכשיו, נדמה לי שנחוצה ועדה אד-הוק כדי להציע לנו תכנית כוללת.

סר הבטחון פ. דייין: רצייתי להציע שתקום ועדה שהיא תביא תוך חדש ימים לוועדה זאת הצעה לתכנית לשיקום ולפעולה באיזור הכותל. ענין הרובע היהודי בעיר העתיקה כולו הוא נושא בפני עצמו.

ראש עיית ירושלים, ש. קולק: אני מדבר על הגישות.

סר הבטחון פ. דייין: אני מדבר על איזור רחבת הכותל. אני מציע שזו לא תהיה ועדת שרים כי אם בציגי משרדים. זו ועדה שכנית והיא צריכה ליצג שראש משרדים ממשלתיים, אבל לאו דווקא שרים. אני מציע שהועדה תהיה מורכבת מנציג ראש הממשלה, העיריה, המסשרה, משרד הדתות, החינוך, המשפטים. משרד המסשרה יתאם אתנו, עם משרד הבטחון, את הדברים. אינני חושב שגם המסשרה וגם הצבא צריכים להיות בוועדה כזאת. חזקה על המסשרה שתתאם את הדברים אתנו. הועדה תצטרך להתחיל מ-4'. היא צריכה לראות מה מחלקת העתיקות מתכוונת לעשות, מה משרד הדתות מתכוון לעשות. לכל אחד יש תכניות. היא צריכה להציע מה לאשר ולמה לא לאשר ולהביא לסולחן תכנית כוללת. הם יאמרו איפה יהיו, אם יהיו, בתי-כנסת, מה יעשה על ידי משרד הדתות ומה על ידי מחלקת העתיקות. הסולחן הזה יאשר את התכנית או ישנה דברים.

סר החינוך, י. אלון: אני רוצה להרגיע את הסולחן, שכד בכד עם תכנון הרובע היהודי בעיר העתיקה נערך סקר ארכיאולוגי. טיבו של סקר שהוא אינו יכול לחשוף את כל הסמון בעומק האדמה, אלא לפי סקורות היסטוריים ועין של מומחה שעובר בסטה ומגלה אם יש מקום להנחיה שהמקום הזה עשוי להכיל בתוכו משהו ארכיאולוגי חשוב או לא. עבודת הפיקוח והכניה בעטית כצורה כזאת, שהטלב הראסון, טלב החפירה נעשה פחות או יותר בזהירות. יש צוות סיווח שעוסק בכך. הם לא זזים בלי ארכיאולוג. לא קרה שהרסו את הדבר היקר. ברגה סמתעורר חשד שיש משהו עתיק בסטה, נפסקת העבודה. מזמינים ארכיאולוג. ברגע שנוכחו לדעת שיש סם דברים חשובים, החלו בחפירות ומיד ביטלו סם את הבניה. הם עשו זאת בזהירות רבה.

אני מצטטך להצעת סר הבטחון שתהיה ועדה חד-פעמים של מומחים. הם יילכו לשרים. נדון על תכנית סליטה כוללת. אני מבקש ומזהיר בפני בהירת ועדת מסנה לעביבי המקומות הקדושים. פקודות קדושים בירושלים בכלל ובעיר העתיקה במיוחד, סתווים מרכיב מרכזי של העיר. לבעית הקדושה יש לא רק אספקט של קדושה אלא אספקט של העיר. טוב הדבר שכל הנושאים שנוגעים לירושלים יהיו מרוכזים בוועדה הזאת. אי-אפשר להוציא מסנה את החלק הכי עדין. זה נוגע לא רק

לדת היהודית. יש עוד דתות. לכן אני בעד זה שהוועדה בהרכבה הטלא תעסוק גם בנושאים הקדושים של העיר.

שר הפיתוח, ה. לנדאו:
ברצוני לעורר את שאלת העיצוב הארכיטקטוני של רחבת הכותל.

ירושלים התברכה בנושאים. יש נושאים אסתטיים, יש נושאים יפים לגופם, יש נושאים היסטוריים, יש נושאים אסטטיים-ויזואליים. ובפרט נוף כמו זה של רחבת הכותל שהוא היסטורי קודם כל והוא יחיד בטיבו. מי מטפל בצד הארכיטקטוני? האם יש סמכות מסלכתית לכך? בענין זה יש ערך רב למוסחה. אני סבור שבענין זה לא יכול לשל רק הארכיטקט, אלא גם ההיסטוריון. מי ממונה על הצד הזה? זו אחת הפנינים החשובות ביותר. שם שם תיעשה שגיאה בתכנון הארכיטקטוני, אינני יודע אם אפשר יהיה לתקן זאת אי-פעם. אני חושב שזה נושא מכובד מאד. אינני מדבר עכשיו אל הצד של התיירות אלא על הערך הזה לבואו.

שר הדתות, ז. ורהפטיג: יש ועדת תכנון.

ראש עיריית ירוסלים, ט. קולק: משרד הדתות לקח אדריכל, פר סינברג, שעובד על הדברים מטעם משרד הדתות. מבחינה חוקית כל דבר שנעשה שם בא לוועדה המחוזית שמשרד הפנים אחראי לה והיא שושלת תכניות, אבל היוזמה לתכניות צריכה לבוא מכל אלה שמתעסקים שם.

שר הפטורה, ט. הלל:
התקשיתי למצוא את הסתירה בין דברי שר הבטחון לבין דברי אני. לא הצעתי לא לעשות שום דבר. להישך. אם כתוצאה מזה שהעליתי את הנושא טחלישים להתקדם, כנראה שהמחשבה להעלות זאת לא היתה כדי להפריע לעבודה אלא להישך.

אני מקבל את מה שאמר שר הבטחון, שצריך לעשות תוך כדי ספירה על בטחון ובטיחות, אבל צריך לעשות. לכן אמרתי שיש בעיה שצריך לתת עליה את הדעת.

אני רוצה להציע שתי הצעות בקשר לוועדה. ראשית, סיחיו נציגים של משרד הבטחון. אני מציע שתת-אלוף ורדי יהיה בוועדה כי הוא מכיר את הסוגיה בכל גלגוליה. בענין זה בטיבו ועצמותיו יכולות להיות לתועלת. אם לאו, כל מישהו אחר שימנה שר הבטחון.

אני מציע שיקבע שיושב-ראש הוועדה יהיה מזכיר המטלה. הוא יעמוד אתנו בקשר ויוכל למלא את העבודה בצורה מיעילה ביותר.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:
אבקש לא להחליט היום. אבקש לא להחליט על סעיף זה עקב סעיף אחר. בסעיף מדובר על ענייני בטחון. ענין התכנון צף בעקבות הנושא העיקרי. אנהנו מתעלמים מההסדרים שהיו במטלה הקודמת. כל העניינים מסודרים וסדורים. יש החלטה של הוועדה למקומות קדושים, שאושרה על ידי הממשלה הקודמת, בדבר הקמת ועדת בטיחות שבראשה עומד איש משרד הדתות. משרד הדתות עוסק בכל הסטח מסער האספות בכל הרחבה ועוסק ופועל ועושה דברים חשובים מאד.

ראש עיריית ירוסלים, ט. קולק: הוועדה לא נפגשה חצי שנה.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:
היא סירה במקום. היא הצילה מה שארכיאולוגים היו יכולים לקלקל. היא עובדת בסתוף עם השכניון.

ראש המטלה, ג. מאיר: מדוע ענין בטיחות בידי משרד הדתות?

שר הדתות, ז. ורהפטיג: האדריכל הוא איש משרד הדתות.

ראש המטלה, ג. מאיר: מדוע אדריכל אכשם לבטיחות מטעם משרד הדתות?

הסר ו. סט-טוב:

הועדה הזאת מפקחת על עניין החפירות?

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

כל ענייני הבטיחות. היא מורכבת מאדריכל, מארכיטקט ולוגיסטיקה ותחבורה ופוסטלים והעיריה. כולם יושבים באותה ועדה. היא מתכנסת כאשר יש צורך בכך.

כל המקום הוא מקום קדוש. לפי חוק

מקומות קדושים, ואף לפי מקודת העתיקות, חפירות במקום קדוש הן בעלות דין מיוחד. ועל כך מסובה שר הדתות בתוקף תפקידו בתור מסובה על ביצוע חוק המקומות הקדושים. לכן מסובה שר הדתות על השטח הזה. לכן הוא עומד בקצת אותם הדברים. הוא מתאם את העבודה בין הארכיטקטולוגיה ומקומות התפילה. ואם כי לפעמים יש אי-שה אי-שם חיכוכים, הם מתישבים. לכן התקדמה העבודה יפה מאד.

יש ועדת תכנון שהקים משרד הפנים עם

כל הגורמים. כל עבודת התכנון מהפיעה בפני אותה ועדת תכנון ומקבלת את אישורה. בלי האישור הזה לא נעשית שום עבודה. יש להם אישורים בענין התכנון והבטיחות.

ביטיבה הבאה אני מוכן להציע הצעות.

עד היום הייתי אני אחראי על כל השטח. אביא לכאן את אשר נעשה, את כל המצב, את כל התכנון והתכניות. לא ידעתי שהנושא יקטר היום בענין מסבי לדיון אחר, שהוא בתחום הבעיות הבטחוניות.

על כל איזה שטח אתה אחראי?

שר המטרה, ש. הלל:

מסער האספות על כל השטח של הכותל המערבי.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

מה הרוחב?

שר המטרה, ש. הלל:

נביא את המפות. בראת מה השטח.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

גם בועדת התכנון הוגדר שטח מסויים

מסער האספות, מסורת הבתים סול הכותל, וזה כגדיר את הרוחב לכל האורך. זה הוגדר/ כשטח מיוחד שאנחנו מסובים עליו. אביא זאת לכאן. תדונו ותחליטו. לא הייתי רוצה שבהליש כדרך אגב כסדבים בבעיה אחרת.

אני חושב שהענין כל כך מוכר, שצריך

לדון עליו לגופו, ושתנתן לי אפשרות להרצות על כל העניינים. אז תחליטו. אם תחליטו להוציא זאת מידי - בבקשה

ראש הממשלה, ג. מאיר:

הצעתי נבעה מכוח אי-הידיעה, אבל

אני עדיין חושבת שהיא הנכונה. לא

ידעתי מה היה בממשלה הקודמת, ובאופן עקרוני, כללית אינני רוצה לסבות מה שאין הכרח לסבות. על פי הסכל הפסוס נדמה לי, שיש להבדיל בין שמירה על מקומות קדושים וכל הכרוך במקומות קדושים, ש בדרך השבע זה במסרד הדתות. לא אגיד שזה צריך להיות בידי משרד אחר. אבל יש דבר כללי והוא, שיש להבטיח את השמירה על המקומות הקדושים. מדוע ענין חפירות או ענין תכנון או ארכיטקטורה צריך להיות במסרד הדתות, ומדוע שר הדתות צריך להיות מסובה על כך? זאת קשה לי להבין. מה שאנחנו רוצים על ידי הועדה הכללית אינו לפגוע בסמכות משרד הדתות ושר הדתות על המקומות הקדושים. יש כאן שטח גדול.

קיימת הבטיחה שהעלה הסר לבדאו.

סוף כל סוף מזרח ירושלים והעיר העתיקה וכל מה שיש בה, זה נכס שאין דוגמתו. כאשר בונים באיזה שהוא מקום והתכנון אינו מוצלח, הלב נואב במקצת ובכל זאת סמטיכים לחיות. מה שקורה כאן הוא חד-פעמי. זה דבר מיוחד במינו. זה לא דומה לשום מקום בעולם. אינני חושבת שיש איזו שהיא אקסא התנקשות כדת אם רוצים שיהיה מתוכנן היטב, שיהיה יפה ולא יהיה דבר ארעי. אני לא חושבת שאפשר לדעת מראש מה שיש. אנחנו יוצים כמה דברים יקרי ערך מבחינת עתיקות ומבחינה

היסטורית במצאים דרך אגב כאשר עובר בולדוזר. אבל במידה שניתן לתכנן את כל השטח הזה, אני אצטט את החשבת שזה צריך להיעשות על ידי כל הגורמים. אם אתה רוצה, זה ענין דתי; אם אתה רוצה, זה ענין היסטורי, זה ענין הסטטי. לכן אינני מבינה מדוע אתה, שר הדתות, רואה עתירה בין הדברים ששר הדתות באופן שבעי צריך להיות סכומה עליהם, ובין יתר הבעיות שהן כלליות יותר.

אנחנו מדברים על ועדה אז-הוק. ברור שבתוכה גם נציג משרד הדתות. גם נציג משרד הפנים צריך להיות בתוכה. יישבו כולם יחד. יגיעו לחקר דבר. יגיעו לתכנון. אז נדע מה בסמכות משרד הדתות ומה דבר כללי יותר. אני חושבת שבסופו של דבר כולנו מעוניינים באותו הדבר, כולנו רוצים שהדבר הנהדר הזה של העם כולו, הכותל המערבי של כולנו, תכנונו יהיה כולל. נספג לי מאד מוזר שהתכנון נמצא בידי משרד הדתות ויש לו ארכיטקט. זה מאד מוזר. אני לא מבינה זאת. ברור שמה שנעשה במשרד הדתות עד עכשיו, ואני בטוחה שנעשו דברים חשובים, יובא לועדה. ללית כחומר עזר. מה שנעשה, אם אין צורך להכניס בו תיקונים, יתקבל בכרחה וברצון. אבל זה יכלל בתוך התכנית הכללית.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

לו היה קיים בית המקדש והיו אומרים שצריך לקיים שם חשירות ארכיאולוגיות, וצריך לעשות תכנון ולשפור על זה במקום קדוש; או לו להבדיל ככנסית הקבר היו רוצים לערוך חשירות, האם לא היו אומרים שבמקום כזה צריך לעמוד בראש הטר הממונה על המקומות הקדושים? הוא יעמוד בראש והוא יסתף את כל הגורמים. הוא נאמן כמו כל חבר אחר במסגלה והמוצה לה, ומחוק לזה יש לו גישה אחרת כי זה מקום קדוש. אין טעם כי כל הכותל המערבי הוא מקום קדוש. לכן מובן שבראש כל אותן הועדות העמידו בראש את שר הדתות. אני חושב שהוא כל כך נאמן כמו כל חבר במסגלה.

ראש המסגלה, ג. סאיר:

אני לא יכולה להבין מדוע בה-ירות ארכיאולוגיות לא דתיות יש מדר. לאכיאולוגיה יש חוקים בהם מוסדר מה מותר ומה אסור ואין צריך לאבטח את הדברים מפני אסונות. האם יש הבדל בין חפירה של מקדום דתי לבין חפירה של מקום לא דתי?

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

יש הבדל. אפילו במקודת העתיקות נאמר שבענין זה צריך להתייעץ עם שר הדתות. שר הדתות ממונה על כך וזו רשות שלו.

שר הסיכון, ז. סרף:

היועץ המספטי אומר שאתה צריך לקבל רשיון. אם אינך מקבל רשיון, אתה עובר על החוק.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

יש לי סטפן בכתב מהארכיאולוגים, מהממונה, מהמסלחת הארכיאולוגית, שהם מפקחים.

ראש המסגלה, ג. סאיר:

מה שאמרת עד עכשיו זה מתאים בדיוק למה שאמר שר המסגרה בראשית דבריו. הוא אמר שיש הסכם בין פרופ' מזר ובינך ומשרד הדתות, ואתם ביניכם צאם מסתדרים. אני מתארת לעצמי שתולדות ההסכם הזה ושלום הבית הזה היה בודאי הריב הגדול שהיה. אין חלילה כל כוונה להתנקט לכל מה שאתה צריך להיות ממונה עליו בתור שר דתות. אבל יש דברים כלליים, והם חלים על כולם. אינני יכולה להבין מדוע אתה לא צריך לקבל זאת אפילו ברצון. אדרבה, יש למשרד הדתות מה לתרום לדבר, תבוא עליו הכרכה.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:

זו היתה החלטת המסגלה הקודמת.

שר הבטחון, מ. דיין:

לא היתה החלטת מסגלה קודמת.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:
יש ועדה כללית בהאשות שר הדתות
והוא סתף את כל הגורמים, כמו
בעניני בטחון, כמו בכל ענין אחר. בכל ענין פעורבות הרבה בעיות. אלא
שמי שהוא הכי קרוב לענין זה, הוא המסובה.

ראש הממשלה, ג. מאיר:
הכי קרוב למת?

שר הדתות, ז. ורהפטיג:
הכי קרוב סכל הבחינות. הכי קרוב
לענין של מקום קדוש. כל מה שעושה
כאן הוא על מקום קדוש. אם במקום קדוש עושים הפירות, אותו איש שעושה
על ענין המקומות הקדושים, הוא יתאם זאת.

ראש הממשלה, ג. מאיר:
נביא שצריך לסלול כביש למקום
קדוש. היתכן שהיות ותכביש סוליך
למקום קדוש, משרד הדתות הוא שיזמין את המהנדס, הוא שיקבע את התוואי,
הוא שיאמר איך לסלול אותו? הסבר אינו טובל זאת. המקום הקדוש הוא
מקום קדוש, אבל הכביש הוא כמו כל כביש אחר במדינה. לגבי כל הכבישים
יש מחלקה ממשלתית שמטפלת בהם, וכך גם לגבי הכביש הסוליך למקום
הקדוש כתחנה סופית.

שר הבטחון, פ. דיין:
אתה החלטת על ענין המחכמה? בענין
הכותל יש רק בעיות דתיות?
המחכמה נמצאת באותו מקום, אתה החלטת משהו בענין זה? מישהו טאל ספך
רשות לתמוך את המחכמה? אין זה קונצסיה שהאיזור הזה שייך לך.

ראש הממשלה, ג. מאיר:
אם אתה עומד על כך שלא בחליט
היום, אינני יכולה להתנגד לזה.
זה בוחג בממשלה. האמת היא שאינני רואה בכך כל הגיון, סליחה. אבל אם
אתה עומד על כך, מבחינה פורמלית אינני יכולה להתנגד. תהיה ביום החמישי
הבא ישיבה ונחליט על כך. אני במקומך הייתי מקבלת זאת בהדבקה. פעם
אחת נכניס סדר ונדע מה אנחנו עושים. אם הקונצסיה שלך היא שיש
שם מקום קדש - ואין שם שום דבר - והיות ויש שם מקדש קדוש, כל הסטח
הוא בבחינת מקום קדוש, בסום אופן אינני יכולה להסכים לכך ואינני
הוסבת שהממשלה יכולה להסכים לכך. מקום קדוש הוא מקום קדוש, וכל מה
שמסביב הוא ענין כללי. מה שהוצע כאן זה רק לענין.

שר הדתות, ז. ורהפטיג:
אני מבקש רשות להרצות על הענין.

שר הבטחון, פ. דיין:
אני רוצה לדעת מה אנחנו מחליטים.
אם שר הדתות מסתמס בזכותו הפורמלית.
לא ספקתי שיגידו שאסור למנות ועדה.

השר ז. שם-טוב:
האמת היא שזה לא היה בסדר היום.

שר הבטחון, פ. דיין:
אם שר הדתות עומד על כך שתהצעה
למנות ועדה לא תוכרע היום אלא
בשבוע הבא, נניח. אבל אם ההצעה היא שבשבוע הבא בכלל לא תהיה החלטה
על ועדה? לא ששר הדתות מתכוון להציג, וזכותו להציג, כל תכנית
והצעה שהוא רוצה, אני יוצא מהנחה שאני מכיר את הבעיה גם לפני שאסטע
את הטקירה, גם בלי טיור נוסף, אני מכיר את הנושא ואני חושב שצריך
למנות ועדה. אפשר להחליט על כך בשבוע הבא, אבל זה לא מותנה במסייעה
או באי-מסייעה של טקירה.

ראש הממשלה, ג. מאיר:
ההצעה שעומדת על סדר היום היא
בחירת ועדה אד-הוק לתכנון כללי
של כל הסטח, עם כל הגורמים שיש להם נגיעה בדבר.

שר המפתוח, ח. לבדאן:
מה את כוללת במושג "תכנון"?

ראש הממשלה, ג. פאיר:
הועדה צריכה לסבת ולהחליט גם בענין הפירות, גם בענין דרכים, גיטות ופתחים, פתיחת גיטות לכותל. היא צריכה להחליט בכל מה שכתוב. בין היתר היא צריכה לדאוג לכך שזה בהחלט יהיה יפה ואסתטי. וודאי בקי. לכלוך וקדושה אינם מולכים יחד. התחלטה תיפול בסבוע הבא.

שר הפיתוח, ח. לנדאו:
אני מבקש שהועדה תסמך מה עם התכנון הארכיטקטוני. לדעתי זה חשוב מאד. במסך שלוש שנים יש חילוקי דעות. בועדת הפנים לא הגיעו לסיכומים. יכולים להיות שם דברים חמורים מאד, ואז לא נוכל לשנות.

ראש הממשלה, ג. פאיר:
הועדה הזאת תדון גם בכך.

1. ארגון ותפעול הבטחון בחר הבית ובכנסית הקבר הקדוש

פחלישים: הועדה רוססת לפנייה את הסקר וההחלטות של הועדה לבטחון ירושלים לארגון ותפעול הבטחון בחר הבית ובכנסית הקבר הקדוש.

2. המצב ברחבת הכתל

המסך הדיון נדחה.

- - - - -

ועדת שרים לענייני ירושלים
ירושלים, משרד ראש הממשלה, 25.11.69

נ כ ח ו : היו"ר - השר י.אלון, השר מ.ח.שפירא, שלמה גזית, יהודה תמיר,
ה"ה ברנדבוויין, אברהם ברוק, קלוצמן, רוזנטל - נציגי המתיישבים

היו"ר השר י.אלון: אני מבין שאתם מייצגים אותה חבורה שפנתה אל הממשלה
במכתב-בקשה להתיר להם התישבות בבתיים ~~22~~ נטושים בעיר
רמאללה (זאת הגדרה נכונה) או טביבות רמאללה (זה תיקון טביבתי).

אני רוצה לומר לכם, שהנושא שהעלייתם במכתבכם אל כמה שרים, ובעיקר אל
ראש הממשלה, וגם אני נחבדתי במכתב כזה, נדון עוד לפני חדשים בוועדת שרים
הרלבנטית. אני מוכרח לומר, שזה היה אחד הדיונים הרציניים ביותר שאני זוכר
בוועדה זו. כי יש בדרך כלל הערכה לאנשים שמוכנים ליטול על עצמם את הקשיים
ואפילו את הסיכונים שקשורים בהתישבות במקומות בעייתיים הן מבחינה מדינית והן
בטחונית. ברוח זו דנו בהצעה שלכם. לאחר ששמענו את דעת שלטונות הבטחון
הממונים על כך, בלי להכנס להגדרת תוארים ודרגות, היה ברור שישובן של משפחות
בתוך העיר רמאללה, בבתיים שהם פזורים באופן מקרי בפינות שונות של העיר -
יש בכך ~~22~~ מסום סיכון חמור לחיי אדם, ביחוד לחיי משפחות. ואפילו יעשו
רשויות הבטחון למעלה ממה שיכולים - לא יוכלו להבטיח שלומם של הילדים והנשים
בעיר. ואם יש צורך בהערכת הנחתם - באו המאורעות של השבועות האחרונים והוכיחו
זאת, לצערי.

גם במדיניות ההתנחלות שלנו - יש לנו מדיניות כזאת, אפשר לחלוק עליה
או להסכים לה - אבל מעבר לקווי שביחת הנשק 1969 מוכרחים לדאוג שהתנחלות כזאת,
גם אם מוסיפה בעיות בטחונית בעקב הקמת ישוב זה או אחר, שכונה זו או אחרת -
בסופו של דבר, באיזון שמעמסה זו מטילה ובין התועלת מבחינה מדינית ארוכת-טוול
או תועלת מדינית קצרת-טוול - ההכרעה תהיה לטובת התועלת ולא לטובת ההכבדה.
על ידי פיזור 20-50 משפחות בבתיים ריקים, במידה שישנם ברמאללה, אנו חושפים
את עצמנו לפגיעות שאינן מחייבות הסתכנות יתירה מצד האויב, כי זה ההגיון של
לוחמות הטירור. מספיק שהם קוטלים איש אחד או בית שגר בו יהודי, כדי שההיה
בעולם חגובה: הנה תנועת המרי השיגה תוצאה נאותה. ואז גם הצד הבטחוני רצוף דאגה
לשלום המשפחות, כאשר המפרנסים יוצאים לעבודתם בירושלים או בטביבתה. גם עצם
הנטיעה לעבודה מהווה מסרה נכספת, ביחוד הבית - בהעדר הגבר - יחשפו את המתיישבים
לסכנות שאין בהן הצדקה לאסטרטגיה הישובית שלנו.

האמת היא שאני יכול להביא נימוק פוליטי, שכל זמן שלא הוחלט סופית על
עתידה של רמאללה - אין טעם לנקוט צעדים שעדיין אינם תואמים מדיניות ברורה
חיובית או אחרת. לא שיש מדיניות שלילית, אבל עוד אין מדיניות גבובשת. לא כן

הדבר לגבי קבוצת המתנחלים בחברון. אני בכוונה מביא את הדוגמא, **אם** כי חברון היא האנלוגיה הקרובה ביותר לתכנית שלכם. אני לא נכנס להיסטוריה של ההתנחלות בחברון, אבל ברור לחלוטין שדנים ברצינות וקיימת הצעה רצינית על הקמת קריית חברון. (אני מאוד לא רוצה שזה יצא החוצה). נוכחותם במקום שהם יושבים, אפילו במסגרת הבסיס הצבאי, מקיימת אותם בקרבה בלתי אמצעית למקום שיש להם זיקה - למערת המכפלה. זה לא אחי המקומות הרגילים, זאת צומת היסטורית, שבין אם אדם דתי או לא-דתי יש לו יחס עמוק למקום זה. ולכן גם שם לא הרשינו להם להתפזר על פני העיר. לא הרשינו להם להקים עסקים בתוך העיר. אנו מרכזים להם שלושה עסקים מרוכזים סביב מערת המכפלה, כדי לשרת את המבקרים. בלאו הכי צריכים להבטיח את מערת המכפלה. ובאותו הסדר כלולה גם המסעדה, שעומדים להתיר בזמן הקרוב.

אין דבר דומה בפרספקטיבות של רמאללה ושל חברון, בפרט גם בחברון לא הוחלט עדיין סופית להרשות. ולכן התשובה שלנו היא - שלו רק מבחינה בטחונית בלבד לא נוכל להתיר החישובות משפחות פזורות בתוך העיר רמאללה. היות ואתם בעצמכם תיקנתם את הנושא כשאמרתם "או סביבחה" - זה נעשה יותר קל קצת, אם כי גם בזה אין לי תשובה סופית. גם זה אני מקווה ישאר בינינו, כי זאת שיחה פנימית שאינה לפרסום. כי זה רק יזיק אף הדברים יתפרסמו ברבים, ואז גם מטרחתם וגם מטרחנו תופר. אנו כאן במסגרת ועדת השרים לענייני ירושלים **בנו** על אפשרות של התאחדות אזרחית (לא צבאית) עם סידורי בטחון בסביבת רמאללה, או לומר במרחב שבין רמאללה ועסרות. אנו עכשיו בודקים שני מיתארים, שכל אחד מהם הוא מקסים. האחד הוא בסביבות ענתות, אפון מזרח לירושלים. זה מתחיל מנוה-יעקב ויתפשט אפונה מזרחה עד קרבת ~~המלחמה~~ מחנה הפליטים (בלי מחנה הפליטים), בלי לספח עם ירושלים. לא נעשה עכשיו שום אקט בינלאומי של הרחבת גבולות ירושלים. הרחבה באופן מרחיק לכת עשינו במשך שנתיים וחצי. לכן אין צורך להזדקק עכשיו בבעיית ירושלים לאקטים פורמליים. אבל אולי נצטרך להקים כמה שכונות חשובות סביב ירושלים בקוטר אחיד ביותר. בבוא העת אני מקווה שזה יהיה חלק מירושלים. ואם לא - זה חלק מישראל.

המקום השני שהוא קצת יותר מקסים - זה אותו כפר ערבי גדול שידוע בשמו נבי סמואל, המיוחס לשמואל הנביא. זה מקום בעל חשיבות אסטרטגית ממדרגה ראשונה. זה חשוב מבחינת התחבורה לכיוון בית-חורון והשפלה. אנו נמצאים בשלבים מתקדמים לגבי ההתפשטות לעבר רמאללה, אם כי לא ישוב רמאללה. אם אתם רואים את עצמכם כמועמדים להשתכן באחת האפשרויות הללו, אולי פלוס אפשרות שלישית שתקפוץ - אז אלה שמתעסקים בזה בצד הפיחות הישובי יביאו אתכם בחשבון כמתושבים ראשונים.

מ.ח.שפירא:

אני רוצה לשאול: מה מספר המועמדים לגור במקום זה או להתישב

במקום זה?

מר א.ברוק:

אנו מגישים רשימה: 46 בתי אב והיתר רווקים. עד עכשיו יש 6 רווקים:

סטודנט, פקיד, מתווך. כל היתר בתי-אב, נשואים, בעלי משפחות

מילד אחד עד 12. הממוצע ארבעה.

השר מ.ח.שפירא:

בתוך אלה רבים מירושלים?

מר א.ברוק:

96% מירושלים.

השר י.אלון:

אתה יודע שוותיקי ירושלים מבין החומות יסדו את פתח-תקוה.

יש לירושלים מסורת של התנחלות.

מר א.ברוק:

אני נכד של הרב עקיבא יוסף שלזינגר.

השר י.אלון:

א גוסע משפחה. - מה תגובתכם לפתיחה שלי, שהיא יכולה להיות גם

נעילה?

מר ברנדווין:

אנו רוצים לדעת מה התכנית בדיוק. אנו מתעסקים בעסק זה כבר

שנה.

מר י.אלון:

בהשוואה ל-1900 שנה שעם ישראל חיכה לבאולתו זה מעט מאוד.

מר קלוצמן:

האם יש נטייה להתאחדות גם צפונה מרמאללה?

השר י.אלון:

יש הצעה כזאת לפנינו אבל טרם סוכת הדיון. - אם תשאלו אותי להערכתי

האישית - אני סבור שהדבר יתקבל בחיוב. יתכן שתהיה עדיפות

לנבי סמואל, אם נקודה זו נראית לכם.

מר ברוק:

האם צפונית מרמאללה לא בא בחשבון, סביב בית-אל?

השר י.אלון:

לא אגיד לכם שאין תכניות כאלה, אבל הצעה זו נבדקה בוועדה אחרת.

התכנית שסיפרתי לכם עליה נכללת במרחב ירושלים רבתי. ועדה זו

שאני ושפירא מייצגים אותה היא ועדה לעניני ירושלים. ההצעות על בית-אל למזרח

טובאס וג'נין הן הצעות שאינן ביוריסדיקציה שלנו, של הוועדה הזאת.

מר קלוצמן:

הכוונה מקורית שלנו היא בנפת רמאללה.

השר י.אלון:

כל מה שדרומה מרמאללה עד פרבריה של ירושלים - זה בתחום הסמכות

של הוועדה שלנו. כל מה שהוא דרומה מירושלים (הר חברון), או

מרמאללה צפונה - זה נובע לוועדה אחרת. לענין חבדן וגוש עציון יש ועדה מיוחדת.

לגבי יתר השטחים: סיני, הבקעה, שומרון - יש ועדת שרים לעניני השטחים.

מר קלוצמן:

אם אנו רוצים בנפת רמאללה - זה בטמכותכם. הכוונה המקורית הייתה

באזור זה. אני מציע שלאחר שיחה זו נשוחח בינינו על הצעת

נבי סמואל.

השר י.אלון:

יש לי שאלה אליכם, שאני חייב לדעת את התשובה עליה. בסופו של

דבר, כסאנשים הולכים להתישבות לאיזה מקום יש בעיה כלכלית. למשל,

אם אנו בשעתו עודדנו התיישבות בגבעת המבחר - כיום המקום נמצא בלבה של ירושלים.

בשעתו כאשר הוחלט על זה, רמת אשכול, גבעת המבחר, הגבעה הצרפתית - היה נדמה שזאת פריצה גדולה לעומק. היה הסדר עם המתנחלים. אמרו להם: נתן לכם קרקע במחיר סמלי או במחיר קטן. מה יכלתה החמריית של החבורה הזאת? האם היא מלוכדת במסגרת חברתית מסוימת, או שרוצים פשוט לראות במקום שיגורו שכונת מגורים, שכל אחד יהיה בה את חיו: מישור יהיה עורך-דין, מישור ילמד באוניברסיטה. מה כוח ההשקעה של אנשים אלה?

מר רוזנטאל: בשלב ראשוני עלינו להגיד לכם, שאנו בחורים שחיים מיגיע כפינו. למה רצינו רמאללה ולא שכס, והרי שכס מצווה יותר גדולה מפני שהיא יותר רחוקה, אבל רצינו שנהיה יותר קרובים לירושלים. יש לנו עבודה בירושלים, בירושלים מקור הפרנסה שלנו. בשלב השני - וראי ימצאו אנשים בעלי יזמה שיחקעו יחד במקום החישובות.

השר י. אלון: האם יש בנבי סמואל הנטושה בתים שאפשר בשיפוץ כלשהו לשפץ אותם במחיר לא יקר?

ח/א ש. גזית: לפי הרושם - לא. הבתים שהיו ראויים לדיור נתפסו על ידי הערבים. הם זזו מבתיים לבתים הטובים. זאת לא בדיקה של 100%. אולי אפשר למצוא 3-4 בתים.

השר י. אלון: מה יכלתכם להכנס להשקעות בתחום הבנייה יחד עם משרד השיכון במסגרות התכניות השונות?

מר ברוק: כפי ששמענו מגזית יש בפרברים הדרומיים של רמאללה בתים נשויים. התכווננו בשלב א' להכנס אפילו לבתים נטושים.

השר י. אלון: על רמאללה העיר יש חשבה שלילית.

מר ש. גזית: ברמאללה בפרברים הדרומיים יש מספר בתים נטושים. משהו אפשר יהיה לעשות אם יוחלט על אזור זה. אין לי כל אפשרות לומר אם אלה 10 מבנים או יותר, אבל לא הרבה מזה.

השר י. אלון: יש לי הצעה אליכם. אני מציע שאתם תחזרו לשולחניכם, אל הקבוצה שאתם מייצגים, על בסיס השיחה הפנימית ותדווחו להם על השיחה, מינוס

על קרית הברון. זה לא נוגע אליהם. זה יזיק מאוד אם הדבר יתפרסם. תגידו על התכניות שמונחות על שולחן אוועדת השרים לענייני ירושלים. קודם כל תגידו שמה שקשור בעניין תחום רמאללה השוכנת הממשלה היא שלילית צטעמי בטחון. אם כי - אני מוסיף - יש גם שיקולים מדיניים. לעומת זאת לפני ועדת השרים לענייני ירושלים, שפועלת בסמכות הממשלה, מונחות הצעות על הקמת שכונות עירוניות מדרום לרמאללה ומצפון לעטרות. בעיקר מדובר בשני מתארים - צפונית מזרחית מזה וצפונית מערבית מזה. צפון-מזרח זה מתחיל מנה-יעקב עד ענתות ועד לגבות תחנה הפליטים. ואם אתם תעדיפו את הסביבה ההיא - אני חושב שלגבי נה יעקב כמעט בודאות שחיה החלטה חיובית. והצד הצפון-מערבי בעיקרו הובב הביב נבי סמואל. ההחלטה שלנו אינה

תלויה בנכונותכם להתישב שם או לא. גם אלטלא העליתם את המחשבה היינו דנים על כך, אם כי עצם פנייתכם זה חמריץ. * עצם הדבר שיהודים מגלים נכונות זה מדרבן גורמים ממשלתיים לחשוב על הדבר הזה ביתר אינטנסיביות. אם נגיע לדעה שמקיימים ישוב יהודי סמואל - זה יהיה בלי שתבואו או אם כן תבואו. אם תחנו חשובה חיובית דרך גזית - נטיל על משהו לבוא אתכם במו"מ על דרכי ביצוע התכנית.

מר ברוק: אני חושב שאנו יכולים לדבר תכליתית. אנו בעצם מייצגים את כל המשפחות ולמעשה סומכים עלינו. אנו רק צריכים להביא בפניהם עובדות יותר מאשר דיבורים. הם לא רוצים לשמוע דיבורים. אני חושב שעדיף ענין נבי סמואל. זה תואם גם את דעתו של כבוד השר. גם המקום מושף מנחה בחינות, מקום שהוא אסטרטגי, יש בו מקום קדוש, וגם מבחינה מדינית. אני חושב שמקום זה בא בחשבון. אנו חושבים שמקום זה מתאים ~~למדינת ישראל~~ מכל הבחינות. אנו רוצים לדבר תכליתית ומי שיהיה ממונה ידבר אתנו.

מר י.אלון: אני מקבל זאת כתשובה מוסמכת. אנו רושמים לפנינו את ההודעה שלכם. אני כבר אומר לכם, שאם וכאשר תתקבל החלטה חיובית לגבי התישבות או התנחלות בנבי-סמואל - אתם תהיו בין הראשונים. הערכתי שהתקבל החלטה חיובית לפי חלק הרוח של חברי בוועדה, כמעט ללא יוצא מן הכלל עד עכשיו. אני מציע לכם לבטור את התה ואז נפרד בשלום.

מר ברוק: בענין הביטוס הכלכלי - התחלנו לענין גורמים. (השר י.אלון: אותנו מענינים הבתים). אני אישית הייתי הולך לאוהל, רק אם אדע שאנו בשטח

מוחזק.

השר י.אלון: כשאני גרתי בגינוסר באוהל לפני 30 שנה, לא ידעתי שאני בשטח מוחזק.

מר רוזנטאל: אם נדע שאתם תמשיכו במפעל ההתנחלות - זה יהיה הסיפוק שלנו.

השר י.אלון: כאפ נישט. אנו צריכים לדעת לאן ללכת ואיפה להכות שורש.

מר ברוק: לתכלית מה אנו מביאים לפני המשפחות?

השר י.אלון: תביאו את האמת. על מה שקבלתם תשובה שלילית - תגידו בגלוי: אנו עומדים אחרי ההחלטה. גם זה לא רצוי לפרסם, מוטב שלא להגיד כלום

לחברים. תגידו, שעל יסוד אחריות לאומית החליטה הממשלה שלא ללכת לרמאללה.

לעומת זאת דנים בשתי אפשרויות אלטרנטיביות צפון-מזרח וצפון-מערב מעטרות, ושאתם הבעתם את משאלתכם לצפון-מערב, לנבי סמואל. על זה אין החלטה פורמלית, אבל שמעתם מפי שיש סיכויים להחלטה חיובית. אם תפון החלטה חיובית בוועדה ולא יהיה ערעור במליאת הממשלה - ואני מניח שלא יהיה במשך שבוע שבועיים - אז האיש שמספל בנושא יתקשר אתכם. להווי ידוע שהמקום לא יהיה חלק בלתי נפרד מירושלים

בסווח הנראה לעין. זה יהיה ישוב בפני עצמו שישא אופי עירוני. אתם לא תהיו בו המתישבים היחידים, ייבנו שם ווילות וייפתחו עסקים. המקום הוא, לפי דעתי, מקסים, אחד היפים בא"י וחשוב מבחינה אסטרטגית.

מר רוזנטל: מה הסבירות של הזמן עד להחלטה?

השר י. אלון:

אנו עובדים כאילו יש ממשלה. אני אודיע לכם לפי תקנון הממשלה, החלטות שמתקבלות בוועדת שרים הופכות להיות החלטת הממשלה אם אין ערעור במשך שבועיים. הערעור יכול לבוא מצד חברי הוועדה או כל שר אחר, שמטריח את עצמו לקרוא את ההחלטות. אם כעבור שבועיים אין ערעור - זה הופך אוטומטית להחלטת הממשלה. אז נצטרך להגיע להידברות עם משרד השיכון ומשרד הבטחון ובוודאי גם עם שר האוצר, לדבר על אופן הביצוע. אני הייתי מאושר אילו נחגלה שיש בתים לשיכון זמני.

יש בעיית תכנון - מבקש פרוטקציה ממשרד הפנים שיחננו לזה עדיפות. יש בעיית תקציב. - אני הייתי מבקש מטמיר לשים עין אם יש כמה בתים ערביים לא רעים שניתן לשפצם בזול לשם דיור זמני עד שיקומו בתים. אני אעריך את זה, כי אז יוצרים עובדה פוליטית. לי יש מושגים קצת פחות לוכסוריוזיים מאשר למתיישבים בימינו. אפילו אם אלו ביקתות מאבן. מי שיוכל - 10 משפחות אולי רווקים - יסכימו להשתכן בהם ארעית. אני מאוד הייתי מחשיב אילו התחילו בבתי הקיימים, בלי שזה יחייב אותם להשאר בבתי האלה.

מר ברוק:

האם אפשר לקחת את האנשים לסיור?

השר י. אלון:

אולי תחכה עד לאחר ההחלטה, וגם אז רצוי לתת לסיור אופי חיירי.

תא"ל ש. בזית:

אם יש לזה אופי חיירי - אין מניעה מצידנו. אבל ללכת עם מפות ומודדים - לא.

השר י. אלון:

אני מודה לכם.

מ ח ל י ט י ס: ועדת השרים רושמת לפנייה את הודעת נציגי קבוצת המבקשים להתיישב ברמאללה, בדבר נכונותם להתיישב בנבי סמואל כשיוחלט על התיישבות במקום.

ס ו ד י

ס י ו ס א
סטינוגרמה

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועדת השרים לשמירה על המקומות הקדושים
ט"ו בחשוון תש"ל - 27.10.69

נכחו השרים:
ז. ורהעטיג - יו"ר
י. ישעיהו,
מ. קול,
א. ששון

נעדרו השרים:
א. אבן,
מ. בגין,
מ. דיין,
ח.מ. שפירא,
י.ש. שפירא.

מ. בנבנישתי	-	עיריית ירושלים
מ. בן-דב	-	המשלחת הארכיאולוגית
תא"ל ש. גזית	-	משרד הבטחון
ש. הלל	-	משרד החוץ
פרופ' ב. מזר	-	המשלחת הארכיאולוגית
הרב ד. פרלא	-	משרד הדתות
ט. קולק	-	ראש עיריית ירושלים
מ. ניר	-	מזכיר הוועדה

רשמה - ח. ביתן

סדר היום: עבודות על-יד הכותל המערבי והחפירות הארכיאולוגיות

עבודות על-יד הכותל המערבי והחפירות הארכיאולוגיותהיו"ר השר ז. ורהפטיג:

אתחיל מסקירה, ואם לא יבואו חברי הוועדה

עוד זמן מה, יתכן שנדחה בכלל את הדיון

לישיבה שלאחר הבחירות. אני חושב שזה יהיה לרצון כולם. לאחר הסקירה נשמע

גם את הרופ' מזר.

מהיום בו נפגשנו לאחרונה עד היום קיימנו

את הדברים האלה: בוועדת השרים החלטנו לעשות שני דברים בקשר לצד הדרומי:

לאפשר גם תפילה וגם הרחבת החפירות הארכיאולוגיות, והיתה גם הנחיה בנדון

לחלק את זה כך שבמשטח למעלה יתפללו ולמטה יעשו חפירות לכל אורך החלקה.

היתה הצעה - אך כנראה שהרוב היה נגד הצעה זו והוחלט אחרת - לאפשר תפילה

בשטח מסויים מצד דרום, שטח של שבעה מטר, ושם לא יחפרו ולא ייעשה משטח.

קיבלתי על כך מכתב ממר שיינברגר שהוא לא מסכים להצעה שנתקבלה כי הוא סבור

שזה לא טוב.

השר מ. קול:

ההחלטה נתקבלה בוועדה הזו פה אחד.

השר ז. ורהפטיג:

בפרוטוקול צאצאל כתוב שזה נתקבל פה אחד

על אף הצעת מר שיינברגר, והוא מצרף מכתב

שהוא מסתייג מזה. אחר כך קיבלנו מכתב ממועצת הרבנות הראשית עם החלטה

שקיבלו שהם דורשים שהחפירות תיעשנה במרחק עשרה מטר מהכותל המערבי, ובאותם

עשרה מטר שבין הכותל לבין החפירות יהיה שטח תפילה. כלומר, שטח תפילה משער

המוגרבים עד הפינה. במשך הזמן נעשו הדברים הבאים: טיימנו את חשיפת קשת

וילסון וריצפנו את כל השטח הזה. כיוון שהיתה פעם החלטה של ועדת הבטיחות

שאינן לעשות שם חפירות, כי אם יעשו שם חפירות תיפול המחכמה - ריצפנו בינתיים

את השטח ואיפשרנו תפילה בחגים ובכל יום חילקנו את הזק חלק לביקורים וחלק

לתפילות. כל השטח הזה נעול ופותחים אותו בבוקר מ-8.30 עד 11.30 ואחרי

הצהריים מ-6.00 ל-8.00 לביקורים. הכניסה לביקורים היא דרך בית שטראוס

השר ז. ורהפטיג:

וביתר השעות, כעיקר בשעות החום והגשמים, מותחים את המקום לתפילה. כדי שלא יהיה עניין של סיכון שמנו רשת על הקשת של וילסון. כדי שהכניסה מבית שטראוס תהיה כניסה ראויה ניקינו את השטח ובגלל ההבדל של הגובה בנינו מספר מדרגות כדי שאפשר יהיה לרדת בלי להסתכן. התקנו תאורה. מתקין התאורה הוא זה שעשה את התאורה בכל העיר העתיקה, וזה מר אדם, ונדמה לי שזה פועל יפה. במנהרות ובבית שטראוס המשכנו את הניקוי. בקשר לניקוז הסתבכנו במקצת. העיריה עשתה חשבון שזה יעלה 75,000 ל"י ואנחנו הקצבנו את החלק שלנו 50,000 ל"י. הניקוז צריך להיעשות מהר ובינתיים נעשו כמה תיקונים זמניים, ואני מקווה שזה יתקדם. אני חושב שצריך לנצל את העובדה שהמחכמה היא עכשיו בידינו וקל יותר לעשות ניקוז. הדבר יהיה לטובת כולם.

מצד דרום, כיוון שבשעות החום והגשם נגרמות סרדות, ניקינו את החדר למעלה המוביל תחת שער המוגרבים. היה שם חדר יפה, אך מלא ביצת רפש, ואנחנו ניקינו אותו והתקנו לו גם שער כדי שנוכל לסגור אותו ולפתוח אותו לפי הצורך. בסוכות התקנו סוכה יפה מאד ואני חושב שכמה מכם ביקרו ברחבת המים.

זכור לכם ודאי שבויכוח שהיה פעם פה אכר שר המשפטים

שיתכן כי בקשר לבית שטראוס צריך אני לבוא בדברים עם חברת ירושלים, ואמנם באתי בדברים עם חברת ירושלים וקיבלתי מהם אופציה למשרד הדתות להרחיב את המשרד שם או לעשות שם ספריה. אנו עושים עתה את השיפוץ של בית שטראוס, והתקנו את האולם שהוא אמנם לא גדול אך הוא אולם יפה, ואני חושב שבעוד מספר שבועות יהיה מוכן לשימוש, ואז חלק מן המשרד יהיה שם וחלק יהיה לספרים. בעניין הספריה לא התקשרתי עדיין כפי שסוכם כי זה צריך לבוא לדיון בוועדה זו. בינתיים משרד הדתות אחראי על הספריה.

יש כבר ספריה שם?

השר מ. קול:

השר ז. ורהפטיג:

יש ספרים רבים.

השר מ. קול:

רק על הנושא הזה של הר-הבית?

השר ז. ורהפטיג:

רק על הנושא של הכותל והר-הבית.

כיוון שעברו בינתיים חודשיים-שלושה ונעשו

שם דברים שכדאי לראותם אני מציע לקבל את ההזמנה של פרופ' מזר לבוא ולראות את החפירות. אולי נשמע עכשיו גם את פרופ' מזר בקשר לחפירות, אך אני חושב שטובה ראייה משמיעה. אם כן נקבע זמן מתאים לעשות ביקור אינטנסיבי במקום. הייתי מציע שהוועדה תעשה את הביקור בשעות הערב. את כל הטיורים והביקורים ערכנו בבוקר וכיוון שאחת הבעיות היא בעיה התאורה וכיצד זה נראה, נראה לי שרצוי לבקר בשעות הערב. התאורה מאירה את כל הכותל מהפינה הדרומית ולהלן כך שכאשר נכנסים משער האספות רואים את הכל. לפי בקשתי תוכננה התאורה כך שהיא תאיר את החלק העליון של הכותל ולא את החפירות מלמטה בגלל הטענה שאם יראו את החפירות זה ימשוך אנשים לבוא בלילה. נראה לי שזה מאד יפה וכדאי אולי שהוועדה תראה גם את זה.

מר ט. קולק:

בישיבה האחרונה הטלנו על ועדת בטיחות למצוא

דרך לאפשר תפילה על יד החלק הדרומי של הכותל

המערבי, ואני יודע שהוועדה יושבה בעניין זה. איני רואה כאן את החומר. מדוע זה לא חולק? גם חברי הוועדה לא קיבלו אותו וגם אנחנו לא קיבלנו אותו.

השר ז. ורהפטיג:

הבאתי את החומר אתי ותיכננתי שמר שיינברגר

יבוא ויסביר.

מר ט. קולק:

למה אי-אפשר לראות את הדברים האלה בכתב?

השר ז. ורהפטיג:

אם יש פניה, נעשה זאת. תקבלו את החומר.

מר מ. קול:

ברצוני לשאול ראשית כל בענין התפילות הן

מתחת למחכמה. כפי שאני זוכר התקבלה החלטה

בוועדה העליונה לענין ירושלים (לא בוועדה הזאת) על-פי הצעת שר הבטחון, שהביא את הענין בשעתו לממשלה, שלא יהיו תפילות מתחת למחכמה ומשום כך נאמר שזה יהיה סגור עד שתהיה החלטה. באתי לשם ביום הכיפורים וראיתי שהקום מלא אנשים, וזה נראה יפה. נעשתה שם עבודה והיו הרבה אנשים שהתפללו.

השר א. ששון:

ניקו את המקום וסידרו אותו יפה.

השר מ. קול:

אך לפי מיטב זכרוני המציאות שנוצרה נוגדת

את החלטת הממשלה, ואם שר הדתות רצה לשנות

את החלטת הממשלה, צריך היה להביא להביא את זה לפני איזה קוורום ולקבל על כך אישור. בינתיים נוצרה שם עובדה שיש שם בית-כנסת חד-מיני. היו שם חמישה מניינים גם באולמות שונים. זו שאלה אחת.

השאלה השניה היא לגבי בעיית הבטיחות. גם אני

רוצה מאד לראות את הפרוטוקול של ועדת הבטיחות מכיוון שאיני מבין איך אפשר לעשות על-יד הכותל גם חפירות וגם תפילות. קצרה בינתי מלהבין מדוע לא יוכל להכות הסידור עם התפילות עד שיסתיימו החפירות. יש ברוך השם די מקום לתפילה. כלום חסר מקום למתפללים? אני בכל אופן רוצה להבין איך זה יהיה הלכה למעשה. אם יבואו לשם אנשים להתפלל, האם אין סכנה שהם יפלו למטה, והאם אין חשש של התמוטטות? מה מספר האנשים המכסימלי שיוכלו לעמוד במקום, ומי יבטיח שיהיה שם בדיוק אותו מספר אנשים ולא יותר? יש כאן גם ענין של שלומם של האנשים המגיעים לשם. אם כן, אני רוצה להבין פשוט מה החליטה ועדת הבטיחות. איני יכול להבין, למשל, איך יכולים נציגי המשלחת של החברה להסכים לשני הדברים האלה, שהרי פירוש הדבר הוא שההזדמנות ההסטורית של החפירות שם נדחית.

השר י. ישיעיהו:

היכן לחפור?

השר ז. ורהפטיג:

- על-יד הכותל, לקראת שער המוגרבים,

ואחרי שיגברו את החפירות, יסתמו את הבורות

ויהיה שם מקום לתפילה. על כך אין ויכוח. יש רק ויכוח איך יתפללו, והבינותי ששר הדתות נוטה לפשרה בענין זה. כיום הכיפורים פגשתי קצינים שבאו עם משפחותיהם ופתאום אמרו להם להפרד נשים לחוד וגברים לחוד והם לא יכלו לבלוע את הגלולה הזאת. איני מסכים שמצב זה יימשך, אך בענין זה יכול אני להכות עד לאחר הבחירות, אולם חשבתי שקודם כל צריך לחת לארכיאולוגים לגמור את עבודתם ולבלות את צפונות העבר, ואחר-כך הכל יהיה בסדר ואפשר יהיה להתפלל. בודאי שאיני מבין את הרבנות הראשית המתנגדת בכלל לחפירות. בענין זה יש להם דעה משותפת עם המועצה המוסלמית. בענין ועדת הבטיחות איני מבין. אולי ראש העיר מבין, אני לא.

מר ט. קולק:

אני רוצה לראות את הפרוטוקול.

השר מ. קול:

אודה לך אדוני היושב-ראש אם תתן לי הסבר

לגבי שאלתי הראשונה. אשר לשאלתי השנייה

צריכה ועדת הבטיחות להסביר מה היא רוצה מאתנו.

השר ז. ורהפטיג:

לאור שאלותיו של השר קול אני חושב שנוכל לסכם

מיד כי החומר של ועדת הבטיחות וכן המכתב

של הרבנות הואשית יועברו לחברי ועדת השרים. אם כן, לא נקיים עכשיו את

הדיון.

אשר לתפילות וחפירות בעת ובעונה אחת באותו

שטח, היתה החלטה על כך של ועדת השרים, וועדת השרים מילאה ידי ועדת הבטיחות

לחפש דרך לביצוע ההחלטה.

השר י. ישעיהו:

מה המצב למעשה?

השר ז. ורהפטיג:

למעשה לא מתפללים ולא חופרים באותו שטח

שנתפנה מהריסת הטבניט.

השר קול שאל אותי בענין בית הכנסת, בענין

הקשתות. כפי שאני מבין את ההחלטה שנתקבלה, הרי הכוונה היתה לא לטגור את בית הכנסת. היתה החלטה לנעול, ואנחנו התקנו שער, והשער נעול, ואנחנו פותחים אותו בשעת הצורך. לאור התמורות שחלו בשטח ולאור זה שכל הדרישה לנעול באה מפני זה שהדבר מפריע למחכמה למעלה וקיבלנו מכתבים, בין היתר מראש העיר, שזה ירגיז...

מר ט. קולק:

לא קיבלתם מכתבים. היתה בפירוש החלטה לא להקים שם בית-כנסת.

השר ז. ורהפטיג:

היתה הצעה כזאת והיא לא נתקבלה.

מר ט. קולק:

אנחנו כבר רגילים שכל החלטה המתקבלת כאן אינה מתבצעת.

השר א. ששון:

ההחלטה, כפי שהיושב ראש אמר היתה: לנעול.

השר ז. ורהפטיג:

אני פרשתי את ההחלטה כך שהמקום לא יהיה תמיד פתוח, ופותחים אותו חצי יום לתפילה וחצי יום לביקורים. הביקורים מעורבים. אפשר להביא זאת שוב לדיון. שמעתי את מה שאומר השר קול.

מר ט. קולק:

הרי מדוע לא העליתי את הענין? בגלל זה

שראיתי שכבר התחילו להתפלל שם, ואם כבר

התחילו להתפלל לא יפסיקו. אך אין כל טעם לקבל כאן החלטה כשמיישבו יפרש

אותה אחר-כך בדיוק בצורה הפוכה, וזה כבר קרה במספר מקרים: עם עניני

תשעה באב וענין התאורה. כל פעם מקבלים כאן החלטה ואחר-כך משרד הדתות

עושה את ההיפך. אין כל טעם לבוא לישיבות האלה.

השר מ. קול:

טענתי רק בקשר לכך שפעלו שלא בהתאם
להחלטה. יכול להיות שאסכים למצב שנוצר

עכשיו.

השר ז. ורהפטיג:

כיוון שאנחנו ערב בחירות וכיוון שצריך לקבל
את החומר בכתב אני חושב שנעשה טוב יותר אם

נדחה את הדיון.

נשמע את פרופ' מזר.

פרופ' ב. מזר:

אמר היושב-ראש שטובה ראייה משמיעה, ואשמח
לקבל פניכם יום אחד כדי לראות את השתלשלות

העניינים.

אמסוך את הדברים בקצרה. בחודשים האחרונים

אנחנו שקועים בעבודה בשכבה של תקופת הבית השני. זה העיקר, כלומר, תקופת

החשמונאים ותקופת בית הורודוס. זאת מסגרת העבודה שלנו ואנו פועלים

מתוך הכוונות הבאות: א. להבין את השטח שמדרום ומדרום-מערב להר-הבית.

ב. להתקרב לרקונסטרוקציה אלאאאא של הר-הבית ומה שנקרא "קשת רובינסון"

והסטיו הממלכתי מעליו על סמך לימוד המקום, לימוד הארכיטקטורה, ומתוך

השוואה לחברון ולמערות המכפלה ולטרידום הידועים לנו בכמה נקודות באזור

הר-הבית, בצפון-מערב ובמקומות אחרים. אני חושב שהתקדמנו מאד מאד בענין

הזה וכשתבקרו במקום אולי תראו כבר את הנסיון הרקונסטרוקטיבי. אנו

מנצלים ניצול מוחלט וקיצוני את הימים היפים, את מזג האוויר הטוב, כדי

להשלים אותן נקודות שעדיין איננו מבינים אותן. העבודה העיקרית נעשית

בנקודות האלה, היינו באותן הנקודות החיוניות להבנת העניינים ובהכנת

התכניות, הצילום, לימוד החומר והמימצאים. אגב, גם בנוגע לתקופת

החשמונאים ^{ומת באלס} והורודוס התקדמנו מאד. הדבר המכריע הוא להבין, כי ארכיאולוגיה

היא קודם כל הבנת הענין, לימוד הפרובלימה על כל הפרטים הקשורים בה.

במערת המכפלה זה מעין נסיון לעשות קומיה של הר-הבית.

השר ז. ורהפטיג:

אם נחליט לקיים את הסיור של הוועדה בערב

האם זה אפשרי?

פרופ' ב. מזר:

לא. העניין הוא כך. אם אתה רוצה להתרשם

מהירה ומהתאורה, אני לא מתנגד לכך. אני גם

נהנה מזה. השאלה היא אם הוועדה מעוניינת ללמוד את הבעיות, ואם ללמוד,

שוב נשאלת השאלה איך ללמוד. אפשרות אחת היא ביקור במקום והתרשמות ממנו.

אפשרות שניה היא לבלות שם, וכמה מהשרים בילו בחפירות ויש הבדל של יום ולילה

בין בילוי במקום ובין ביקור קצר. השר שפירא, למשל, בילה במקום. על השר

קול אין מה לדבר. זה נקרא לשבת וללמוד את העניין. כלומר, אם יש לכם

תשוקה לרדת לעמקי הבעיות צריך לבוא ולבלות שם.

מר ט. קולק:

לצערי, קיבלתי ממהנדס העיר לכנינים מסוכנים

אזהרה בקשר לבית שבו נמצא בית הדין ושב

נמצא פרופ' מזרצ' ושלחתי את הדו"ח הזה אתמול לפרופ' מזר. הוא ודאי יקבל

אותו היום. העניין הוא זה: הפינה של פרופ' מזר מסוכנת וצריך או לחזק

אותה או להוריד אותה. היא נעשתה מסוכנת על-ידי חפירות (לא על-ידי משהו

אחר). המעבר הצר לפינה זו הוא גם כן מסוכן ודורש שינוי. בכל אופן מציע

מהנדס העיר כל-מיני מעקים. אין זה במצב קטסטרופלי אך זה במצב דחוף וחשבתי

שזוהי חובתי להביא את הדבר לידיעתכם. כיוון שרק אתמול קיבלתי את זה עוד

לא בדקתי את העניין ועוד לא הגעתי למסקנות.

השר מ. קול:

אולי נוכל לקבל את הדין וחשבון.

מר ט. קולק:

אדרבה. אני מוכן לכך. החלק של הרבנות אינו מסוכן

השר ז. ורהפטיג:

צריך לעשות הכל כדי לחזק את המקום, כי אף אם

נחליט להרוס את הבית יעברו שנים עד שנקבל בית

אחר. כל הזמן אני מקבל הבטחות מפרופ' מזר וממר בן-דב שאין עושים דבר היכול

השר ז. ורהפטיג:

להעמיד את הבית בטכנה. פעם דרשתי בדיקה ובאמצע משלחת מהנדסים ואמהה שזה בסדר, אז שוב "הרביצו" בבולדוזרים והעמידו בטכנה את הבית.

מר ט. קולק: אחרי הודעתך ואחרי שדיברנו כאן אמרתי

למהנדס העיר שיבדוק מזמן לזמן את הבית

כי עובדים שט. אם כן, הדבר בא גם לי כהפתעה גדולה וחשבתי שנחוץ להודיע לכם.

השר ז. ורהפטיג: צריך לחקן כל מה שאפשר לחקן.

פרופ' ב. מזר: אומר דבר אחד בנוגע לצד ההנדסי. עובדים של

מהנדס העיר באים לעתים קרובות לראות את הבניין.

כל הזמן - גם מר בן-דוב נמצא פה - נאמר שאין שם שמץ סכנה של התמוטטות. זה היה ברור. אם כעת מישור שינה את דעתו, צריך לברר את הדבר, כי זה בשבילי הפתעה גדולה מאד. שנית, בשטח זה שמצד צפון כבר מזמן איננו עובדים.

אשר לשביל הגישה שצריך להוריד ולעשות שביל

כפי שמציעים - זה כן. את זה צריך לעשות בהחלט. אולם שאר הדברים, לא אמרו אותם עד עכשיו. כל הזמן אמרו שזה בסדר.

השר ז. ורהפטיג: כל הזמן אני מקבל הבטחות שאין עושים חלילה

דבר העשוי לסכן את הבית.

מר ט. קולק: אין לנו כאן ויכוח טכני. אני העברתי את

הדין וחשבון לפרופ' מזר.

פרופ' ב. מזר: נעשה ונשמע.

השר י. ישעיהו: מה הכוונה ביחס לבניין הזה לטווח ארוך?

השר י. ישעיהו:

אם צריך לסלק אותו, מה זה משנה אם מסלקים אותו היום או בעוד שנה? מבחינת הנוף הכללי הבניין הוא בהחלט יוצא דופן ומפריע. יש בעיה של שיכון בית-הדין הרבני וצריך לפתור אותה. בית הדין הרבני רוצה להמצא בקרבת הכותל - אני בעד זה - ואם כן צריך להתחיל בחיפוש פתרון מכוון ובניין זה אינו צריך לשמש עילה למחלוקת. אם דינו לסילוק - יסולק.

השר מ. קול:

אני שואל את שר הדתות אם ניתן לפתור את בעיית שיכון בית הדין הרבני העליון בבית

שטראוס.

השר ז. ורהפטיג:

זה מקום קטן מאד.

השר מ. קול:

אולי תמנה איזו ועדה כדי לחפש מקום בהתאם למה שאמר שר הדואר. הרי זה ענין של חוסין;

הוא אשר בנה את הבניין הזה שהוא כיעור ושחוא לא במקום.

מר ט. קולק:

אני רוצה לציין שהבניין הזה הוא רכוש של ערית ירושלים והוא עלה 1,500,000 ל"י,

וכשיהרסו אותו יצטרכו לשלם לנו 1,500,000 ל"י פיצויים.

השר ז. ורהפטיג:

השר קול והשר ישעיהו, אותה שאלה שאלתי

במשך שנה וחצי. שאלתי את המשלחת הארכיאולוגית

אם היא מתקרבת יותר מדי ומסכנת את הבניין. אמרו לי שאין להם שום אינטרס

בבנין ולא דורשים להוריד אותו, כי אמרתי שאם יש דרישה להוריד את הבניין

יביאו אותה לפני כדי שאוכל לחפש מקום אחר. התשובה שקיבלתי כל הזמן הייתה

שנוקטים בכל אמצעי הזהירות ואין חשש לבניין.

השר י. ישעיהו:

גם אם לא נתייחס לחפירות הארכיאולוגיות
הרי יש עניין של שיפור המקום. זה בנין יוצא

דופן.

השר ז. ורהפטיג:

בכל זאת פניתי לחברת ירושלים בבקשה לחפש
בנין בשביל בית-הדין סמוך לכותל. עשיתי
זאת כיוון שאני מפחד מהדב של בן-דב, היינו מהפעולה שלו. אצל בית שטראוס
הוא קטן מאד, ואפשר אולי ליישב שם את מזכירות בית הדין הרבני ולא את בית
הדין הרבני. אולם אני פשוט מופתע ממה שאמר ראש העיר.

פרופ' ב. מזר:

ממתי אתה מופתע ממה שאומרים מהנדסים?

השר ז. ורהפטיג:

אני מתחשב מאד בבעל מקצוע במקצועו הוא.

מר מ. בן-דב:

באיזה מהנדס אתה מתחשב? במהנדס שאומר שזה
מסוכן או בזה שאומר שזה לא מסוכן?

השר ז. ורהפטיג:

לסיכום אפשר לומר שמטילים על שנינו לעשות
אצל מיד את כל התיקונים הדרושים.

מר ט. קולק:

השכרנו את הבנין למשרד הדחות.

השר ז. ורהפטיג:

אם כן, תן לי את החומר ואני אטפל בזה. אם
תעביר אלי את המכתב בו נאמר שעלינו נחקק,

נתקל.

השר מ. קול:

כשר הפיתוח קיבלתי מן המכון הגיאופיזי איזו
הצעה בקשר לכך שהם הולכים לבדוק את עובי

החומה כפי שהם נתבקשו.

השר ז. ורהפטיג:

ומי פנה אליהם?

השר מ. קול:

- כנראה ועדת הבטיחות. כיוון שהיתה מתיחות מסביב לענין אל-אקצה וכל הענינים מסביב לזה אמרתי להם לחכות. הם אמרו שאין שום סיכון בבדיקה זו והם רוצים לעשות אותה בדרכים מדעיות. עיכבתי את זאת בתפקידי כשר פיתוח כי אמרתי שאיני רואה בזה דבר דחוף. אני רוצה לדעת מהו ענין זה.

פרופ' ב. מזר:

הענין פשוט. בנוגע למכון הגיאופיזי

יש בעיה אחרת לגמרי. הם עושים עבודת מחקר בשטח של העיר העתיקה, העיר העליונה. הבעיה המרכזית היא איפה נמצא הסלע, מהו עומק הסלע. ביקשתי מהם שבזמן שהם עושים את המפה הגיאופיזית יעשו פשוט בדיקה טכנית איך היה הסלע לפני שהעיר נבנתה כדי שאנחנו נוכל ללמוד איך היתה ירושלים לפני שהתחילה הבניה בה. זאת היתה הבקשה. זה שהם רוצים לבדוק גם את עובי ההומות - לזה גם אני מתנגד באופן מוחלט. אין שום צורך שיעשו את זה.

השר מ. קול:

אני מוכן להראות לך, אדוני היושב-ראש, את החומר.

השר ז. ורהפטיג:

אני מסכים בהחלט.

השר מ. קול:

בכל אופן הם כפופים למשרד הפיתוח ומה שהם רוצים לעשות צריך לבוא אלי לאישור.

מ ח ל י ט י ס :

א. שר הדתות יעביר לחברי ועדת השרים, באמצעות מזכירה, דו"ח ועדת הבטיחות בענין סידורי התפילה והחפירות דרומית לשער המוגרבים, בשטח שנחפנה בעקבות הריסת המבנים, מכתבו של יו"ר ועדת הבטיחות בנדון זה ומכתבה של מועצת הרבנות הראשית בענין החפירות ליד הכותל המערבי.

ב. לקיים סיור ליד הכותל ובחפירות הארכיאולוגיות.

המשך הדיון נדחה.

הישיבה ננעלה בשעה 10.00

ס ו ד י

פ ר ו ט ו ק ו ל
ישיבת ועדת השרים העליונה לענין ירושלים
י"ד בחשוון תש"ל - 26.10.69

נכחו השרים : א. אלון - יו"ר, מ. בגין, ז. ורהפטיג, א. ששון,
מ. קול, ח.מ. שפירא.

נעדרו השרים : א. אבן, י. אלמוגי, מ. בנטוב, ה. גבתי, פ. ספיר,
י.ש. שפירא, ז. שרף.

משרד האוצר	-	א. אגמון
לשכת סגן ראש הממשלה	-	ד. אגמון
ישיבת "הכותל"	-	הרב א. בינה
עיריית ירושלים	-	מ. בנבנישתי
ישיבת "הכותל"	-	י. גלט
	-	א. דיאמנט
	-	הרב י. הדרי
השכנות החדש	-	ש. הלל
ועדת הפתרון בעיית	-	ד. חבקין
אדריכל	-	א. פרנקל
כפר הנואה	-	הרב. צוקרמן
ראש עיריית ירושלים	-	ט. קולק
היועץ המשפטי לממשלה	-	מ. שמור
	-	הרב א. שרם
	-	הרב מ. שרם
לשכת ראש הממשלה	-	מ. ששון
משרד ראש הממשלה	-	ש. תוסיה-כהן
	-	י. תמיר
מזכירות הממשלה	-	א. ליטנסקי

- סדרי היום:
1. דו"ח והמלצות הועדה לפתרון בעיית השכנות של ישיבות "הכותל" ו"פורת יוסף"
 2. בעיות קרקעות ותכנון ירושלים רבה

1. דו"ח והמלצות הועדה לפתרון בעיית השכנות של ישיבות "הכותל" ו"פורת יוסף"

היו"ר השר י. אלון: אני מתכבד לפתוח את הישיבה.

הסעיף הראשון מוקדש לבעית קו התיחום בין שתי הישיבות שבהן ספלנו בדיונינו הקודמים. אני מזכיר לחבר הועדה שכתוצאה מערעורים הדדיים של שתי הישיבות, קיימנו דיון בנושא. החלטנו על מינוי ועדת אדריכלים כראשותו של פרופ' חבקין, שתכין לנו הצעה שתבטיח בעת וכעונה אחת גם שטח סביר לישיבה ובית כנסת וחדרי מגורים, וגם מבט אל הכותל המערבי.

חברי הממשלה העלו רעיונות שונים של פינות

שונות בעיר שמהם ניתן לראות את הכותל.

ועדת האדריכלים עשתה עבודה נאמנה, תוך כדי לימוד ושהייה ממושכת בעיר העתיקה עצמה. קבלנו דו"ח שנתקבל פה אחד על דעת האדריכלים. הבאתי זאת לידיעת חברי הועדה הזאת. לפי הצעת השר כגין, נאמר בוועדה שמבקשים את יו"ר הועדה להפגש עם נציגי שתי הישיבות ולשכנע אותם לקבל את הצעת ועדת האדריכלים, ואם לא יוכל - יוחזר העניין להכרעה הסופית של הועדה.

אני מזכיר לכם שהכרעת הועדה מחייבת את שני

הצדדים.

למרות הנסיון הרב ליישוב סכסוכי עבודה בעבר, במקרה הזה לא הצלחתי. אני מודה שלא השקעתי הפעם את אותה העבודה שהייתי משקיע בזמנו בסכסוכי עבודה, וגם האפשרויות לפשרות - במטרים המועטים שיש - היו קטנות. החלטתי לא להכביד בזה ולהחזיר את זה לוועדה.

היות ואנחנו יודעים את העניין, למדנו אותו,

אבקש מכל צד להשמיע את ערעורו. אני מציע שידברו מכל צד שני אנשים וכלכד שהדברים יהיו קצרים כי אין טעם לחזור על הטענות ההסטוריים. צריך להכחיר מה מפריע לכל צד בהצעה של ועדת האדריכלים.

"פורת יוסף" יש שתי הסתייגויות. לא חלקנו ואיננו חולקים על הצד המקצועי של הדו"ח. הם

מר ש. תוסיה כהן:

לא דנו בטענותינו לבעלות, וזו היתה אחת הבעיות שהעלינו בפניכם. הבעיה השניה - שהשטח הזה דרוש לנו.

ההסתייגויות מתייחסות לשתי נקודות. הראשונה, זה שטח. הועדה אמרה שתיתן את השטח לגוף שלישי. לזה אנחנו מתנגדים. הסכסוך היה כינינו ובין ישיבת "הכותל". זה לא פתרון להגיד לא לכם ולא להם; ניתן את זה לגוף שלישי. אם ישיבת "הכותל" לא מקבלת את זה, אנחנו זכאים לקבל את זה בתוקף בעלותנו הקודמת.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלון : הומלץ לא לבנות שם, ולא לתת את זה לגוף שלישי. השטח ישאר ריק.

עו"ד ש. תוסיה כהן : אותו שטח צר דרוש לנו כאופן חיוני, ופתאום לוקחים את זה לפונקציה ציבורית. אנחנו מתנגדים לזה.

ההתנגדות השניה נבעה מכך שועדת הארכיטקטאם קבעה שצריך לתת לנו שטח להתרחבות וציינה בנספח את השטחים להתרחבות של ישיבת "הכותל". היא נתנה לנו בתוך אותו מבנה של הפנימיה שהיה לנו. היה בנין שתבענו אותו, והועדה קבעה חצי לנו וחצי לישיבת "הכותל". זה צריך להיות השטח להתרחבות שלנו ולא שטח נוסף כמו שהועדה קבעה.

הרב בינה : קבלנו את הדו"ח ואמרנו שלאחר שהאדריכל פרנקל ישוב, נוכל לתת תשובה. האדריכל פרנקל בדק את הנושא ואמר שהוא בנתונים הללו לא יוכל לבנות את הדבר שביקשנו. ביקשנו ממנו שיעיר את דבריו.

מר פרנקל : מה שיש לי לומר היה מחייב לדבר עוד פעם עם ועדת ארכיטקטים. בפעם האחרונה אמרתי שאין מה להוסיף לגבי השטח המתוכנן. מאז השינוי הוא כל כך דרסטי שאני חושב שצריך היה לדבר עם ועדת האדריכלים. למעשה, המושג "מבט על הכותל" הפך למושג של חלון אל הכותל. הזיקה איננה קיימת. אני הצעתי לישיבת "הכותל" מספר הצעות, שמבחינת השטח המוצע ע"י הועדה תוכל להיות זיקה לכותל. אני חושב שאסביר את הדברים לוועדת האדריכלים.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלוו:

האם אין זה נכון שבתכנית המקורית על מגרש
שנקרא "מגרש הביזנטים", צריכה היתה להיות
בניה משותפת, קומה אחת או שתיים של "פורת יוסף" ואחת של ישיבת
"הכותל"?

מר חבקין: החלק התחתון לא היה מנוצל בזמן ששייכת "הכותל"
בנתה את הישיבה שלה מעל לשטח הזה.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלוו: על עמודים?

מר י. תמיר: כן.

היתה הצעה של "פורת יוסף" מתחת לעמודים לקיים
משרדים, ספריה וחדר אברכים; ומעל להם שיהיה בית המדרש כאשר העמודים
חודרים לזה.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלוו: אני חושב שועדת השרים היתה מרוצה אילו התכנית
המקורית היתה מתקבלת.

מר שרם: כל ההתנגדות נבעה בגלל זה שעומדים להקים מעלינו
את כל המבנה הזה. עשינו ויתור בלתי מקובל
ועלינו לוותר על פינת החמד שהיינו בה במשך 60 שנה, ורצינו לבנות את
בית הכנסת. חזרנו היום למעשה בראשית.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלוו: הנמכת בית הכנסת איננה הנמכת התכנית של בית הכנסת
אלא הנמכת הקרקע.

מר שרם: זה יוריד מהיופי ומערכו של המקום.

מר א. פרנקל: למעשה המצב הוא כזה -

השטח שנקרא "שטח המריבה" הוא במקום מרתף קיים.
לא הבנתי מהועדה שהיא מתכוונת להרוס את המרתף הזה. אני מציע, במקום
להשאיר את השטח הזה, לחלק אותו בין שתי הישיבות, חלקו מרתף שעליו
תוקם ישיבת הכותל וחלקו בנוי כרגע, ואני מציע להעביר אותו ל"פורת יוסף".

אותו דבר אני מציע לגבי השטח הנמצא בדרום שיחולק בין שתי הישיבות. אני מציע לחלק אותו ולא להעביר את כולו ל"פורת יוסף". מבחינת ארגון ישיבת "הכותל" זה יאפשר את המינימום האפשרי ואת הזיקה שעליה דברתי. המדובר הוא בהחלפת שטחים שבו "פורת יוסף" תקבל את החצי משטח המריבה וישיבת "הכותל" תקבל את החלק הדרומי. אין כאן קפוח אחד הצדדים אלא ארגון אדריכלי של השטח.

השר ח.מ. שפירא: האם אפשר לדעת מהו גודל השטח של כל ישיבה וישיבה לפי ההצעה הזאת?

מר יתמיר: אינני זוכר בדיוק. קודם היתה ל"פורת יוסף" אדמה בגודל של 2,5 דונם, ונוסיף להם עוד 600 מ' בערך. לישיבת "הכותל" מהשטח הקודם נלקחו כ-400 מ' והוספו מאחורנית, כך שהם נשארו בערך בשטח של 2,5 דונם.

היו"ר סגן ראש הממשלה השר י. אלון: כאשר מינתה ועדת השרים את ועדת האדריכלים, היא יצאה מנקודת השקפה שבשטח הזה תקומנה שתי ישיבות שלשתיהן יהיה מבט מכובד אל הכותל. לכן חזרה אל הסעון של הבעלות איננו יותר א רלוונטי בדיון המסכם הזה. אם יש לכם טענות פורמליות על הבעלות, הערכאות עומדות לרשותכם. איש לא מטיל ספק באובייקטיביות שלהם וביושרם. אנחנו לא נשים את עצמנו במקומם. יש בתי משפט שבודקים זכויות וקושאנים וזכויות של חוכרי קרקעות וכיו"ב. אנחנו רוצים ששם תקומנה שתי ישיבות; זה צריך להפעיל את הדמיון האדריכלי ואת הרצון הטוב של שני הצדדים. אלה גם ההנחיות שנתנו לוועדת האדריכלים. לחזור לדיון הקודם - אינני יכול. אם שני הצדדים היו אומרים שהם מוכנים לשבת פעם נוספת עם האדריכלים שלהם ולחפש מוצא של כבוד מתוך ידיעה ששם יהיה קיום מכובד של שני הצדדים, אנחנו נודה לכם; אם לא - אנחנו נדון כעניין ונודיע לכם.

מר דיאמנט: מעולם לא ישבנו ביחד.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלון:

יש להשתחרר לרגע מהטעון ההתחלתי ולחפש מוצא
שאפשר דו-קיום בכבוד של שתי הישיבות הללו.
אולי תיפגשו שניכם עם היו"ר הועדה של האדריכלים? אנחנו לרשותכם.

מר שרם:
ויתרנו שני ויתורים כדי להסדיר את העניין
והצד השני לא רוצה להתחשב בזה.

השר מ. בגין:
אני חושב שרעיונו של סגן ראש הממשלה הוא טוב
מאד. תעשו נסיון חדש ואחרון להגיע להסכם.

השר מ. קול:
יש שם שטח המיועד לבנין ציבורי. אינני יכול
להניח ששתי הישיבות היושבות אחת ליד השניה,
כמעט ולא/להם קשר, לא יהיה מפגש בין התלמידים. אני מציע שבאותו
מקום תוצע הצעה ע"י האדריכלים שתהיה פינה תרבותית שיוכלו להפגש
אנשי שתי הישיבות. אולי יהיה שם חדר תרבות משותף. אינני יכול
להעלות על הדעת בזמננו מצב כזה. לכן אני מציע שבזמן המפגש המשותף
יחשבו על דבר מעין זה.

השר מ. בגין:
מאחר שיש עדיין התנגדות לשני הצדדים, אני
ממליץ בכל לב על כך שהצדדים ייפגשו וישתדלו
לברר את הדברים ביניהם. הועדה עשתה מה שאפשר היה לעשות, על פי
הסמכות שניתנה לסגן ראש הממשלה. דאגנו לכך שלא יהיה עוול.
זו היתה דאגת כולם. לאחר שצומצמו חילוקי הדעות, אני ממליץ מאד
שתקיים הפגישה ואולי אז תתקבל גם הצעת שר התיירות על מקום מפגש,
זה יבוא מעצמו. אני משער שתגיעו להסכם; ולא - יש עוד אפשרות
לברר את העניין.

מר שרם:
קיימנו התיעצות רגעית ובאנו לכלל מסקנה
שחבל על הזמן שלנו. התורמים שלנו לוחצים
ואומרים שאם אנחנו לא גומרים, יש אנשים אחרים המעוניינים בכסף.
הגענו לקצה הויתור. פינת החמד של הבית הערכי והנמכת בית הכנסת,
אלה שני הדברים ש"פורת יוסף" עשתה כג'סטה מיוחדת כדי שנשב בחברות.
אם נתפזר ונשוב להתחיל בבירורים, אנחנו חוששים שההנהלה שלנו
תעמיד מחדש לויכוח את הבית ההוא. הויתור שלנו הוא סופי. הועדה
צריכה לתת לנו עוד שטח. אנחנו רוצים לבנות בית לילדי ישראל.

אנחנו מוכנים לעשות הסכם, תוך שנתיים, אם לא ינוצל הבנין הזה כולו, אנחנו מוכנים להחזיר את השטח. זה גם המקום היחידי שיתן אויר לבית-הכנסת שלנו. זה צריך להיות כבעלותנו כדי שנוכל לתכנן את הדבר בצורה יפה. ועדת האדריכלים שמונתה ע"י ועדת השרים, הגיעה לדעה שכל הבנין מעל מנזר הצלבנים עלול להפריע. אין טעם שנשב יחד. נוכל להפגש ולשתות תה וקפה ולא נגיע לסיכום. אני מציע שנשב יחד לאחר שנגמור את הבנייה.

הרב בנה:

הלחץ המופעל עלינו איננו קטן מהלחץ המופעל על ישיבת "פורת יוסף". גם אצלנו ישנם 24 תלמידים שאין לנו מקום להשכיב אותם לשון, פשוטו כמשמעו. הענין הוא מקצועי. האדריכל שלנו הציע הצעה, היות ויש בעיה של חלופי שטחים, אני מציע שכל צד יביא את האדריכל שלו, ונוכל לתכנן. אולי יש אפשרות לבנות ביחד. אם נגיע להסכם, לא תהיה לאף אחד הרגשה שנעשה לו עוול.

היו"ר סגן ראש הממשלה השר י. אלון:

אני חושב שדעת השרים היא שתהיה פגישה נוספת בין הנציגים, ובשבוע הבא - אני מציע - נפגש שוב כדי להכריע בענין. המפגש יקויים בהשתתפות האדריכלים. דבר אחד ברור: שם תהיינה שתי ישיבות ולשתיהן יהיה מבט מכווץ אל הכותל, ולשתיהן צריך לתת שטח בנייה.

עו"ד ש. תוסיה כהן:

לגבי הבעלות - אני רוצה לומר שהסכמנו לא ללכת לערכאות ולהשאיר את הענין בידיכם. רצינו לקבל החלטה סופית עניינית.

מ ח ל י ס י מ : נציגי ישיבות "הכותל" ו"פורת יוסף" ייפגשו עם ועדת האדריכלים על-מנת להגיע לידי הסדר בענין דו"ח הועדה לפתרון בעיית השכנות של ישיבות "הכותל" ו"פורת יוסף". הפגישה האמורה תבוצע בהקדם ותרוכז על-ידי מר י. תמיר. מסקנות הועדה יובאו לוועדת השרים בישיבתה הקרובה.

2. בעיות קרקעות ותכנון ירושלים רבה

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלוץ:

הסעיף השני בוגע לתכניות של התישבות יהודית
בשטחים נרחבים למדי מצפונה של ירושלים.

הענין התחיל ממכתב של כמה עשרות יהודים
שפנו אל ראש הממשלה ואל כמה מהשרים בבקשה להתיר להם להשתכן בבתים
ריקים שבידי האפוטרופוס, בעיר רמלה. ראש הממשלה הביאה את הנושא
לדיון בועדת השרים לענייני שטחים. שם הודיע לנו שר הבטחון, שאי אפשר
לקבל את ההצעה הזאת מטעמים בטחוניים. יש להניח שהתישבות כזאת
בבתים פזורים בעיר הערבית, תעורר תגובת גוד, וכוחות הבטחון יתקשו
מאד להבטיח את שלומם של משפחות בעיר הערבית, ביחוד מדובר על אנשים
שילכו בוקר בוקר לעבודה, הנשים והילדים ישארו בבית. יש גם בעיה
של בית ספר לילדים. אנשי הבטחון אמרו שזה לא בא בחשבון. אז
העליתי הצעה, שבמקום לקבל את ההצעה הזאת, נתחיל לתכנן שטחים
מצפון לירושלים, מעבר לתחום השיפוט של עיריית ירושלים, ובלי לספק,
בשלב זה, אף דונם אחד, אלא לעסוק רק ברכישת הקרקע ותכנון כולל
באופן פנימי.

בועדת השרים לענייני שטחים סוכם, מכיון
שהחליטו לא לשכת ברמלה, ויש רעיון לפתח את ירושלים צפונה,
מעבירים את הנושא לדיון בועדת השרים העליונה לעניין ירושלים,
שתביא מסקנותיה לממשלה או לועדת השרים לענייני שטחים. קרוב לוודאי
שלממשלה.

ההבדל הגדול בין הנושא הזה לבין הפקעת
השטחים שעליה החליטו בדרום ירושלים; בעוד שהשטחים בדרום ירושלים

היו כולם בתחום השיפוט הירושלמי, צרי השטחים הגדולים, הם בעיקרם
מחוץ לתחום השיפוט הירושלמי. כך שכל מה שנעשה, אם נעשה, ייעשה
בשטחים מוחזקים להתישבות יהודית זו או אחרת.

הועדה הזאת הסילה על ועדה מקצועית,
כהשתתפות משרדים שונים וגורמים שונים, לבדוק את הדבר. יו"ר הועדה
היה מר תמיר, והשתתפו בה שני אנשי צה"ל, איש משטרת ישראל, איש
עיריית ירושלים, איש אגף התכנון של משרד הפנים, איש מלשכתי ונציג
מינהל מקרקעי ישראל. הופיעו בפניהם כל מני אנשים מהקק"ל ומהצבא.

המלצות הועדה מונחות לפנינו. אני אבקש ממך תמיר

להסביר אותם על המפה.

מר י. תמיר:

(מצביע על המפה).

לפנינו מפת ירושלים - רמללה - אל-בירה -
ושדה התעופה. נתבקשנו לבדוק את השטח בין ירושלים ובין רמללה,
ואת רמללה עצמה. מקורות האינפורמציה ששאבנו מהם מידע, הינם
הממשל הצבאי לגבי המצב ברמללה; הקק"ל שעוסקת בפעילות של רכישת
קרקע וגטיעות, ואנשי מנהל מקרקעי ישראל, אנשי תכנית העבודה של
ירושלים רכתי, העוסקים בתכנון לסווח ארוך ויש להם הצעת תכנית לשנת
2000. אני מדגיש את מקורו המידע שלנו כי הוא היה שטחי יחסית,
לפי הזמן שהיה לרשותנו. נוסף לכך קיימנו מספר סיורים.

מתוך המידע והדיונים אנחנו המלצנו לספל בתכנון

השטח המותחם (מצביע על המפה) (1). דהיינו: כל השטח הנמצא צפונה
לירושלים, כולל את בית-איקסה, עד המורדות המערביים של גב ההר,
כולל את נבי-סמואל ומגיע עד מבואות רמללה. כל השטח שאינו בנוי
מרמללה, הוספנו לגבול הקיים של ירושלים תוך כדי דיון בעניין
לא יכולנו להסב תשומת לב למצב שנוצר בחלק הצפוני-מזרחי, הגבול שם
עובר בצורה די מקרית ויהווה בעתיד בעיות רציניות, בעיקר לגבי
איזורי התעשייה של ירושלים.

היות וכל התכניות לזמן הקרוב והחוק מדברות

שאיזור התעשייה הסכעי של ירושלים הוא ענתות.

השר מ. בגין:

אתה מציע להרחיב את תחום השיפוט של ירושלים?

מר י. תמיר:

כן. כדי להגיע לידע יותר ברור וקביעת תכנית
יותר ברורה. (מצביע על המפה) אני לוקח את

השטחים 1 + 2.

ההצעות שלנו הן כלהלן:

1. בתוך רמללה, לפי סקת שעשה המושל הצבאי,

אין בתים במספר כזה שיוכל להיות גרעין יהודי. אין יותר מ-4 - 5 דירות
יחד, וגם הן נמצאות, בדרך כלל, בישוב די צפוף. לכן לא נראית לנו
אפשרות להתחיל בגרעין בתוך רמללה. זה יביא ליותר חיכוכים מאשר לפתרון
של בעיות.

לגבי השאלה השניה, האם ניתן להקים יישוב יהודי בין רמאללה וירושלים - התשובה היא חיובית, וזה אפילו רצוי. אם נראה את מצב הקרקעות בירושלים, איננו מגיעים לניצול 100% של הקרקע. אנחנו עלולים להיות במצב שתוך מספר שנים לא רב (3 - 4 שנים) יהיה מחסור במקרקעין. הדבר היחידי שאנחנו מפתחים זה נוח יעקב. אנחנו ממליצים לתכנן שלושה גרעיני התישבות, בלי לדבר על כך אם זה חלק מירושלים או לא. גרעין אחד בסביבות נבי-סמואל; גרעין שני בצפון אצל עד בית חורון ושלישי במורדות הדרומיים של רמאללה. כל השטחים האלה לא בנויים. המקום היחידי שהוא בנוי, זה נבי-סמואל שם ישנם היום 10 - 11 משפחות בתוך 50 מבנים קיימים. אנחנו מתכננים שלושה ריכוזים שאפשר יהיה להגיע ל-100,000 נפשות על האיזור שהוא 127,000 דונם. יש בו, כרגע, מבחינת תושבים, כ-11,000 תושבים. בכל התכניות שאנחנו ממליצים עליהן, לא מדובר על כפר קיים חוץ מנבי-סמואל שבו שוכנות עכשיו 10 משפחות. אם תושבים שעזבו את המקום רוצים לחזור אליו, עליהם לקבל אישור על כך מהממשל הצבאי. אנחנו המלצנו בפני הממשל שלא לתת אישורים אלה.

אנחנו מציעים שהחלק הזה יתוכנן באופן יותר אינטגרלי במערכת התכנון של ירושלים, ביחוד לגבי פתרון בעיות של איזור תעשייה שהיום אין כמעט פתרון לזה מבחינת הבעלות. נבי סמואל הוא האיזור הנוח ביותר להתחלת העבודה. מתוך 2580 דונם, יש כ-1000 דונם שהם שטחי נפקדים ובלתי רשומים.

כדי להדגיש עד כמה הדבר לא ברור - על 1000 דונם אלה, הקק"ל נטעה חורשה בגודל של 400 דונם ואיש לא פצה פה ולא צפצף. 1200 דונם בערך מתוך שטחי נבי-סמואל, ניתנים לפעולה מידית. 680 דונם שייכים לתושבים הגרים בנבי-סמואל או ברמאללה. על שאר השטח לא הצלחנו למצוא מספרים מדויקים, הוא ברובו שטח של טרשים. הכפר משתרע על 2500 דונם. לא ברור לנו כמה מהידוע חופף אחד את השני. ההמלצה שלנו אומרת: היות ותכנון וסקר יסודי של העניין צריך לקחת בין חצי שנה לשנה, וכדי להגיע לתכניות מגובשות, עצתנו היא להקפיא את המצב הקיים, לא לאפשר מעבר משפחות מכפר לכפר; להקים צוות תכנון שישלים את השטח והוא יוכל להגיש המלצות הרכה יותר ברורות ומבוססות מאשר ההמלצות שלנו.

משרד הבטחון המליץ על השטח הנמצא צפונה
מרמאללה, שכיום יש בו כסיס צבאי. זה לא היה כהנחיות שניתנו לוועדה,
לא כחננו את זה ולכן אין לנו שום התייחסות לנושא זה.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלון:

גם בהנחיות שקבעה ראש הממשלה לוועדה הזאת,
לא היו כלולים שטחים צפונה מרמאללה.
ביקשתי משר הבטחון, שבמידה שיש לו הצעות נוספות, יביא אותן לוועדת
השרים לענייני שטחים או לממשלה. זה לא כסמכותנו.

מר ט. קולק:

אני מצטער על כמה דברים. בזמנו לא הבינותי
מדוע לא ייכלל קבר רחל בירושלים; או:
למה ראס בית-ג'אללה. ההצעה שלנו כללה את השטחים האלה. יש שם
בית ספר שדה ויושבים שם 200 - 300 בחורים ובחורות יהודיים.
העיריה מטפלת בבית הספר הזה, וע"י כך סיפחנו את זה לירושלים.
למעשה, זה איננו כשטח השיפוט של ירושלים. היו לנו גם אז הצעות
בקשר להגדלת השטח בענתות ואיזורי התעשייה. בעניין זה, הייתי אז
ואני גם היום, מקסימליסט. אני מפתח מהתכנית הזאת מפני שאני חושב
שאין לנו הכוח לעשות בירושלים מה שאנחנו רוצים לעשות, ומדוע נלך לשם?
אנחנו מפסידיים כל שנה אלפים של אנשים בגלל זה שלא בונים דירות מהר.
אנחנו עומדים בפני בעיה רצינית בירושלים, ואני מקווה שהממשלה
הבאה תתייחס אליה ברצינות. זוגות צעירים עוזבים את ירושלים, כי אין
דירות בשבילם. בירושלים יש יותר זוגות צעירים, הדירות יותר יקרות
ובמקום להגדיל את מספר התושבים בירושלים, אנחנו מקטינים אותו.
לדעתי זה דורש פתרון.

שמעתי ששר האוצר שוקל אם להתחיל בנייה
בנוה יעקב או לא כי רק הפיתוח יעלה שם 15,000 ל"י לדירה. זה שטח
קשה, המדובר הוא ב-2500 דירות, ושוקלים אם להתחיל שם כי הדירות
שם יקרות. למצוא פתרון מחוץ לירושלים ולהשאיר את ירושלים - אני
חושש מזה. אני חושש שזה מרוקן את ירושלים, לא מצופף אותה. העיר
מפוזרת על 110 קמ"ר, דרושה לה צפיפות יותר גדולה. צרפו לירושלים
שטחים שאין עניין בהם. אם צור-בחר לא היתה בירושלים, זה לא היה
מוריד מירושלים שום דבר. כרבע זה מחייב אותנו לטפל בבעיות שלהם.
עשינו זאת מתוך שיקולים פוליטיים. מבחינה אורבנית זה מקשה עלינו.

זו היתה הדרך הכי קלה להשתלט על זה. אני חושש מהתכנית כפי שהיא, אני חושש שתהיה לרעת ירושלים. צריך לדון על התכנון.

ועדת התכנון שלנו שיושבת שם אומרת שהאדריכלים מתנגדים לזה בכל תוקף, אם לקחת בחשבון את התכנון של האיזור הכללי של ירושלים. הם גם אומרים, שהיות והתכנית הזאת איננה מאפשרת למאללה התפתחות טבעית גאוגרפית, ולצפון היא לא יכולה להתפתח בגלל הטצב הגאוגרפי, זה ידחוף את ערכי למאללה לירושלים, וזה לא רצוי.

אני מציע שיחקיים דיון יסודי בעניין. אני חושב שועדת השרים צריכה לא לדון על הדברים הפרינציפליים.

מצד שני, ירושלים זקוקה ליישובה כצפון. יתכן ש בית-אל יכולה לענות על השאלה הפוליטית גאוגרפית מאשר התכנית שמציעים לנו כאן.

אני חושב שהעניין לא בשל עדיין ומוקדם לתת

הוראות לתכנון.

באיזה שלב הועבר העניין לוועדה?

מר ש. הלל:

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלו:

ועדת השרים לענייני שטחים העכירה את בדיקת הנושא לוועדת השרים לעניין ירושלים, והעניין יחזור, בכל מקרה, לממשלה. אנחנו עוסקים בשטחים שצמודים לירושלים. כל הצעות אחרות שחורגות מהקוטר הזה, מקומם לא בוועדה הזאת.

לא נעסוק בעבר. אני תמכתי אז גם בהצעת המט"ל שהביא בחשבון כמה שטחים שהזכיר ראש העיר. היו כמה שרים שביקשו ממר אשכול המנוח גם לקבוע את הקו הדרומי מעבר לקבר רחל כדי שהקבר עצמו יהיה בתחום ירושלים; אבל היו שיקולים אחרים שהוחלט כפי שהוחלט. שדה התעופה נתון בדרך למאללה וכאשר נרצה להפוך אותו לשדה תעופה יותר רציני, יתברר שניתקל בקשיים די גדולים. יש משהו בטעון של ראש העיר. אם אנחנו עכשיו נתכנן את ירושלים רבתי עד מבואות למאללה, אנחנו מעמיסים על ירושלים שטחים נרחבים מעבר למה שהכרחי לפיתוח, אפילו לטווח ארוך. כאשר ביקשנו את ההפקעות בדרום, טענו שיש מחסור בקרקע.

אני מציע שנתייחס בחיוב לכל השטח המסומן בהצעת ועדת תמיר כמספר 1, זה בלוק קרקע שמשתרע מצפון מזרח לנוה יעקב, וזה לא כולל את מחנה הפליטים הגדול. זה לא מגדיל את האוכלוסיה הערבית. השטח כמעט ואיננו מעובד, הוא נעשה יותר ויותר מדברי. הפגיעה בערבים היא יותר מצומצמת. שם אין צורך במפעלי שיכון אלא זה תכנון איזור התעשייה שצריך להיות סמוך לירושלים. אשר למשבצת מס' 1, אני מקבל את דעת ראש העיר. אם נידחק יותר מדי אל תוך רמאללה, אנחנו מגיעים לשטחי עיבוד טובים יותר. אנחנו נכנסים יותר מדי לנשמה של רמאללה, אנחנו כולעים בליעה גדולה שיתכן שלא נוכל לעכל אותה. אני הייתי מסתפק בהחלט, אם בשלב זה היינו ממליצים על שני דברים:

- (א) תכנון שחלקו לאכלוס וחלקו לתעשייה, בלוק
 - (ב) תכנון לבצוע של גבעת נבי-סמואל.
- זו נקודה אסטרטגית וגם פוליטית חשובה שתהיה כידינו, וברכות הימים היא תהיה חלק מירושלים.
- אלי פונים בבקשה שא'ן קרקע להקים מוסד גדול. למשל, יש אוניברסיטה אמריקאית שהתעקשה להקים משהו במערב ירושלים. כאשר פנו אלי, התחלתי לכוון אותם לצד המזרחי והצפוני. קבלתי פנייה לא רשמית, שאילו היו נותנים להם ~~ה~~ גוש נבי-סמואל, היו מקימים שם את הקמפוס שלהם.

פנתה אלי קבוצת משקיעים הבונים במוצא, ואמרו שאילו היו נותנים להם מקום קרוב לנבי-סמואל או כית-איסקה, היו מקימים שם בתים פרטיים. הם מקבלים על עצמם לעשות את הכל בלי השתתפות הממשלה. אני מניח שנוכל לאפשר הקמת מפעלים. בינתיים יקומו, לפי תקנון הממשל הצבאי, ובמשך הזמן נוכל לחבר אותם לירושלים, או לא, כפי שנשקול בבוא העת.

אינני מציע לאשר היום את כל החלק הצפוני של בלוק מס' 1. אני לא מציע להדחק לרמאללה, גם מהנימוקים שהשמיע ראש העיר, וגם השטח, אולי, גדול מדי.

השר מ. קול:

אני רוצה לשוב ברגע זה לנימוקים של ראש העיר.

המערכה הפוליטית הקשה ביותר, תהיה סביב ירושלים. אני רואה לנגד עיני את כל אדירי העולם מתישבים ללחוץ עלינו בענין זה. לא עשינו בענין זה מספיק. לא הצעדנו את הדברים קדימה בעיר העתיקה. אילו ידעתי שיש לנו הרבה כספים בלתי מוגבלים, הייתי אומר: טוב, אפשר ללכת לכיוונים שונים. אבל אני יודע את המגבלות שלנו לשנים הקרובות. ועדת השרים צריכה להיות קצת מציאותית. אם יש לי קצת חזון ודמיון, זה טוב; אבל אני מציע להפנות את זה לנקודות התורפה החמורות ביותר בשבילנו בשנים הבאות, וזה במזרח העיר ובעיר העתיקה. לפי דעתי, ההתפשטות שהוצעה איננה לטובה מבחינת ירושלים. אינני מתנגד לתכנן את השטח הצפוני של נבי-סמואל, אבל אני מציע שלא נתפשט. ההצעה ששר הבטחון הציע, לא נדונה בממשלה ואני לא מציע שדרך אגב נחליט בענינים כאלה. אנחנו קובעים למעשה עובדות פוליטיות, ואני לא מסכים שתהיינה עובדות פוליטיות שעליהן יוחלט דרך אגב. על זה צריכה להחליט הממשלה. לכן לא איכפת לי

שיהיה תכנון לגבי המשבצת מס' 2 וגם נבי-סמואל, כי זה ענין אסטרטגי.

אני מציע לוועדת השרים לענין ירושלים להתרכז בנושא כיצד להביא לאיכלוס העיר, כולל העיר העתיקה, במשך השנתיים שלוש שנים הבאות.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלון:

באחת הישיבות הקרובות, אנחנו נבקש ממר תמיר

דו"ח על התקדמות העבודה. אנחנו אישרנו להם

תכנית עם לוח זמנים. נבקש מהם דו"ח התקדמות.

השר מ. קול:

אינני רוצה לדון על דברים אחרים. פירושם

בשבילי, הוא הפניית תשומת הלב מן העיקר

למשהו פחות חשוב, לדעתי.

השר ז. ורהפטיג:

כאשר הוכרז על צו ירושלים בשעתו, ההצעות שלנו לכלול את בית-לחם וגם ליד ארמאללה, היו מתוך

שלוש סיבות.

(א) בגלל קבר רחל;

(ב) שכל הנוצרים יימצאו אצלנו;

(ג) שדה התעופה יהיה לנו.

אלה שלוש הסיבות. אבל התנגדו לי בהצעה זו, בעיקר בגלל זה שאמרו שזה צו ראשון ואחר-כך יבוא צו שני. אם צו ראשון יכלול הרבה, אז כאילו אנחנו מסתפקים בזה. בינתיים צו איננו רודף צו. אני מצטער על מה שעשו אז. הנוצרים נשארו בחוץ ויש רוגז של חלק מהנוצרים על כך. הם אומרים שאילו היו אצלנו, היה הענין משנה את המצב הפוליטי. גם שדה התעופה נשאר קטן ואי אפשר לפתחו.

אני בעד זה שנעשה את התכנון. זה עדיין לא קובע שום דבר. בתכנון נקבע את נבי-סמואל, מסעמים בטחוניים, וגם משום שזה ריק ויש שם מקום קדוש ליהודים. אני מציע לנהל מו"מ עם הקבוצה הרוצה להשתכן ברמאללה, אולי יעברו לנבי-סמואל, על מנת להקים שם מיד גרעין של ישוב יהודי. נוכל גם לפתח את שדה התעופה.

היו"ר סגן ראש הממשלה
השר י. אלון:

יש עוד חברים שרוצים להכיע דעה בנושא.
אני מציע שנציג את זה כסעיף ראשון בישיבה

הבאה.

המשך הדיון נדחה לאחת הישיבות הקרובות של

ועדת השרים.

הישיבה ננעלת

סודי ביותר

ועדת שרים לענייני ירושלים
והמקומות הקדושים
-פרטיכלים-

1. 26.10.69 — ירושלים
2. 27.10.69 — שמיני עצום חג אקולוגיה קצרים
3. 25.11.69 — ירושלים
4. 12.3.70 — ירושלים
5. 12.5.70 — ירושלים
6. 22.7.70 — ירושלים
7. 9.12.70 — ירושלים
- 8.
- 9.
- 10.